

F 776

A

KEGYES-TANITÓRENDIEK

VEZETÉSE ALATT ÁLLÓ

NAGY-KANIZSAI KATH. FŐGYMNASIUM

ÉRTESITŐJE

Az 1883—84-iki TANÉVRŐL.

Közzéteszi:

PAP JÁNOS

igazgató.

Nagy-Kanizsa,
WAJDITS JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL
1884.

A

KEGYES-TANITÓRENDIEK

VEZETÉSE ALATT ÁLLÓ

NAGY-KANIZSAI KATH. FŐGYMNASIUM

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1883—84-iki TANÉVRŐL.

Közzéteszi :

P A P J Á N O S

igazgató

UNIVERSITÄT
MÜNCHEN

Nagy-Kanizsa,
WAJDITS JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.
1884.

TARTALOM:

999/1956

Zalaegerszegi
Állami Levéltár

Néhány állat és növény szereplése a magyar mythológiában és a költészetben.

A tanári személyzet.

Előadott tananyag.

Írásbeli feladatok a magyar nyelvből.

Adatok a főgymnasium történetéhez.

I.

Rendkívüli tantárgyak.

II.

Gyakorló iskola.

III.

Segélyző egyesület.

IV.

Jótékonyság.

V.

Tanesszközök.

VI.

Egyéb adatok.

Érdemsorozat.

A) Rendes tantárgyakban.

B) Rendkívüli tantárgyakban.

A sorozatban használt érdemjegyek fokozata.

Rövidítések jelentménye.

Statistikai kimutatások.

Értesítés a jövő tanév megnyitásáról.

Néhány állat és növény szereplése

a magyar mythológiában és a költészetben.

Az emberre az egész természet, de különösen a mi környezetében él és mozog, sajátos hatást gyakorol. Ez okozhatta, hogy már a legrégebb korban figyelme tárgyává tévé az ember a hozzá legközelebb álló lényeket, az állatokat és a növényeket, melyeknek majd természetfeletti, majd az övével azonos sajátosságokat tulajdonított. A mitől félt, vagy a mit megszeretett, azt idő jártával élénk képzelme csodálatos alakba öltöztette; így jött létre a hitrege, a monda, a babona, melyeknek később a költészet is szolgálatába szegődött. Rege szól a *hősökről*, *óriásokról*, kik vasat gyúrni, követ morzsolni képesek, mese tartja fenn az *Erös Jancsit*, ki kenderként nyüvi ki a fákat, valamint a *Máknymák* törpét, ki nagy erejével a mondahősöket rendre legyüri. A népképzelem kiterjed az óriásokkal küzdő *Bátor Oposra*, a héttollú buzogányt viselő *Toldi Miklósrá*, a ki *Illosvay* szerint ugyancsak rá ijesztett *Lajos* király ellen-ségeire, midőn nagy ereje érzetében fülökbe dörögte:

Meghigyjétek tü azt tizenegy királyok,
Agyatokba rontom arany koronátok,
Uratok Lajost, ha jól nem szolgáljátok.

A mondák kedvencz tárgyát teszi még a hatalmas erejű *Kinizsi Pál*, *szent László* király, hogy a régibb *Attilát*, *Csabát* stb. ne is említsük.

De a mint vannak a nép képzeletének kedvencz alakjai, melyeknek regébe szövésekor minden nemeset és bámulatost felhasznál; úgy vannak félelmének, utálatának is tárgyai a *vasorrú bábákban*, *boszorkányokban*, kiket a természet elfajulásai gyanánt erős vonásokkal szokott jellemezni, kiszínezni; sőt nem elégedett meg halandó társaival, hanem magát az istenséget is saját képére alkotván, küzdelmének sorsosává teszi, s meséiben, mint tisztos aggastyánt, hol segítő-, hoi büntetőképen szerepelteti.

A miképen jár el a képzelet az emberrel, oly csodás alakba szövi az állatokat is. Mesél u. i. *sárkányról*, *lidérczről*, *tátosról*, melyek az ember bajos életét súlyosbítják, majd könnyítik; megostromolja kapzsi vágyában a kincsörzö *grifmadarat*, felkeresi erdős rejtekében a szerencsét nyújtó *fehér kígyót*, valamint őseink kedvencz

madarához, a néphit szerint haragjában mennydörgő szavu *turul-madár*hoz is elzarándokol.

A hogyan bánik a gyermekded képzelem az emberrel és az állattal, épen úgy ruházza fel saját érzelmeivel a növényország tarka polgárait is. Állatmeséiben a természetfeletti, a csodálatos játsza a főszerepet, növény-regéiben pedig rendszerint az emberies, a gyengéd érzelem nyilatkozik.

Lássuk azonban a mondottakat egyenkint, s a mennyire tárgyunk természete igényli s kútforrásaink*) bősége megengedi, külön választva s kissé részletesen.

I.

„A természet históriának“, mondja *Tanárky*, „épen úgy megvan a maga mythológiája, mint a pogány históriáknak és egyéb tudományoknak;“ de mindazok a regék és mondák, melyek a nép ajkán korunkig fenmaradtak, nem csupán a véletlen vagy a szeszély művei, hanem bizonyos körülmények, homályos ismeretek, sőt egyeseken a nép lelki szükségletei teremtették azokat. Némely állatnak az emberi test tökéletességét meghaladó tulajdonsága, kiválóbb ereje igéző alakja, tekintete, rejtélyes természete vagy egyeseknek sajátos foglalkozása keltette fel a rólok való képzelődéseket, melyeknek megfelelően az állatmesékben is különféle sajátságok személyesítőjeiként szerepelnek. Néha u. i. a főbb lények cselekvésére, természetök vagy tökélyök előtüntetésére találjuk az állatokat alkalmazva; máskor meg a félelmes, rejtélyes alakokkal csodálatos mesékbe burkolva, mint sárkányokkal vagy lidérczekkel találkozunk; majd végre egyesek kitünőbb sajátságaiknál fogva isten és ember közötti közvetítőkül, vezér-, intó vagy jövendőelő lényekül fordulnak elő. Ily fogalmakból eredett a fensőbb hatalmu állatokról való hit, az u.

*) Értekezésünkhöz használt munkák a következők: *Ipolyi A.* Magyar Mythologia. Pest, 1854. *Erdélyi J.* Népdalok és mondák 1—3 k. Pest, 1846—1848. *Tanárky M.* Magyarország természeti ritkaságai. Pozsonyban és Pesten, 1814 *Miskolczy G.* Egy jeles vadkert. *Veszelszki Antal.* Fa- és tüszeres könyv. Pesten, 1798. *Palugyay I.* Szabad királyi városok leírása. Pest, 1853. *Varga J.* A babonák könyve. Arad, 1877. *Hanák J.* Az állattan története és irodalma Magyarországon Pest, 1849. *Tárkányi B.* Az ó- és újszövetségi szent irás. Eger, 1862. *Ormándy M.* Apáczai Cseri János életrajza és botanikai munkássága. Kolozsvár, 1879. *Dugonics A.* Magyar példabeszédek és jeles mondások Szeged, 1820. *Toldi F.* A magyar költészet kézi könyve. Pest, 1855. *Úrményi J.* Br. Listi László költői munkái. Pest, 1853. *Schedel F.* Csokonai Mihály minden munkái. Pest, 1845. *Toldi F.* Kisfaludy Sándor minden munkái. Pest, 1847. *Gyulai P.* Vörösmarty minden munkái. Pest, 1864. *Ney F.* Garay János összes költeményei. Pest, 1854. *Petőfi Sándor* újabb költeményei. Pest, 1861. *Tompa M.* Virágregék Pest, 1856. *Gregus Á.* Zrinyi M. Szigeti veszedelme Pest, 1863. *Arany J.* Összes költeményei Pest, 1867. *Tompa M.* Elbeszélő költeményei 1—2 k. Pest, 1870. *Cserei Mihály* Erdély Historiája (1661—1711). Kézirat. *Krizsa J.* Vadrózsák. Kolozsvár, 1863.

n. *állatmythos*, melyet még általánosabbá tett az állattá alakulás képzete, a *metempsychosis* egy neme.

Népünk meséiben egyik nagyon közönséges alak a *sárkány* (Draco). Eredete a távol keletre vezet bennünket s nevével már a szent történetek lapjain találkozunk; a 90-ik zsoltárban u. i. mondatik: „Áspison és basiliskuson fogsz járni s az oroszlánt és a *sárkányt* tapodod.“ Elője e nevezet régi nyelvemlékeinkben is; nevezetesen a 103-ik zsoltár fordítása ekképen hangzik: „Ez *sárkány*, kit teremtettél úneki ellenkezésére.“

A sárkány eredetére nézve *Erdélyinél* azt olvassuk a „Király és az ördög“ című mesében, hogy az ördög egyszer rettentő haragjában szakállát tépte és rágta, s a kiszaggatott szőrszálakat dühében a földre hányta, hol minden szál szakáll egy-egy tarajos kigyóvá változott. Az általánosabb néphit szerint azonban a sárkány halból vagy kigyóból lesz, még pedig olyan kigyóból, mely senkitől nem látva hét esztendeig mocsárban tartózkodik s közönségesen más kigyóval táplálkozik; más hiedelem ellenben azt tartja, hogy a csuka, vagy a vén harcsa, ha 7—13 esztendőt tölt a posványban, vagy a megvénült házi kakas száraz kútban vagy más félre eső helyen hosszu ideig rejtőzködik, sárkánynyá alakul. Mindkét esetben pedig a sárkány csak akkor jő elő, ha a garabonczás*) előbűvöli vagy kiimádkozza, mikor is az előbűvölt sárkányt megnyergeli, rajta villámgyorsan, szél- vagy gondolatsebessen jár s általa itt is, ott is fergeteget támaszt. Erre vonatkozik *Vörösmarty* e pár sora a „Tündérvölgy“-ben:

De most lerepült a sárkány két fiával,
Az elállt viharok szörnyű hatalmával.
Alattok vad szélvész harczott a hullámmal,
Ők felül repültek hármas csattogással.

A sötét felhőkben általában a sárkány és a garabonczás alakját véli észrevenni a nép. Már Br. *Listi* így énekel róla Mohács veszedelmében:

Isten, beh nagy felleg áll égen csak veszteg,
Nyilván sárkány van benne!

Valamint *Vörösmarty* fennemlített költeményében mondja:

De jött a sárkány most hozván ég felhőjét.

*) A garabonczást vagy garabonczás deákot a néphit szegény vándorló legénynek festi, kiúck könnyű szellős öltözete, névszerint szürke köpönyege van, melynek ki- és beforgatása által a fellegek járását irányozza; innen ered a köpönyegnek némely vidéken felleg-kergető tréfás nevezete. A garabonczás folyton útban van, faluról falura jár tejet kér enni, mit ha megtagadnak, forgó szelet csinál zivatart támaszt s jégesővel vereti el a határt

Szintigy látja tüzes alakját, szikrázó farkát az üstökös csillagban s egyéb égi jelekben, mint *Cserei Mihály* Erdélyország történetében írja: „Egy estve Ketzén (Torda vm.) künn a kapunál állottunk sokan, s nagy hirtelenséggel az égen egy szárnyas sárkány szikrázva keresztül méne; más helyeken is az országban ugyanakkor láttatott.“ A garabonczás intésére ilyenkor tövestől kitépi a fákat, mint szélvész pusztítva dühöng, jégesőt von maga után s a merre vonul; teste szélességében letarol, megfehérit mindent, mintha leperzselték vagy bemeszelték volna. Ezt a hiedelmet látjuk kifejezve *Csokonai Dorottya*ében, a hol mondja:

De felkerekedvén . . . .
Zablás sárkányán a garabonczás deák;
Már a forgószéltől csikorognak a fák,
Ropog a pásztornak kunyhója fedele,
Kavarog a vetés, a viz habbal tele,
Egyebütt csendesség látszik völgyön, hegyen,
Csak ott van fergeteg, a hol ő átmegegyen.

Épen ilyen pusztítást okoz a harcmezőn is; azért kérdezi *Zrinyi* a „Sziget veszedelmé“ben:

Valjon ez ki keze munkája lehetett?
Talán itt döghalál vagy sárkány lehellett?

A sárkányon repülő garabonczást utja a néphit szerint szerezcsenországba viszi, hol megölvén sárkányát, húsát árúba bocsátja a négereknek, kik a forróság enyhítése végett abból egy-egy darabkát nyelvök alatt hordanak. E hiedelem alkalmasint a bibliából eredett, hol a 73-ik zsoltárban mondatik: „Te törted össze a sárkány fejét s eledelül adtad a szerezcsenek népeinek.“ E nézettel azonban ellenkezni látszik *Zrinyiász* e versszaka, mely a sárkányt mérgesnek mondja:

. . . . mérges sárkánnyal egyszer vagdalkozott,
Szomakjába egy csöpp vér beszállinkozott,
Méreg volt; mert mikor . . . . megívá,
Életét nagy kinnal testéből kizará.

Regéink szerint a sárkány lakóhelye iszapos tó, kút vagy barlang, sőt néha egyszerű gödör vagy lyuk, mely utóbbiaknak nyílását malomkő takarja; majd ismét a rengeteg erdőséget, a vadont uralja, vagy mint *Vörösmarty* a „Tündérvölgy“ben írja:

Fák tetején ülnek a hegy szélvészei,
A legmagasbikat három sárkány üli.

A mese szerint „a kék tenger melletti országban teremnek a sárkányok és a vörös tengernek kékbe ömlésénél a rézhidon túl

csatangoznak.“ *Gaal* meséjében földalatti hármás (réz, ezüst, arany) palotában temérdek kincs között laknak; *Majláth* meg azt írja, hogy „ezüst folyón és tengeren túl, melyeken éles beretva-híd vezet át, kacsalábakon inognak váraik.“ Alakjára nézve a sárkány hosszú kigyótestű szárnyas állat, pikkelyes kemény bőrrrel, melyen a beretva-híd éles kései sem fognak; körmei hosszúak, hegyes fogai rőfnyire megnyúltak, farka ostorként csavarog s lángoló tarajt visel. Taraját említi *Vörösmarty* e verssora is:

Ott áll a két sárkány tarajos fiával.

Jellemzi még a sárkányt a számos (3 — 24) fej, mely hiedelmet a biblia e kitétele nyujthatta: „Összezüztad a sárkányföket a vizekben.“ (73 zsolt.) A nép azt is akarja tudni, hogy a hetedik fejében van ördögössége, szájából tüzet okád, orrából lángot fúj, szikrát hány és mérges tajtékot bocsát. Ez utóbbira vonatkozik *Zrinyi* e kitétele:

Az mérgös sárkány, közel látván prédát,
Készíti mérgös körmét s vérszopó torkát,
Dühöngéssel élesíti horgas fogát,
Méregben úsz, méreggel felfújja magát.

Nemcsak külseje, de természete is elárulja szörny voltát. A hatalmába került embert és állatot széttépi, megeszi; sőt saját ivadékát sem kiméli, mint *Vörösmarty* mondja:

Elöle. (Csaba elől) fut egy a sárkányfiak közül,
A másik vasától ketté vágva eldül.
A vén sárkány megjő szomorú sivással,
S látván, hogy az egyik futva tovább áll,
Iszonyu mérgeben rá hágdos nyakára,
S ezt is megeszi a másiknak torára.

A népmesék szerint, mint már fönnebb is említők, a sárkány valamely város melletti tóban, kútban vagy barlangban tartózkodik s naponkint egy-egy áldozatot követel. Ha kútban üti fel tanyáját, megtagadja annak vizét, ha csak minden nap egy leányt vagy legényt nem kap áldozatul, s mikor már a város minden fiatalját felfalta, a mese szerint a király leányára kerül a sor, kit ha meghozni késnek, dühöng s ebből rettenetes szélvész kerekedik. Erre egymást kezdik fogyasztani, úgy hogy utoljára csak három sárkány marad, melyekkel a királyfiak kiindulnak küzdeni. Némely mesében maga a sárkány ragadja el prédáját, melyet nagyon könnyen megtehet, minthogy *Petőfi* „János vitéz“-ében.

Egy nagy sárkány-kigyó állt ott a kapuban,
Elnyelne hat ökröt, akkora szája van.

A zsákmány közönségesen három király-leány, kiket a mese szerént a sárkány megkimél és földalatti hármás palotában őriz, hol azok varrással vagy fonással űzik unalmokat; de néha a szerelenségre hajló képzelet azon szörnyű foglalkozást tulajdonítja nekik, hogy a felkonczoltak kéménybe aggatott testdarabjait, a sárkányok által kényszerítve, állathús módjára füstölik. Ezen, vagy a fönnebb említett emberadót követelő sárkányok leküzdésére indulnak ki a hősök, párbajra híván a mocsárlakót, vagy figyelmét kikerülvén, beosonnak a sárkány földalatti lakába. Ha ez utóbbi valamelyiknek sikerült, meglepetve fogadja a királyleány a merész vállalkozót s előbb lebeszélni törekszik szándékáról, majd azonban varázsszerek, bájital vagy valamely tátos segítségével képpé teszi őt a sárkány-nyal való szerencsés megküzdésre. A küzdelem kezdetben változó szerencsével történik, minden egyes fej leütésére egy-egy óranegyed szükséges, közbe-közbe fordítani kell egyet a varázsgyűrűn, majd erősítőt venni a bájitalból; sőt még bizonyos elővigyázati szabályokra is szükséges a küzdőnek figyelni. Ilyen a többek között az, hogy előre jól meg kell számlálni a sárkányfejeket, azután csak hajnal előtt szabad küzdeni, különben a sárkány erőt nyer a feljövő naptól, de néha borral is le lehet itatni a sárkányt s ekkor a magával tehetetlennek fejeit egyenkint le lehet szeldelni. A megölt sárkány iszonyú ordítás között esik le, testéből kengőz árad, vére mérföldekre patakszik s nyomában dögvész terjed; de a győzelem által a szörnytől szorongatott lakosok megszabadulnak, az átok alatt levő királyleányok a földalatti ércpalotából kimennek s a sárkány torkából arany kulcs esik ki, melylyel a hős megnyitván a sárkány-palota kincstárát, mesés összegnek jut birtokába.

A népmeséken kívül történeti hagyományainkban is fenmaradt a sárkány emléke; sőt egyes főuraink czimerőkben és zászlaikon is hordozták a sárkány alakját, mint ezt *Arany* „Daliás idők“ hős-költeményében olvassuk:

Ott lebeg a Laczfi hőszinü sárkánya,
Messze kis Erdélyből hozta ezüst szárnya.

Ipolyi szerént u. i. IV. Béla korába teszi *Szirmay* a nemzeti *sárkány-rend* felállítását, azok számára alapítva, kik a tatárdulás alkalmával igen elszaporodott kigyók pusztítása által a vidéket a letelepülésre kívánatosabbá tették. E sárkányrend alapítását azonban történetiróink Zsigmond királynak tulajdonítják. Egyéb-ként a szárnyas kigyó, vagyis a sárkány ölése, mint ősmithos-korbeli létezhett már előbb, jelölvén a nemzeti hősök korát, kik az elfog-

lalt földet polgárosítván, szörnyekkel küzdöttek. Ily sárkányölő hő-
sökül említettnek *Vid*, Salamon király tanácsosa, és *Opos*, a Bá-
thoryak őse, ki az ecsedi láp sárkányait pusztította ki. A sárkány-
rend név háttérében mindenesetre mythosi eszme lappang, miként az
arany-gyapjas, oroszán stb. rendek, nevében is.

A sárkány nevével nemcsak a bibliában, mesében és történeti
hagyományainkban találkozunk, hanem előfordul az tudományos iro-
dalmunk egyik úttörőjének, *Apáczai Cseri Jánosnak*, Magyar En-
cyclopaediájában is, hol az elefántról beszélvén, a többek között
ezeket mondja: „A sárkányokkal (mivel ezek az ő vérét szomjuhoz-
zák) szüntelen való ellenkezése vagyon, melyeket vagy az ő arjával
öl meg, vagy lábaival tapod el.“ Ugyanez olvasható *Miskolczinál*
is: „Az elefántok és a sárkányok között letsendesithetlen természeti
nagy ellenkezés vagyon.“

Ugyancsak *Teleki József* „Hunyadiak kora“ 6-ik kötetében a
Mátyás korabeli följegyzésekről emlékeztvén, a többek között ez is
olvasható: „Erdélyben sárkány-koponyák is előfordulnak.“

I. *Károly* korában is tétetik említés a sárkányról. A rege
szerint u. i. *Oroszlánkö* helyén egy veszedelmes sárkány lakott,
melynek leküzdésére maga Károly király is jutalmat tűzött ki.
Megölőjének nevét *Benczének* mondja a hagyomány, ki, miután je-
gyese is a sárkány áldozatává lett, a szörnyet megölte s jutalmul
a királytól akkora darab földet nyert, a mekkorát szemeivel kör-
nyeskorül beláthatott. Hősi tette emlékéül, hol a sárkányt, melyet a
monda néhol oroszlánnak is nevez, megölte, a híres *Oroszlánkö*
várat építtette. Szörnyölésről emlékezik a *Gellért* legenda is. *Csa-
nád* u. i. Achtum ellen küzdvén, egy oroszán által megsegítettett,
mely neki két embernyi erőt adott. A győzelem helyén a mai
Oroszlámos áll. Hasonló mesés eredetű *Sárkányfalu*, *Bösárkány*,
Szili-Sárkány, *Oroszlánvár* stb., mely utóbbinál az oroszán a sár-
kánynyal egy jelentésűnek vétetik. Ugyanez látszik *Br. Listi* köl-
teményében is, hol ilyenféle kitételekkel találkozunk: „megdühödt
oroszlán, pokolbeli sátány, mint sívó oroszán, rettenetes sár-
kány e dühös oroszán, megádázott sárkány“ stb. *Bél Mátyás*
Rohács helységben említ egy barlangot, melynek *Sárkánylyuk*
a neve; ilyennek hiszik Liptó megyében a *déménfalvit* is, mely-
ben a néphit szerint ma is sárkánycsontok találhatók. Hont me-
gyében *Szebekléb* feletti barlangban is lakott egy sárkány, mely
évenként jéggel verte el a határt. A tanács *Gelo* nevű garabonczásra
bizta a fenevad kipusztítását, ki *Bél* szerint „injectis rite frenis,
per summam aeris regionem in transmarinam regionem deducendum“
ígérte a jó szebeklébieknek. *Tompa* írja, hogy a *Harangódi* tóban

tanyázott egykor egy sárkánykigyó, mely emberre és állatra egyaránt veszedelmet hozott. Midőn azonban egyszer egy kútra menő leányt elragadott, kedvese bosszujában a szörnyeteget megölte, mely vonaglása közben farka csapásaival a gyepet feltörte s helyén a *Sárkánytörés* nevű forrás eredett. Vagy mint a költő kifejezé:

S a hol feltörte a gyepet,
A sebzett tói sárkány:
Hűvös forrás buzdula fel
Harangod sík határán.

E fajta eredetű a *Lófóforrás* is Torna megyében, csakhogy itt a beomlott barlang a sárkányt csupán berekesztette, s most *Tompa* szerint:

Belőle, mint a monda szól,
A sárkány fújja a vizet.

Nevezetes sárkányrege tartja fenn a délvidéki nép ajkán a kolumbácsi legyek eredetét. Eszerint midőn egyszer a király beteges leánya üdülést ment keresni a völgyi forráshoz, egy sárkány rohant reá, de a közelében levő *György* vitéz neki ugratván, leteríté s fejét a kolumbácsi szikla egyik üregébe hajítá, honnan évenkint a rothadó sárkány torkából repül ki az a temérdek apró légy, mely Délmagyarország gazdaközönségének réme. S valóban a „Zalán futása“ című eposban jellemzett

. . . . nagy üregbeli sárkány,
Mely véres taraját magasán viszi barna fejével,
Elfödi a napfényt s rémítőn repdes az égben,
Körmei s emberevő fogai mérgesen összekocozognak,

leküzdése hőst és bátor szívet kíván; azért tartja a közmondás is a merész emberről: Sárkánytejet szopott.

Hogy pedig e hiedelem nem alaptalan, belátjuk, ha a régiek véleményét a sárkány felől ismerjük. *Miskolczi* u. i. a sárkányról ezeket írja: „*Niceforus* emlékezik egy sárkány felől, kit minekutánna megölnének, nyolcz pár ökrök alig mozdíthatnák ki helyéből, és hogy az aert meg ne dögösitené, testét egészen megégették. Ez pedig, hogy nem költött dolog légyen, avagy csak abból is kitetszik, a mit más igen nagy sárkány felől olvasunk római históriákban *Li-viviusnál* és *Pliniusnál*, hogy a Carthágó városbeliekkel való hadakozások közben a Bagrada nevű folyóviz mellett egy oly nagy sárkány találtatott, a ki ellen Attilius Imperator minden derék seregével kiszállott és mindaddig el sem állott róla, valámig mint valami városon rajta győzedelmet nem vött és meg nem ölte. Kinek hosszúsága százhusz lábnyomatni, vagy negyvenöt singnyi volt; a melynek bőri s állkapczája Rómában sok ideig emlékezetnek okáért fenn is tartatott.“

Azon *Plinius* más hasonló példát is ír, t. ill. Olaszországban fogattatott egy nagy sárkány, kinek gyomrában egy jó korátsu gyermek találtatott, a kit elnyelt volt. Indiában pedig (mint írják) annyira megnevekednek, hogy a szarvasokat és bikákat is egészen elnyelik. A Lengyelországi királyok Historiáiban olvassuk, hogy midőn *Krakkó* nevű király *Krakkó* városát a maga nevére építtetné; annak várát maga számára egy kösziklán kezdvén építtetni, a mellynek hasadékaiban lakott egy igen nagy sárkány, melly az éhségtől kényszerítettvén, az ő barlangjából kijárt, és sok embereket megölt; ennek azért barlangja eleibe három öreg barmok rendeltetének. A király szánakozásra indulván maga népihez, hozatott elő egy borjubórt, és azt szurokkal, kénkövel és puskaporral megtöltvén s titkon tüzet is tévén belé, ezt vitték a barlang eleibe, a kire az ő idejében a sárkány kijövén, hirtelen csak békapta mint borjut, a mellyben a tűz meggerjedvén, hogy a sárkány megolthatná, vizet ivott reá, a melly annál inkább meggyuladván a sárkány meghasadott és megholt.

Említ még ez a jámbor prédikátor sok más csoda dolgot is a sárkányról, minő a többek között, hogy a *pestist* elűzi, a kisdedeket szereti s azokat a veszedelemben megvédelmezi, s ezeknek igaz voltát „hiteles írókkal“ erősíti. A „tsudára méltó sárkányok nagy voltokra nézve“ felemlített példáiból nem hallgathatjuk el azt, melyet szerinte Nagy Sándor saját szemeivel látott, ennek u. i. „hosszúsága hatvan könyöknyi volt; szemei pedig mintegy Macédoniai pais, akkorák voltak.“

Minőknek képzelték pedig a „tudósok“ Miskolczi korában a sárkányokat, idézzük magát a szerzőt. „Az igazán való sárkányoknak két kiváltképen való nemei vannak. Az egyik rendbeliek, nagy vékony hárttyából formáltatott szárnyasok, kiknek hátokon két szárnyak, nem tollakból, hanem hosszú tetemes lineákra vont merő hárttyából álló vagyon, majd minémű a halak szárnyai. Másik rendbelieknek pedig semmi szárnyok nincs; mindazonáltal mind a kétfélék nem egyebek, hanem csak igen vén és megnevekedett kigyók, kiknek fogai a természettől nem a végre adattatnak, hogy azokkal magokat oltalmazzák, mint más egyéb kigyók tselekesznek; mert a sárkányok farkokkal harcolnak az elefántok és a saskeselyük ellen. Színekre nézve közzülök némellyek verhenyegesek, némellyek feketék, némellyek hamuszínűk. Némellyek csak öt könyöknyi, némellyek tiz, némellyek harmincz s ötven könyöknyi hosszúak is vannak. Főképen az öregebbek sűrű kerekded héjjakkal (minémű a potyka héja) vannak egészen béborítva, szájuk mindenkor harapó formán nyitva vagyon, hosszú nyelvek, kanforma nagy hosszú agyarok vagyon, kikkel midőn faldosnak vagy valamit marnak, a testnek még

tsontjait is össze rontják, s nem is annyira az ő mérgekkel, mint inkább farkoknak nagy erejével vlnak. Némely sárkányok hegyekben, némelyek nagy álló tókban, mindkét rendbeliek pedig magános puszta helyeken lakoznak. A sárkánynak mind alsó s felső állkapzóján három sorral vannak fogai, szemei felette igen nagyok, élesen látók, azért kincsek őrizőinek nevezik. Az álla alatt két szakállforma nagy üres bőrök függenek le, mint az ökörnek.*

A sokféle sárkánymesékből és mondákból felhozott iménti kivonatok után azon hiedelemnek adhatunk kifejezést, hogy a nép babonás és csodálatosra hajló hite a homályos multból*) meríté meséjéhez az anyagot, melyet a biblia *Leviatánja* (Jób. k. 41. r.) benne még inkább megerősíthetett, szörnyekkel hozván összekötésbe az előtte kimagyarázhatlan dolgok eredetét, vagy egy-egy ősvitéznek merészebb tetteit. Innen mondhatja a költő *Vesselényire* e jellemző magasztalást:

A szörnyölöknek szörnyölő fia.

A sárkányhoz hasonlóan a *lidércz* is egyike azon csodálatos állatalakoknak, melyekkel a képzelemdús nép mythosát gazdagította. A lidércz, melyet némely vidéken a bolygótúzzal egy jelentésűnek tartanak, fejletlen vagy elnyomorodott csirke alakjában állíttatik a képzelet elé. Miségére és származtatására nézve következőt találunk meséinkben: Egy vén anyóka egyszer egy nyomorult csirkét látott az uton; megsajnálta a gyámoltalan állatot, házába vitte s a kemence zúgába letette. Mikor a csirke felmelegedett, csipogni kezdett, mely mind jobban hallhatóvá vált s e kérdések végtelenéből állott: Mit hozzak? Mire az asszony, megunván a rimánkodást, türelmetlenül válaszolá: Mit hoznál no! Hozz pénzt! S íme, csodák csodája, a lidércz, mert ez vala a csirke, másnapra mindent tele hordott pénzzel. Nap nap után mult; de az állat sem nem nőtt, sem nem szépült, s midőn később szőrös tojásokat kezdett tojni, asszonya e csoda dologtól megijedvén, túl akart rajta adni. Ki is tette őt többször a talált helyre; de a nyomorék állat újra visszajött, s a házat mindegyre nyugtalanítá, míg végre az asszony véletlenül nyakára hágott; de erre temérdek pénze is füstként elenyészett. Nem lehet azonban mindig ilyen könnyű szerrel szabadulni a lidércztől, mely néha vérrel irt szerződést kíván gazdájától; a ki leköte-

---

*) A történelem előtti korban, a geologia szerint a jura-korszakban, éltek a kigyóalakú szárnyas szörnyetegek, melyeknek csontvázeit az ásatásokból ismerjük. Valószínű, hogy az ősöknek sok bajok volt velök s rettentő dolgokat tudtak rólok unokáinknak beszélni, és annyi évszázad után ez apáról fiúra szállt szóbeszéd tartotta fenn emléküket, melyeket az utódok borzasztó hírok után rémséges állatalakokká torzítottak.

lezi magát, lelkét igéri neki, vele minden eledelét megosztja, sőt még vérevel is táplálja. Ez utóbbi esetre említettik egy kiaszott mogorva vén asszony, kinek egy záptojásból kikelt lidércze volt, mely neki folytonosan hordta az aranyat; de érte keblén kellett hordania s vérevel táplálnia, sőt még az asszonynak betevő falatját is elkapdosta, úgy hogy a nő szemlátomást soványkodott. Némely vidék meséjében még csodálatosabb formában jelenik meg a lidércz. Nevezetesen hiszik róla, hogy repülni tud, repüléskor tüzes esóvához hasonlít és maga körül szikrákat szór; ha azonban valamely ház kéményén át a szobába repül, oda kincset hord. Származik pedig az ilyen fajta tüzes lidércz kukorékoló tyúk tojásából, melyet valamely férfi hóna alatt hordozva költet ki, azután sótalan kásával táplál és senkitől nem látva házánál felnevel; természete azonban az, hogy bárhogyan *ajnároztassék*, fejletlen állapotából soha ki nem nő, szüntelen csipog s éjjelenként el-eltűnván, gazdájának mindegyre hordja a pénzt. *Ipolyi* említi, hogy Csallóközben *iglicz* név alatt ismerik s folytonosan csipogó csirke képében házhoz járó ördögnek tartja a nép. Gyakran megtörténik, hogy a konyhában sürgölődő gazdasszony felrugja a láb alatt settenkedő állatot, mely erre megszólal s szolgálatát ajánlja. A ki szolgálatát elfogadja s vele lelkét eladja, annak temérdek pénzt hord, mely pénzről azt tartják, hogy sötétben világít. Éjente olykor pár ölnyi hosszú lángostorként repdes a falvak közelében s azután valamely ház fölött eltűnik, mikor is azt hiszik róla, hogy a kéményen át beosont a házba. *Szirmay* említi, hogy egyik n.-károlyi boszorkány periratban *) a lidércz olyan madárnak mondatik, mint az iromba tyúk, mely napközben a boszorkányok ágya alatt gubbaszkodik, sótalan kását eszik s éjjel a boszorkányokat a szent Gellért hegyre hordozza. A babonás nép még magát a kukorékoló tyúkot is lidércznek tartja, s ez szerinte a jércze legelső tojásából származik; azért is a többnyire formátlan első tyúktojást a gazdasszony el szokta törni, vagy ha meghallja valamelyik tyúkját kukorékolni, irgalom nélkül lenyakkazza és elássa. Ezelőtt mintegy másfélszáz évvel Németországban egy ily szerencsétlen tyúkot birói végzés alapján, mint lidérczet, a nép szeme láttára hóhér keze által végeztek ki s testét máglyára vetették.

*) A boszorkány az őshit maradványa. Eredetileg a boszorkány rosz szellem volt, kiről hitték hogy az ember kárán dolgozik; később látható alakot kapott, a mennyiben a népből egyes embereket, azoknak titkos életmódja miatt, a rosz szellemektől megszállottaknak tartott s boszorkányoknak (bosszúállóknak) nevezett. A boszorkányok mint egyének, többnyire vénasszonyok, kik a gonosz szellem parancsából a nép károsítására törnek. Ha régente valakinek baja akadt, a boszorkányoknak tulajdonította azt; azért is ezekre képtelenségeket fogván, bevádolta, a kor pedig elijesztő büntetéssel, a megégetéssel, sújtotta. E homályos idők szüleményei a hirhedt boszorkány-pörök.

A lidérczről való néphitnek nyomát találjuk *Vörösmarty*, *Zalán futása* 4. énekében, a hol mondja:

S éji lidérczképen szakadott seregünkre haragja.

valamint közmondásainkban; ilyen a többek között: Okádja a szikrát, mint a lidércz. A lidércz is tudja hová vigye a pénzt. Lidércz üli pénztét. A lidérczet imádja, csak sok pénzt hozzon. Egye meg a lidércz. Kinek rosz a lelkiismerete, lidérczczel álmodik. Megnyomta álmában a lidércz stb. Előfordul a *Zrinyiász* 15. énekében is, a hol olvasható:

És mint tüzes lidércz száll le a fölyhőbül,
Kinek lángos farka szikrázik sok tüztül.*)

A sárkány után a magyar mythos szintén nevezetes alakja a *grifmadár*. Ki ne ismerné e nevet anyókaínk meséiből? De nemcsak mesében, hanem tudós iratokban is találkozunk a grifmadárral. *Miskolczi* eképen ír róla: „A grifmadárról is méltó, hogy berekesztésképen rövideden emlékezzünk, mivel hogy a tudósok írásaiban sokszor fordul elő ennek a madárnak emlékezeti, mellyet grifnek neveznek. Mellyet oly igen nagynek és erősnek mondanak lenni, hogy akármelly fegyveres embert is az aerbe felragadhat. Négylábu madárnak írják lenni, minémü az orozlán, nagy görbe hegyes körmei vannak. A testének hátulsó része tiszta fekete, az elei pedig veres, szárnyai pedig fejekek, feje, orra, szája mint a sasé, szemei pedig tüzesek.“ Valóban ráillik *Zrinyi* ezen pár sora:

Ihol jün egy egy nagy sas haragos körmével,
Hasonlít ördögöt feketeségével,
Bivalt nagyságával s rettenetességgel.

A *Draskovicsok* czimerökbe grifmadarat vésettek, mint *Arany* a „Daliás idők“-ben éneklí:

Draskovicsén két sas, két nagy grifmadár van.

Krónikaínk említik, hogy az őshaza kristály hegyeiben fészkelnek a grifmadarak. *Kéza* és *Thuróczy* egy hunmonda alapján a magyaroknak ősi hazájok elhagyását egyenesen a grifmadaraknak tulajdonítják. *Bél* azt írja, hogy a monda szerint a Kárpátokban a grifmadarak őrzik az aranyat és a drágaköveket; *Majláth* meg körülményesen szól róla, midőn említi, hogy távol hozzáférhetlen tartományban, hová az út a haláltengeren és a küzdő óriás hegyek között vezet, lakik a böles és jós grifmadár. Naponta kiszáll ez

*) A lidérczhez hasonló csodélatos állatokként említettnek az erdélyrészi román néphitben a vampir és a prikolics. Az kutya, ez macska vagy pók alakjában jelenik meg s a gazdasági állatok vérét szívja.

fészkből, hogy megtudja a világ rejtelmait; de tőle azokat kitudni csak akkor lehet, ha farkának jóstollai kihuzatnak. Midőn egyszer egy diák hozzá vándorolt királya számára a titokért, lakában egy éltés asszonyt, a grif gazdasszonyát találta, ki csodálkozva kérdezte, hogyan juthatott e távol helyre, hová eddig halandó még nem ért. A megkérlelt anyóka ezután, nehogy baja essék, elrejté a vészes madár elől a jövevényt. Majd zúgó szélvészékként haza jött a grifmadár s lakában az idegen szagát megérezé; de jó kedvében lévén, megkönyörült a diákon. Ez azonban az álomba merült grifnek jósló farktollát hatalmába kerítette s vele gyorsan elmenekült. A felébredt madár fájaldalmában karmai között hegyeket morzsolt össze, ordítása mennydörgésként hangzott s fejét a folyóba dugván, kínja csillapítására ennek minden vizét egy cseppig kiitta. *Gaal* meséjében a sárkányokkal küzdő hőst viszonszolgálat fejében szárnyain viszi ki a sárkány-tanyáról, majd éhe csillapítására karmai közé egy hizott ökröt kaparit és szomjuságát a felhő kiszorított nedvével enyhíti.

A grifen kívül találkozunk meséinkben még más fajta jósmadárval is; ilyen pl. az *aranyfarku madár*, melynek feje és szíve megevése által az ember királysághoz és kincsekhez jut. Ilyen forma a *pelikán madárról* szóló mese is *Erdélyinél*, mely szerint a pelikán énekére egy öreg király s két más öreg asszony megifjodik. *Miskolczi* a régi atyák iratai után azt mondja a pelikánról, hogy „közte és a kigyó között felette nagy ellenkezés vagyion. Mert mikor a pelikán fészkből kirepül, hogy tsirkéinek eledelt szerezzon, azonban a kigyó a fára felmászván, a pelikán fészkebe mégyen, és mind mérges lehelletével, mind pedig halálos mardosásaival az ő tsirkéit megöli. A pelikán haza érkeztvén, harmadnapig siratja meghalt tsirkéit, annakutána pedig maga mellyét horgas orrával keményen meg szokta szagatni, és piros vérével őket meghintvén, így szokta feleleveníteni.“

Sokkal nevezetesebb az említett madaraknál történeti mondáinkban a *turul*, mely koronás sasfajta madárnak alakja már *Attila* pajzsán előfordult s a magyar nemzet egész Géjza koráig czímerében és zászlóján viselte*). Ennek bizonyosságát találjuk *Garaynak* Árpádról irt ezen soraiban:

Fuvat nagy ős szokásként kürtökkel indulót,
Lobogtat a szellőben turulos lobogót.

*) Kéza Simon írja: „Proprio scuto gestare (Attila) consueverat similitudinem avis, quae hungarice Turul dicitur, in capite cum corona“; a *Chronicon Budense* pedig mondja: „Hoc signum hungari, dum se regerent per commanitatem, usque tempora ducis Gejzae, filii Toxum, in exercitu semper communium gestavere.“

Arany is a „Daliás idők“-ben ugyanezt fejezi ki, midőn mondja:

Hová im e struczok mostan vezérelnek,
Ott lengett turulja dicső nagy Etének.

Vagy mint *Garay* Arpádról írja:

Dandára közepében vitorla lengedez,
A nemzet lobogója . . . . .
Czímer gyanánt kivarrva van rá két oldalul
Kiterjesztett szárnyakkal egy repülő turul.

Krónikáink *astur* néven nevezik s arról tudósítanak, hogy *Álmos* születését csodálatosan eszközölte, honnan, „de genere Turul“ említtetik. Erre vonatkozik *Garay* eme pár verssora:

. . . . Emeső a háznak s nemzetség asszonya
Isten sugalma által ily álmot lát vala;
Látá, mikép az égből egy szép kesely kivált,
Mely gyenge szárnyütéssel a hölgy keblébe szállt,
S mint a galamb szelíden megvonva ott magát,
Ajkával édességgel érinté ajakát.

Ezek a madarak serkentették és vezérelték a mythos szerint őseinket mai hazájokba az által, hogy a *Susdalan* pihenő fáradt vitézeket, midőn ezek a havasokon átkelni vonakodtak, csipéseik és ragadozásaik által kényszeríték minél előbb bevonulni az ígéret földére. A régi iratok eltérők a turul nevére nézve; némelyek *sasnak* (aquila), mások *karvalynak* (astur), *sólyomnak* (falco), sőt *keselyűnek* (vultur) írják. A nyomozások legközelebb állónak tartják a turulnévhez a karvalyt, melytől *Döbrentei* véleménye szerint valószínűleg a *Károlyiak* neve is ered, minthogy címerökben e madár alakja látható; különben a turul nevezet, mint *Ipolyi* írja, hely- és személynévként is előfordul *Turulvár*, *turuli prépostság* és *Turul* vagy *Toronya* nevekben, valamint régi irataink egy „comes Turul“-ról is emlékeznek.

A magyar mythos legsajátosabb alakja a *ló*, névszerint a *tátos*. Már a honfoglalás történetében szerepel a fehér ló, melyet Svatopluknak a meghódolást jelentő fű és víz fejében küldött Árpád;*) különben a ló mythosai jelentősége a pogány magyarok loáldozatából is eléggé kiviláglik, valamint az ősvallásért történt későbbi felkeleléseket is loáldomásokkal s áldozatokkal jellemzik krónikáink. Így olvasható *Garay* „Hetumogerek“ című költeményében az áldozati lóról, hogy

*) E dolgot krónikáink kétféleképen adják elő. Béla névtelen jegyzője azt Zalánnal mondja történtenek a föld, fű és vízzel való példázatban; a *Chronicon Budense* pedig, valamint a néprége Svatoplukot teszi hősvé s egy szépen felügyergelt szürke lovat említ, melyen az ország jelképes megvétele történt.

. . . . most elébe hozzák a hófehér lovat,
Két tátos karja tartja a kantárszárakat,
A főpap öve mellől kirántja fegyverét,
Egy pillanat s a ménnek átdöfte hó szügyét.

Regéinkben azonban sokkal élénkebben maradt fenn a lónév tátos-alakban, mely fogalomhoz jósló képességet és tündéri saját-ságot kapcsolt a néphit; ez az oka, hogy tündér és garabonczás a tátos jelentésével egyértelműnek vétetik.

A néphit szerint a tátos ló, valamint a tátos ember, mert meséinkben ilyen is előfordul, csodás születésű; fogakkal jó a világra s titokban szokott felnevelkedni. Mint ló hitvány gebe s ötszögletű fekete tojásból születik, s mikép a lidérczet, hónalatt kell kiköltöni. A tojásban megért állat a nyolczadik hamvazó szerdán ugrik elő abból. A meze azt tartja, hogy a tátos boszorkány, vasorru bába vagy valamely tündérnő birtokában van, néha azonban királyi istál-lókban is feltalálható. „A három királyfi, a három sárkány és a vasorru bába“ czimű mesében egy ujszülöttnek tündér-keresztanyja egy ötszögletű fekete tojást adott keresztelési ajándéknak, melyet a fiu hóna alá rejtett el. A tojást hét télen és hét nyáron hordozta a kis gyermek bal hóna alatt s a nyolczadik esztendő hamvazó szerdáján a tojásból egy ötlábu paripa ugrott ki, melynek három feje volt. A paripa tátos volt és beszélni is tudott. Hogy a mese tátosának képességéről fogalmunk legyen, ide iktatjuk a mese szavait: „Menj be édes gazdám, mondja a tátosló, királyi atyádhoz, most igen fáj a foga s mondd neki, hogy a háromfejű tátosparipa által azt üzeni a füvek királya, hogy fogfájása addig meg nem áll, míg téged a sárkányok ellen hadakozni nem bocsát, azt is mondd meg, hogy ha te elmégy, úgy egy sárkány sem marad ezen a világon. Mondd meg, hogy én azzal biztatlak, hogy te a sárká-nyoktól mindazon legényeket visszaszerzed, a kiket csak azok el-nyeltek s országa ez által oly hatalmas lesz, hogy azt, mig a világ áll, soha semmiféle nemzet meg nem győzheti. — Így beszélt a tátos ló és nagyot nyerített, hogy a világ csakugy kongott bele.“ Ha tátos ló tátos ember birtokába kerül, a ki azt olykor mesés össze- gen vásárolja, sebesen jár, mint a gondolat, kard és golyó nem fog rajta, beszélni s terveket kohlolni képes, mint már *Vörösmarty* Zalán futásában említettik:

A siphangra lejött tündérló, Tomboli, búsan
Álla közel . . . . . szólítá emberi hangon.

Mint elhagyatott hitvány szerszámú gebére szokott találni leendő gazdája, a tátos ember, kit megjelenésekor „Régen vártalak!“ üd-

vözlettel fogad, s ha megvakartatik, azonnal ezüst-, arany- vagy gyémánt szőrűvé lesz; patkója arannyá válik, sörényéről pedig arany csengetyűk lógnak le. Szárnya bár hiányzik, de azért fellegeken és vizen hordozza gazdáját, mikor is *Zrinyi* szerint:

Az orra lyukjain lángos szellők mennek,
Szája tajtékot ver . . . .

Megindulása előtt „Hipp-hop, ott legyek, a hol akarok!” vagy „Köd előttem, köd utánam, senki ne lásson!” jelmondatot használ, majd tüzet okád s gondolatként tova iramlik. Nemcsak érti az ember beszédét, hanem mindent tud, száz mértföldre is elhall, sőt jósolni is képes; ez által óvja gazdáját a jövődő veszedelemtől, előre tudósítja őt a titkos dolgokról, tanácsot ad neki, természetfeletti erejével megsegíti, messze országokba hordozza, a sárkányok ellen küzdeni viszi s ott győzelemre segíti. *Petőfi* szerint *Barangó* még a gönczölszekeret is tátosokkal huzatja:

Ekkoron *Barangó* nem is tett egyebet
Az istállóból négy tátost kivezetett,
A legszebb négy tátost vezette ki onnan,
S befogá őket a (gönczöl) szekérbe legottan.

De meg is becsüli gazdája e jó tulajdonságaiért a tátost; mert mint a mese mondja, ezüst jászolból arany abrakkal eteti, liliumok között legelteti s arany vályúból édes tejjel itatja.

A székely mesében egy banya ily utasítást ad a királyfinak: „Mönny-é kiráj atyádhhoz s kérd el azt a kürtjét, a mejikkel éfiu korában esszekürtölte az aranyszőrű ménessit, azt a kürtöt fúdd meg s az aranyszőrű ménös ecczerre megjelönik; de ne válaszd azok közül az aranyszőrűeket; hanem leghátul jó egy borzas, horgaslábú kancza, arról is megüsmeröd, hogy a mikor a kiráji vár kapuján bejön a ménös, ő leghátulról jó s a várkapu oszlopát úgy megsújtsa a farkával, hogy az egész vár megrendül belé, azt válaszd magad alá, avval porobáj szöröncsét.” Mikor pedig a királyfi kérdi, mit adjon neki, feleli: „Hozz egy félvéka tüzes parázsát és töltsd a vállumba.” Midőn aztán ezt a tátos megette, azonnal aranyszőrű paripa lett belőle, „mint egy hajnalcsillag.”

A néphagyomány és a mese tátosához a képzelet még egyéb sajátságokat is szokott kapcsolni; azt tartja u. i. róla, hogy patkója nyomában forrást fakaszthat, mint ezt szt. *István* és *László* királyok lovairól említi a hagyomány. Ez utóbbinak *Zúg* vagy *Szög* lováról még azt is tudja a népmese, begy hősét a csata hevében segítette. Erről írja *Vörösmarty* a Cserhalomban:

Alföldön született szélláanggal vemhes anyától
És versent fut a puszta mezőn a könnyű szelekkel.

Garay pedig „Szent László“ hőskölteményében ekképen ír róla:

Egy szilaj mén zabolátlan, féktelen,
Ront keresztül és kasul a népeken.
„Tátos, tátos!“ felkiált mindütt a nép.
. . . csodájok még nagyobb lesz, hirtelen
A midőn az Lászlóhoz ily szót teszen:
„Üdvözöllek, László herczeg, én uram!
László pedig
. . . színéről a lónak szög nevet ad*)

Hasonlóképen felemlítetik *Bátor Opos* fakó lova, valamint *Toldi Miklóssé*, mely igazi tátosként „rosz szeméten tengett erőtellenül,“ árpaszalmán telett és óriási patkója szikrákat hányt. Szintén sokat tud egy szegedi rege a jégtestű vitéz *Kampó**)* tátosáról, mely regehős Mátyás király idejében tátosa segítségével csodálatos dolgokat vitt véghez; sőt magának Mátyás királynak is volt egy *Holdas* nevű tátosa, mely éjente holdként világított. A Rákóczy-mondában említetik, hogy tátos lova futás közben azt a tanácsot adta, neki, hogy patkoltassa visszajáról, különben ellenségeitől nem tud megmenekülni. Ugyanilyen regét közöl *Szeremlyey* a „Balatoni Album“-ban Csobáncz utolsó uráról, Gyulafyról, kinek családi címerében csakugyan egy ló-előrész két patkóval fordul elő. Vitéz *Oláh Gerő* meg beszédbe ereszkedik tátosával, mely

Mindjárt mondja az urának:
Uram, uram, Oláh Gerő,
Ne kergess én rajtam özet,
Ha törököt nem fogsz, nem vágsz.

Mire a ló elvágván magát, egy árokba zuhant; Gerő vitéz azonban rimánkodik neki:

Hozz ki még egyszer, jó lovam,
Meglátd, törökre lesz utam,
Bor, pecsenye lesz abrakod,
Nem leszen többé panaszkod.

Erre megengesztelődik a ló és feleli:

Ülj fel hát, ne félj töröktől,
Én is hídom pogány vértől.

*) Erről írja a *Chronicon Budense*: „super equum, illum, quem Zug nominabat“

**) *Palugyay* is tesz említést Szeged város leírásában vitéz *Kis Kampó* ról, ki 1541-ben a töröknek elárult város felszabadítására „Temesből indulván, Szeged veszedelme láttára bosszúra gyúladva, lovával átúszta a Tiszát s az ozmanok leguevezetesebb agáját, Hubiást, megvívásra hitta ki, s őt megholtan porba terítvén, visszatért övéhez.“

Ilyféle párbeszédnek fordulnak elő népdalainkban is a ló és ülője között, minő például

Nincsen széna, nincsen abrak,
Édes lovam agyon csaplak.
Ne üss agyon édes gazdám,
Kitelelek árpaszalmán.

Vagy:

Deres a fű, édes lovam, ne egyél.

melyekben sokszor különös sajtáságok tulajdoníttatnak a lónak, minő a többek között: „Három napig sem eszik egy harapást.“ „Huszonnégy óra alatt Debreczentől Pestig szalad.“ stb. Máskor meg atyafiságba hozza magát a gazda lovával, midőn mondja:

Az én lovam száz talléros fakó,
Ha rá ülök, szikrázik a patkó.
Ő is, mint én, igaz magyar fajta.

Balassa végre énekében még a vitézek lovaitól is elbucsuzik:

Ti is ráró-szárnyon járó hamar lovak,
A kiknek hátokon a jó vitéz ifjak
Gyakorta kergetnek s hol pedig szaladnak!
Adassék egészség már mindnyájotoknak!

Zrinyi pedig a Sziget veszedelmében a hajnalt személyesítvén, tátos lován haladva ekképen képzeli:

Ihon jün szárnyas lovon szép piros hajnal,
Mosdik zablája fehér tajtékjával.
Az ló fekete volt, de szebb Pegazusnál,
Orra likjából tűz, szemébül jün halál.

Tudtunkkal ez az egyetlen eset, melyben a tátosnak szárny tulajdoníttatik, jóllehet *Listi* is sebes járása miatt szárnyon járónak, de nem szárnyasnak írja tátosát, midőn éneкли:

Lovok nekik rárók, sebes szárnyon járók.

Figyelmet érdemelnek továbbá meséinkben az u. n. hadjelentő madarak, minő a *keselyű*, *szarka* stb. *Cserei* Erdély historiájában a többek között ezeket olvashatni: „Ezen esztendőben az mezőben nagy öreg keselyük sereggel gyülvén össze, az barmokat kergették és ölték, ugy az embereket is, sőt az falvakba is minden tartózkodás nélkül bémentenek az házakra sereggel, úgy kergették az embereket;“ továbbá ugyanott mondja, hogy „Fejérvárott az országgyűlésen hirtelen tsudaforma madarak, számtalan ezeren szállának az mezőre, nem nagyobbak mint a seregély, tarka tollúak, de soha, sem az előtt, sem azután Erdély olyan madarakat nem látott. Ezek valahol verebet kaptanak, megölték, még az Fejérvári kőfalak jukából is kihúzták . . . s elszagatták. Akkor csudáltuk s nem tudtuk,

mit példázzon, de azután magunkon experiálók; mert sok idegen . . . magyarországi kurutzok bejövének Erdélybe s az igaz erdélyi verebeket kiprédálák mindenekből. Nemcsak történeti, de népmondáink is szólnak ilyenféle hadjelentő madarokról: így *Gaál* meséjében a hadba menő hős, Mátyás királyfi, álmában lát egy ősz embert elébe jönni, ki mindkét kezébe meztelen kardot tartván, ezeket előtte a földbe ássa. Az alvó vitézt egy szarka csörgése kelti fel, mire ez az álmában látott kardok keresésére és kiásására indul, melyeket megtalálván, mindegyiken „Győzni fogsz“ felírás vala, s ez valóban be is következett. Egyébként hitték a régiek némely madarokról, különösen a ragadozók csoportosulásáról, hogy veszedelmet jelentenek, mint ezt *Br. Listi* „Clades Mohachiensis“ című költeményének 11. énekében ekként írja le:

Madarak szállási, s vadak ordítási
Csak . . . . . vért kívánnak.
Ő repülésekből, s értem sok jelekből,
Hogy csak prédát ohajtnak,
Soksága sasoknak, s égi állatoknak,
Egyebet sem kívánnak.

Ugyanezt fejezi ki a Zrinyiász 4. énekének e versszaka :

Szálla sok földre s a barmot ellepi,
Rút horgas orrokkal azt szagatni kezdi ;
Számptalan sok holló kákog mindenfele,
Tolvaj kánya, lopó héja van keverve.

Mondáinkban mint jós és tüzet jelentő madár említettik a *gólya*. A legendából ismeretes az Aquileját ostromló *Attila* látománya, mikor is a fiát czepeelő gólya meneküléséből a város bevétele jövendöltetett. *Bonfini* szerint ugyancsak e madár jelentette előre Mátyás Bécsben bekövetkező halálát, valamint népünk most is hiszi, hogy a gólyák áldást hoznak azon házra, melynek kéményén fészkelnek; de nem is tanácsos a néphit szerint fészköket elpusztítani, mert különben felgyújtják a házat. Köztudomású az is, hogy a gólyák és a *fecskék*, mint a jó idő előhírnökei, tiszteletben tartatnak a néptől. A gólyáról különösen hiszik, hogy a ki tavasszal először álló gólyát lát, annak egész évben nem izlik a munka, a ki pedig repülés közben pillantja meg először azt, szorgalmas és egészséges marad; sőt még a gólya tojásának héja is, mint gyógyító anyag szerepel a nép babonás orvosságában. Egyik szegedi boszorkány-pörben mondatik u. i., hogy „fatens orvoslását vak gyermekének kérvén, azt mondotta (vádolt): Meny el és a gólyafészkekben keress olly tojás-héjat, kiből az gólya fiúk kibújtanak, aztat törd meg és

hincsed a világtalan gyermek szemeibe, meggyógyul.“ Egyébként közmondásunk még más sajátságokat is tulajdonít a gólyának; ilyen a többek között: Gondolkodik, mint féllábon a gólya. Árva, mint a gólya. Őt sem a gólya költötte, vagy mint a népdal mondja:

Nincsen kedvem, mert elvitte a gólya.

Mint jós madarak említést érdemelnek még a *holló*, *varju*, *szarka*, *bagoly*, *kakuk*, *páva*, *kakas* stb. A hollók és a varjak körúszállongása ma is szerencsétlenség előhírnökének tartatik; ilyen hittek rólok a régiek is, mint ezt *Kis Károly* királyról jegyzi fel a történet. Ugyanily eset említetik *Mátyás* halálakor, valamint *Dózsa* pusztító hadát is hollók és baglyok hirdették károgás és bús huhogás által. Különbén a varjúk *Apáczai* feljegyzése szerint gyakori károgásukkal az esőt is előre jelentik. A holló jósmadárként szerepel *Tompa* egyik költeményében, hol a költő ekképen szólítja meg:

Te jós madár! mi jó, mi rosz vagyon
Megírva a jövőről hangodon?

A szarkáról meg azt tartja a nép, hogy a mely házfelé csörögve fordul, oda vendég érkezik, mint *Petőfi* éneklí:

Kerepel a szarka
Házam tetején:
Vendég jön, vendégnek
Vajh, kit várok én?

Vagy:
Ilyen váratlanul haza ni vezetett?
Szarka sem jelenté megérkezésedet.

Némely vidéken a pór nép istállójában kitömött szarkát tart, hogy a lovakat baj ne érje; a pávát meg szabadság-hirdető madárnak hiszik, miként a népdal mondja:

Felszállott a páva a megyeházára
Sok szegény-legénynek szabadulására.

A néphit szerint, ha a bagoly a ház közelében kuvikol, valaki a ház tagjai közül nem sokára meghal; de az is ismeretes, hogy a kakuk a töle kérdezett életéveket, valamint az eladó leány férjhez menésének idejét kakukolása számával jelenti. Hogy a kakuk közmondásainkban is szerepel, bizonyítják: Nehezen ér több kakukszót. Sokszor hallotta már a kakukszót (azaz: vén leány). Hamarabb meglesz, mint a kakuk szól (azaz: tavasz előtt). Háladatlan, mint a kakuk, mely utóbbi ismeretes természetére vonatkozik. Ami pedig a kakast illeti, ennek sok mindent tulajdonít a néphit; így hiszi, hogy a kakas szólására megszünik a rosz lélek hatalma, mint *Petőfi* mondja:

..... de a kakas szólal,
S a kísértet mind eltűnt a kakasszóval.

Vagy *Tompa* egyik költeménye szerint:

Reszketve hallgat a gonosz
Az első kakasszóra.

Ugyanezt bizonyítja *Székács* „A hazajáró lélek“ című költeményében, midőn mondja:

A mint feltátotta száját
A kakas és kukorékolt,
..... már alant volt,
És kakas szólás között
Sírágába költözött.

Ha továbbá valaki vörös kakassal álmodik, az tűzveszedelmet jelent, egyébként is „Felteszem a vörös kakast házadra“ felgyújtási fenyegetésnek vétetik. Az eladó leány, ha kakassal álmodik, kérő jő a házhoz. Régen a kakas-szó idő-felosztásra is alkalmaztatott, mint a Margit-legenda ezen kitételéből világos: „Imádkozik valamind az első tikszóig.“ Ugyanezt jelenti a szt. irás e kifejezése: „És lőn kakas-szó táján.“ (Tob. k. 8. r. 11. v.) Vagy mint a népdal mondja:

Szólnak a kakasok,
Majd reggel is lesz már.

Egy-két esetben a kakast a rossz szellem szolgálatában találjuk, mely fekete kakast kíván magának áldoztatni; máskor virraszt a bűvös vagy elátkozott kincs felett. Erre vonatkozik a lévai *tűzes kakasról* szóló mese, mely az éjféle órákban ijesztgeti a megkészteteket, s hiszik róla, hogy ha akadna arravaló bátor ember, meglehetne fogni s ekkor megmondaná, hol van a törökök elrejtett kincse.

Győr visszavétele alkalmával jós madárképen is szerepelt a kakas. Ali pasa u. i. a legenda szerint megesküdött, hogy akkor ereszti csak magyar kézre a hatalmába kerített Győrt, ha a sátora ormára tűzött kakas megszólal. Győr bevétele azonban a magyarságnak sikerült, mire egész város hallá a vaskakas kukorékolását. A néphagyomány még azt is akarja tudni, hogy a székesegyházon álló kakas nemcsak megszólalt, hanem szárnyait is összecsapta. Erre vonatkozik *Garay* „Győri vaskakas“ című költeménye, mely szerint *Ali* sátora

Kúpjára messzelátszó aranyzott vasmüvet,
Kiterjesztett szárnyakkal egy vas kakast tüzet,
S rivalgó dobszó mellett .....
..... ily hirdetést teszen:
Ha a kakas megszólal, tudjátok győriek!
Hogy akkor léssen újra a város tietek.

S ime nem sokára:

Fenn a halálzajból háromszor hangosan
Kakas-kiáltás hallik . . . éjfél órája van.
A vaskakas kiáltott! a vaskakas kiált!
Mégvétetett Győr vára . . . . .

Közmondásunk különben azt tartja: Eljő a hajnal, ha a kakas nem kukorékol is; valamint a nép hite szerint a tűzhelyre szállott csirke megpörkölt tollai szerencsét hoznak a házra.

A mondáinkban gyakran előforduló madarak közé tartozik a *kerecsen* (Falco) is, mely *Kéza* szerint a grifmadárral együtt fészkel a kristály-hegyekben. Régibb költőink, nevezetesen *Zrinyi*, *Listi* és *Gyöngyösi* a kerecsent a kitüntetés jelzésére nem ritkán használják; így mondatik *Déli Vidre* vonatkozólag: „Kerecseny-szárny mutatja szépségét“, vagy „serény, mint kerecsen“ stb. Ugyanilyen régi madárnév a *ráró*, mely *Br. Listinél* 2-ik Lajos királyra vonatkozólag így fordul elő: „Ráró tekinteti, déli szemléleti“, valamint *Gyöngyösi* „Phoenix“-ében: „Kalpagát tollazta ráró sugarakkal“ és „Egy pár ráró repdes kettős forgójában.“ *Faludy* „Nemes asszony“-ában olvasható: „Rárómódra tekeri a nyakát“, vagy *Br. Listinél*:

Ráró gyorsasággal és nagy hamarsággal
Csapja madár seregét.

Szintúgy írja róla *Zrinyi* a „Szigeti veszedelem“-ben

Egy ráró magasból megszemlélé prédát,
Utána indítja kít sebes sngárát.

Gyorsasága és szépsége miatt a mese a tátoslovaknak kölcsönzi e nevet. Zoologicus neve valószínűen *Buteo maior*.

Ismeretes a hiedelem, hogy a tavasz előhírnöke gyanánt tekinti a nép a *fecskét*, melynek első láttára a leányok mosakodnak, hogy az egész nyár folytában arczuk szép fehér maradjon; a gyermekek is ujjongva dörzsölik arcukat e kiáltozás között: „Fecskét látok, szeplőt hanyok.“ *Garay* imígy szólítja meg a fecskét:

Hosszú szárnyú fecske, isten madárkája,
A kelő tavasznak hirdető postája,
Mit hozál . . . szép kelet földéről?
Jó-e vagy gonos hirt . . . . .?

Ugyanez olvasható a „Régi magyar vitézi énekek“-ben:

Hozzon nektek kedves tavaszt
Az fecske-madár.

Szintígy énekli *Rimay*: „Küld el is fecskédet, hadd lássak jó időt.“ Szerepel különben a fecske közmondásainkban is. „Egy fecske nem csinál tavaszt.“ „Nyári szállásért meg nem cserél veled a fecske.“ A mint a fecske a tavaszt, épen úgy jelenti a *cserebogár*

(Melolontha) a nyarat; míg a *farkas* neve a téllal hozatik összeköttetésbe. Mindkettővel találkozunk a költészetben és a közmondásokban. Így mondja a népdal:

Cserebogár, sárga cserebogár,
Nem kérdem én tőled, mikor lesz nyár.

A közmondás pedig azt tartja: Nem ette meg a farkas a telet, vagy: Hideg, mint a farkas-ordító. A lúd mell-csontjából meg némely vidéken jövendőlni szoktak. Előfordulási idejére vonatkozik Kisfaludy Sándor e vers-töredéke:

Késő őszen volt az a nap;
Már mindenütt elkele
Márton lúdja.

A Márton napján ölt lúdnak u. i. mell-csontját a kemenczén megszáritják, s ha vörös színű az, belőle sok sarat, ha fehéres, sok havat jövendőlnék a télre. A lúd szerepel a közmondásokban is: Sok Márton lúdja kelt már el az óta (régii dolog.) Egy lúd, két asszony egész vásár. A lúd is elesik a jégen. Lúdra vesztegeti a szénát stb.

Nevezetesek és figyelemre méltók a metempsychosis-féle átalakulások, melyekkel meséinkben lépten-nyomon találkozunk. Ilyenek a sötét erdőben vagy magános romokban tartózkodó vasorru bábák három, sőt nem ritkán tizenkét leányuk társaságában, kik érczlovakká, kakasokká vagy macskákká vannak átalakulva. A vasorru bába szolgálatában áll a fekete macska, rendszerint saját elkárhozott leánya, továbbá rőt kakas és fekete kutya, melyeken kocsizni szokott, vagy szénvonón, pemetén, vasgereblyén kergeti a levegőben a bosszúja elől tátoson menekülőt, s a kit varázsvesszejével megérint, menten kövé dermed. Átalakulás fordul elő a „Tündér Ilona“ mesében is, hol az arany almát őrző hat királyfihoz hat szép fehér hattyú száll, élükön királynéjok, a tündér szép Ilona. Ez utóbbit lábánál fogva megragadja a legifjabb királyfi, mire a hattyú megrázkódik, madárleplét leveti s bájjos hölgyalakot nyer; a többi ellenben elrepül. E mese egyik variansa szerint a háborúban járó királyfi tündér neje boszorkány napa által, midőn az a vár Dunára néző ablakán kitekintett, a folyóba taszított, hol azonnal fehér kacsává változott. Ugyenezt látszik kifejezni egy népdal kezdete, mely ekképen hangzik:

Kis kacsá fürdik fekete tóba'
Fiához készül Lengyelországba.

Erdélyi gyűjteményében egyik mese szerint az ördög és felesége megnyergelt sárkányon repültek egykor a király-lánnyal

menekülő fiok után. Midőn pedig a szökevények üldözőiket észre vették, a leány ezüst tóvá s az ördögfiu benne ezüst kacsává változott, mely utóbbit az ördög pár kézre keríteni akarván, a mindegyre áradó ezüst tóba vezett. Ugyanily átalakulás olvasható Görgei Albert „Historia egy Argirus nevű királyfiról“ című költeményében :

Szép hat fejér hattyú ottanag leszálla,
Hetedik fejéhez nyoszolyára álla,
Melyen a királynő igen rémul vala.
Nagy lassan a kezét akkoron kinyújtá,
Egy lábát hattyúnak kezébe szorítá:
Hattyú megrázkódék, az hat elszalada
Leány ábrázatba magát változtatja.

Ilyenféle átalakulások olvashatók Tompa gyönyörű regéiben is; így lett u. i. az emberből vihar madár (Procellaria) majd csikófejű hal (Hippocampus) és hajós csiga (Argonauta) miképen mondja:

. . . e madár ember volt egykoron,
S a vakmerő szárnyat kötött vala:
Hogy átrepüljön a nagy tengeren,
S lón a viharnek madara.

Egy más halandó gyors ménjére ült.
Megúszott véle e sziget felé;
Nézd: ott uszkál a kis tengeri ló,
Ménjét alóla a víz elnyelé.

Vagy mint a „Hajós csigá“-ban meséli:

. . . kedvesét egy percz alatt a hölgy
Hajós csigává átváltoztatá.

Szint így lesz szerinte a tulok bölömbikává, miként éneкли:

A partra lép egy hófehér tulok,
Megrázkódik, fejét kevélyen felveti,
Bús bömbölése rengve hallik a
Nyugvó éjben. Ez a bölömbika.
S megcsapja (a tündér) vesszejével a bikát,
Ki rögtön kis madárrá válik át.

Vagy a rablóból holló.

Ez a rosz holló, a ki valaha
Vérszomjas rabló lovag vala;
De vétkeért sok század óta már
Holló képiben elátkozva jár.

A hölgy továbbá lepke alakját veszi fel, miként a költemény beszéli:

De most alig szólt a hölgy: szivesen
Átengedé alakját a lepke.
S a tündér hölgy lepke képiben
Szárnyára kelt egy pillantás alatt.

Ugyanezen módon változik át a nő könyűje fénybogárrá:

Árván maradt a tavasz leánya.
Könycsepje elhull . . .
— A köny megéled . . .
Belőle kékes smaragd fény árad,
Életet adván a fénybogárnak.

Vagy egy más mese szerint:

Ma is láthatjuk még a tündérléány
Füldiszének kövét, csendes nyárérszakán
Mely leszakasztatván irigy tüske által:
Szen János bogár lön, fényes kékes lánnggal.

Szintígy alakul át a tündér kecskévé; mert mint Tompa mondja:

Kecske lön a vétkes tündér
Büneért és bánatában.

Valamint Vörösmarty „Zalán futása“-ban az ünnőszarvas

. . . így szólt csábító asszonyi hangon:
„Vedd nyiladat, melyet löttél, vedd vissza nyakamból.“
. . . elbámult Bors: könnyülve megugrott
A kis ünnő akkor s . . . gyenge leány lett.

Ugyanígy változott át a tündér leány hattyúvá, mint Arany a „Dalias idők“-ben mondja Forgács czimerét magyarázva:

Most a lány kiszállott . . .
Hattyúingét hamar szűz testére ölté.
Szárnya csattogása Andort is felkölté.

Egy háromszéki népmesében szintén előfordul ilyféle átalakulás, midőn a többek között a mátkáját börtönében meglátogató királyleány a búslakodónak mondja: „Az a barca ménló az apám lesz, a barna kancza anyám, a két szürke csitkó a két néném s a pej csitkó én magam.“ továbbá „elindult a király sójóm képében,“ és „én egy tejtóvá válok, te pedig abban egy aranyréczévé.“ Ugyanígyen átalakulás tünik ki a király leány további utasításából, midőn mondja: „Bukjunk át a fejünkön; én leszek bárán, s te az én pásztorom.“ Majd a tátos csitkó utaztában mondja ülőjének: „Nézz vissza, mit látsz! Hát távol repül egy sas, a kinek a szájából a láng hét ölnyire szakad. Azt mondja a csitkó . . . az

az apám.“ Az udvorszéki népmesében a tündérek, galambképeben jelennek meg s „mikor a tó martjához érnek, átalbuknak a fejükön s mingyá leányok lesznek.“ Ilyen az átalakulás a következőben is: „Haza érkezik a halászfú, levőszön egy tángyért; kivőszí a tarisznyájából a halat, belétőszí a tángyérba; kiszőkik az onnét s lősz belőle egy szép kisasszony.“

Vagy mint Cser ei (Nagy-Ajtán 1698-ban) írja: „Lengyelországban közel Krakkó városához lakván egy gazdag lengyel ur, számtalan ménese, marhája lévén, kikben igen gyönyörködött, az dög beléesék, meghalnak; elbúsulván annyi marháiban esett kárán, felemelé kezét az éghez, istent megátkozá, mire azon helyben mindjárt kutyává változott, tsak az feje marada emberi formán.“ Ugyancsak az átváltozások között említjük még a féniksz madár megifjodását is, mely Tompa szerint:

Az égő üszköt felragadván
Fészket meggyújtja vele a fán;
Fészkében a féniksz madár menten megég,
Csupán kihülő hamva még.
A hamvat szél nem szórta széllyel,
De a jövő nap reggelével,
Belőle ifju szép madár támada fel:
Megrázkodik s szárnyára kel.

A Kárpáti „Zöld tó“-ról szóló regében a tó tündére, midőn a királyfi tőle kedvese számára gyógyító balzsamot kért, megvetett szerelméért boszút forralván, huszonnégyfejű sárkánynya változott s fogaival halálos sebet ejtett a királyon. Ilyen rege maradt fenn a balatoni kecskekörmökről. I. András király, olvassuk Tanárkynál, midőn mint számkivetett szegényül bolyongott az országban, a Balaton partján egy kecske-pásztorral találkozott, kinek igen könyörgött, segítené meg őt valamivel. A pásztor, bár tehette volna, esküdözött, hogy neki semmije nincsen; azért a királyfi átkot mondott reás a pásztor azóta megkövülve áll a Balaton fenekén nyájával együtt. Kecskéinek körmeit ma is partra hányják a habok, mit Gary „Balatoni kagylók“ czimű szép költeményében ekképen örökített meg:

A nyáj a Balatonba
Rohant, de benn veszett —
A tó maig kihányja
A kecske körmöket

Némely állat nyomában támadt forrásokról azon hiedelem uralkodik, hogy a vízből ivó egyén ugyanolyan állattá válik, mint melynek nyomában a forrás keletkezett. Ily forrásnak tartatik a *medve kút*, melyhez különben, mint gyógyító erejű forráshoz, a fájós

szemű emberek ma is bizalommal járulnak. Származására nézve megegyez evvel a monda szerint a *medve-nyom*, *szarvas-törés* stb. A mesében a vándorló királyleány óva inti testvérét, ne igyék a medve-nyomból, nehogy medvévé válják; a fiu kezdetben meg is tartja az intelmet, de mire a *szarvas-nyomhoz* érnek, nem tudván magán uralkodni, a forrás vizéből iszik, mire azonnal szarvassá válik. Szinte ilyen átalakulás van elmondva „A két árva“ című mesében is. Egy árva leány és fiu u. i. anyjok halála után a nagy világba indultak; a tikkasztó hőség egészen elbágyasztá a fiút s útközben a medve-, majd a farkas-nyomból akart inni, de testvére, nehogy hasonló állatokká változzék, szándékáról mindég lebeszélte. Midőn pedig az *öznyomhoz* értek, alétan esett össze a fiú s öntudatlanul ivott a forrás vizéből, mire özzé változott. A jó néne sir-dogálva folytatta utját özzé vált testvérel, majd sok viszontagság után szépsége miatt egy királyfiu nejévé lett. Megirigyelte ezt a közelben lakó boszorkány, s rút leányát akarván a királyfival egyesíteni, ennek távolléte alatt neje hajából egy fürtöt szerzett, melyet varancsos béka tüdejébe takarván, karácsony éjszakáján vágott *tiszafa* (*Taxus*) parázsán kenőcsesé főzött s vele leányát bekenvén, a királynőhöz hasonlóvá varázsolta, a valódi királynőt pedig egy elhagyott kútba lökte, hol ezt a kútban lakó *czethal* elnyelte. Az öztestvér tanúja volt e gonoszságnak, s midőn a király haza érkezett, álneje az őzet megöletni kívánta. Erre a királyban gyanú támadt, majd az egész fondorlatot az őztől megtudta, s a *czethal* gyomrából valódi nejét visszaszerezvén, a boszorkányt leányostól kivégeztette. A megszabadult királynő ezután a *czethal* gyomrában talált kenőcsesél öztestvérét megkenvén, régi alakjába visszaváltoztatta.

Szerepel a *szarvas* nemzeti mondáinkban is. Ez vezérlé a hősöket vállalataikban, valamint a *hun-monda* szerint ez mutatta meg az uj hazát őseinknek. Erre vonatkozik *Aranynak* „Rege a csodaszarvasról“ című költeménye a „Buda halálá.“ban, *Bars* vezért is egy szarvas vezette arra a helyre, hol *Bars* várát építette, valamint ugyanezen állat mutatta ki a helyet, melyen *Géza* és *László* a czinkotai győzelem emlékére templomot emeltettek. Ugyan így vezettettek *László* Nagy-Várad, *Gyula* vezér a mai Gyula-Fehérvár helyére. A *Gellér-legendában* a Bakonybéli apátság zárda-alapításába szintén szarvas folyt be.

A hun-mondában találkozunk az *ökö* nevével is; ez az állat mutatta u. i. meg *Attilának* a Hadisten elásott kardját, valamint *Tompa* regéjében *Szász* pásztor viaskodó *bikája* rmgja elő a földből a kincset, melyből Beregszász város építettett. Ilyenféle szereplése van az *ebnek* is, mely *Bél* szerint felfedezője lett azon pénznek,

melyből Fülekvára épült. Selmezbányát szintén eb, mások szerint *gyítkok* által figyelmessé lett pásztor fedezé fel. Az ebhez különben számos előítélet van kapcsolva; ilyen a többek között az, hogy az eb vonítása által közeli szerencsétlenséget jelez, ha pedig kapar, halál lesz a háznál. Ugyanilyen foglaltatik a szegedi néphitben is, mely szerint, ha az eb tútolás közben valamely ház felé tartja orrát, annak gazdája nagy kárvallástól félhet. *Ipolyi* említi, hogy *Mendnyánszky* szerint Selmezc építőjének hű ebe eltemetésekor kénláng vette körül a várat, jég esett, vihar támadt, mennykövek hullottak s szétverték a vallási szertartással visszaélőket, az eb sírjából pedig láng emelkedett. E fajta nézet van kifejezve *Garay* „Fekete kutya“ című költeményében, hol mondja:

De az urfi meglakolta
Porba hull s ugatni kezd,
Ő marad csak életében
Undok barna eb képében.

Közmondásainkban is szerepel az eb sokféle változatban. Nevezetesebbek: Eben gubát cserélt. Eb ura fakó. Ebcsont összeforr. Húst venne az eb is fogára, ha pénze volna. Ebül gyült szerdeknek ebül kell elveszni. Ebugatás nem hallik mennyországba. Ebb fújja, kutya járja. Eb, aki bánja. Hamarabb utoléri a hazugot, mint a sánta kutyát. Ebre nem bízzák a hájat. Ember teszi a fogadást, eb aki megállja. Átesett az ebek harminczadján. Kutyából nem lesz szalonna. Köti az ebet a karóhoz stb.

A *nyúl* és a *róka* átszaladása az utas előtt szerencsétlenségre magyaráztatik, mint *Kisfaludy Sándor* éneklí:

Itt megtappant paripája,
És egy nagyot horkantott;
Mert épen egy nyúl az úton
Ott keresztül illantott.
Tovább jutván a sziklák közt,
Ott egy bagoly huhogott;
Borzadozott . . . . .
S bátor szíve dobogott:
Mert tudta jól dajkájától,
Hogy semmi jót nem jelent,
A mit hallott s a mit látott.

Ezzel ellenkezőleg a *pók* változó szerencse hirnöke. Róla u. i. azt tartja a nép, hogy ha valakire este reáereszkedik, az szerencsés lesz, míg ha reggel mászik az emberre, szerencsétlenséget jelent. Különben a *keresztes pókot* lutri számok kijelölésére használja a hiszékeny nép.

Mint vezérállat meséinkben itt-ott eljő a *kecske*, mely a mese-

hőst kincs birtokába juttatja. Ilyen mondához van kötve Sopronyban az u. n. *Keesketorony*.*) *Gaál* egyik meséjében *vadkan* vezeti a hőst; a tündér Ilonáról szóló mesében egy egyszemű *farkas* a vezérállat. Némely mesében *oroszlán* és *medve* fordul elő, de melyek hősíket csupán csak segédekül követik. „Az özvegy és az árva leány“ című mesében a *galambok* is segítőképén szerepelnek, a mennyiben a sirdogáló árva leánynak hamuval kevert buzájából a konkolyt egy pillanat alatt kiválogatják. Vannak esetek, mikor az állatok magoknál magasb személyek képében szerepelnek; így mondatik, hogy a vén *macska* boszorkánynya vagy épen királynővé változik. Különbén a macskának némely szokása sajtáságos jelentésűnek vétetik; nevezetesen. ha seprűt vagy egyéb tárgyat serczegtetve karmolász, esőt, havat vagy szelet várhatni; ha feltűnőleg tisztálkodik, vendéget érez; ha a tűzhelyre kuporodik, hideg napok következnek stb.

Legnevezetesebbek azonban az állattá alakulások, melyekkel meséinkben épen úgy, mint a híres boszorkánypörökben egyaránt találkozunk. Az elátkozott királyfi, miként *Erdélyinél* „A szőlő szőlő, mosolygó alma és csengő baraczk“ mesében olvashatni, *dísznő* alakját veszi fel; a kútba lökött legény „A három pomoráncs“-ban *aranyhalacska*vá válik; „A kistátos“ című mesében végre a vasorrú bába tizenkét *lova* tizenkét leányából alakul át. Midőn azonban a vasorru anya a kistátossal megszökött legkisebb leányát üldözöbe veszi, *galamb* képét ölti fel, mely ily állapotában a héja karmai között végzi életét. Nemzeti mondáinkban tündéri lényül, mint a turulnál említők, az *emse* szerepel; de némely átok-alakul *békát* és *kigyót* is olvashatni. *Gaál* és *Majláth* meséiben u. i. kigyóbőrű királyfiak és leányok említetnek, kik miután undok testhüvelyüktől megszabadultak, tündérszépségöket újra visszanyerik. Szintígy fordulnak elő a *békák* is, melyeknek ígészö tekintete, gyors eltűnése bizonyos varázshatalmat gyakorol a nép képzeletére. Azt tartják u. i. rólok, hogy a ki nyitott szájjal néz reájok, annak fogait kiolvassák; szerepelnek különben mint időjósok még napjainkban is, míg a régiek azt tartották rólok, hogy nekik is, mint a kigyóknak, fejökben talizmánul használható kő vagyon. Ilyen *béka*kő régente nevezetes dolog volt; még *Bethlen Gábor* végrendelete is emlékezik róla.

A monda szerint szent *László* midőn a mogyoródi ütközetben serege élén állott, a lándsájával megérintett bokorból hófehér *me-*

*) Erről az állatról írja többek között Miskolczi, hogy „a ketske bakaak véri között és a gyémántkő között olynagy titkos természeta ellenkezés vagyon, hogy ez a kő minden egyéb elementumokat megvet, . . . hanem csak a ketskebak vériben olvastathatik el.“

nyét (*Mustela erminea*) ugrott annak hegyére s innen a hős mellére, jelentvén serege győzedelmét; majd midőn a rabló bessenyőket kergette és seregét már-már éhhalál fenyegette, imádságára a legenda szerint *sarvasnyáj* és *bivalycsorda* jelenék meg, hogy az éhes vitézeknek magokat szelid állatokként eledelül nyujtsák. Ugyancsak hősrégei vonásként említjük szent Lászlóról, hogy érté az állatok nyelvét, a madarak beszédét, valamint a fákkal és egyéb növényekkel társalgott, mint *Lisznyai* énekli:

Szent László kegyes beszédét
A virágok is értették,
S hol megcsókolá a földet,
Ott egy szép forrás eredett.

Tulajdonít a hagyomány neki egy különös lovat is, mely már a kunok elleni csatájában is hordozta. Erről a lóról mondják, hogy patkója nyomában források eredtek, melyek egyikének fenekéről azt tartja a palócz, hogy az aranypatkó egy szege most is kiragyog.

Hogy a ló ősi mythosunkban nagy szerepet játszott, fönnebb említettük, bizonyítja ezt azon hiedelem, hogy a hősök lelkei méneiken nyargalva mennek más-világra, mint *Vörösmarty* Zalán futásában mondja:

Némán a szomorú holdnál leterülve fekusznak
(a hősök s lelköket)
Száguldó paripák telepítik elébe Hadurnak.

Ugyan e hitet vallja Zrinyi a Szigeti veszedelem 14. énekében:

Igy szól . . . . . s rettenetes lován
Repül keservesen a több lelkek után.

E hiedelemből eredhetett a temetéseknel használatban levő szent Mihály lova. Egyik sárkány-rege szerint miután a szörny a város minden leányát kipusztította s a táj vizét mind egy cseppig kitta, éhségében még a napot és a holdat is felfalja. A buba merült sötét országnak ekkor a királyi istálló egy tátosa és ennek csikaja, homlokukon nappal és holddal, szolgálnak éjjel-nappal világítókul; végre is a királyfi tátosára ülve kénytelen megküzdeni a sárkánynyal, melyet miután legyőzött, a nap és a hold újra az égre került. Ugyanilyet beszél egy szegedi népmese Mátyás király már említett Holdas szép lovánál, mely éjente világított, miért is háboru alkalmával éjtszakánként a király nagy hasznát vette. Történt azonban egyszer, hogy a király éji utjában elaludt s tőle a lovat egy török tátos ellopta. Nagy jutalmat tűzött ki a király annak, ki a Holdast megkeríti. Erre a nagy munkára a híres vitéz Kampó tátos, vállalkozott, ki hetedhét országot bejárván, keresésére indult

az elveszett lónak. Sok bolyongás után bevetődött végre a tündérek országába, a hol, midőn egy fa tövében lepihent, fölötte két szarkát hallott beszélgetni. „Mi ujság nálatok, földi?“ „Nincs más“, felelé a kérdett, „mint hogy egy gyönyörűséges lovat láthatni, mely homlokán holdat visel s vele gazdájának a legsötétebb éjtszakán is világít.“ „Ki a gazdája?“ kérdé tovább a kíváncsi. „Egy bűbajos ember“ volt rá a felelet, „kit senki sem ismer; mert a hányszor csak látják, mindig más a formája.“ „Hol lakik?“ folytatja az ismerni vágyó szarka. „Ott, hol ha keresik, sem találják; ha megtalálják, sem látják, s ha látják, sem ismerik meg; de neked megmondom: Vizen túl, erdőn innen; hegyen alul, völgyön felül; a ki a hét számot érti és hét hetet szolgált tündérorszámban, olyan ember megismerheti.“ Kampó vitéz épen ilyen ember volt; azért meg is keríté a Holdast.

Nevezetes még egy hitregei vonásokkal teljes mesénk, mely szerint a háboruból hazatérő fáradt király midőn égető szomja enyhítése végett az utjába eső forrás fölé hajolt, belőle inni akarván, egy láthatatlan kéz orrát megragadta s mindaddig fogva tartotta, míg oda nem ígérte azt a kincset, melyet otthon nem ismer. Ez a kincs pedig távollétében született gyönyörű leánya vala. Hét év múlva megjelent a leányért egy ragyogó szőrű paripa és elvitte magával ama balhírű forrás melletti rétre, melyhez azután a háromszor kijátszott vízi szellem átok alól való felszabadulását köti a mese. A csallóközi néphit szerint a vízi szellemek sokszor béka képében jelennek meg a földön. Egyszer, mondja a mese, két leány szénát gyűjtött a Duna partján. Midőn délfelé sovány ebédjökhöz ültek, egy p o h o s béka mászott közelökbe, melytől az egyik leány ijedten megszaladt; a másik azonban megsajnálta a gyámoltalan állatot s eledeléből adott neki. A félénkebb távrolól biztatta társát: „Üsd agyon, a csúf jószágot!“ De ez még inkább kedvezett neki. „Hátha, ugymond, valami szegény lélek lakik benne.“

Egyébként a nép azt tartja a békáról, hogy az alvó ember gyomrába is beveszi magát, s ekkor vagy tejjel lehet onnan kicsalni, vagy golya-gyomor megevése által megemésztetni.

Mint babonás állat szerepel a *kigyó* és a *fehérgyík* is. A kigyóról azt tartja a nép, hogy ha szt. György nap előtt fogják és bőrét botra húzzák, az ily bottal még a vasat is el lehet törni: különben minden háznak van egy kigyója elbújva, mely ha előjő, valami veszedelem van készülöben; hiszi továbbá a nép, hogy ha a kigyók valamely barlangba többen összegyülekeznek, gyémántkövet fújnak, melyet azután a hegy valamely zúgában gondosan elrejtenek, nehogy az ember hozzá férhessen. A ki munkájok közben meglesi

őket, hozzáférhet az ilyen kőhöz, de nagyon kell vigyáznia; mert a kigyók őrzik közös kincsöket s jaj annak, a ki hozzá nyúlni merészel. A kigyók köfűjásának meséjéből származott valószínűen az „Egy követ fűjnek“ közmondás is. A fehérgyíkról vagy másképen *szalamandráról Miskolczinál* olvassuk: „Ez ha az almafára mász, annak minden almáit megmérgezésíti, hogy ha valaki belőle eszik, meghal tőle. A nyála is, valaholott a testet megéri, minden szőri szálát elkopasztja. A *tsillagos hátú* álnok természetű *gyík*, mely mind az új s mind a régi sorvadtt házaknak lyukaikban találtatik, pókokkal és harmattal szokott élni, és minden esztendőben maga bőrit levetkezvén, azt megeszi. Ezt pedig irigységből tselekszi, hogy ne élhessenek vele a kórságosak, a mely nyavalya ellen igen hasznosnak tartatik.“ Említést érdemel még a *vízi borju* (Triton), melyről azt hiszik, hogy ha ivás által bekerül az emberbe, gyomrát átrágván, azt megöli.

Dugonics egyik közmondást magyarázó jegyzete szerint „a *fiastyúkot* is gyakran emlegetik a magyarok.“ Ez a csillagzat a bikacsillagzatban foglal helyet, még pedig, mint a nép mondja „a bikának lapoczkáján kotlik.“ Egy mesében a tündér-kedvest kereső nő a szélanyától arany-tyúkot kap ajándékba hat csirkéjével, mely hetes számánál fogva szintén a fiastyúkra emlékeztet. *Mátyás* király főnnebb említett elveszett lovát kereső Kampó vitéz is, midőn a „késsel metszhető“ sötétségben eltévedt, egyszerre a fiastyúkot látta maga előtt, mely csirkéivel együtt az égről lerepült s kértére őt útba igazította. Különbben még ma is a szent Iván tüze körött üldögélő gazdák a fiastyúk feltűnéséből szoktak a jövőndő termésre következtetni.

A lélekvándorlás tanára emlékeztetnek meséinkben némely madárrá (*galamb, gerle* stb.) változások. Ilyen például egy palócz mese, melynek tartalma a következő: Egy zsvány több rendbeli gyilkosság után apját és anyját is megölte; félvén azonban sirontuli jövőndőjétől, büneiért vezekleni kívánt. Válaszul azt nyerte, hogy ha földbe szúrt gyilkos botja kivirul s rajta aranyalmák teremnek, bünei meg lesznek bocsátva. Sok év mulva könyüivel áztatott botja csakugyan kizöldült, majd virágozott s annyi almát termett, a hány embernek életét a bünbánó kioltatta. A vezeklő ekkor a csodafa tövében büneit töredelmesen kezdő bevallani. Minden gyilkosság felemlítésekor egy alma esett le a fáról, belőle pedig egy fehér galamb repült ki. Már csak két alma volt a fán, s ezek lehullani sehogy sem akartak; mert apja s anyja meggyilkolását irtóztott ki-mondani. Győzött azonban benne az igaz töredelem s a két alma egyszerre hullott alá, ő belőle pedig két hó-fehér galamb szállott

a magasba. Egy más mese szerint az ártatlanul vízbe fojtott királyleány is galamb képében repült ki a vízből. A csángó dal szerint a meghalt kedves „*göricze*“-alakban tovább él. *Gaábnál* a barna leány előbb *vadkan*, majd *nyúl*, végre galamb lesz, mely utóbbinak tojásából történik a kiszabadulás. *Majláth* meséiben az ily átalakulás, vagy inkább vándorlás menete *szarvas*, *bárány*, *kacsa* s utoljára valamely *bogár*. Ugyanigy hiszi a nép, hogy a juhász által sanyargatott bojtárok *farkasokká* változnak s azután a nyáj pusztítása által gazdáikon magokat kegyetlenül megboszulják. Ez a hit uralkodik az elátkozott fekete *csikókról*, melyek vad futással riasztják el a ménest s velök utólérhetlenül tova száguldanak. Az ily fekete csikók a lótolvajok lelkeinek tartatnak. Egy lévai rege szerint az ottani várromok között éjfélkor *tüzes ló* nyargalász, ijesztgetvén az arra menőket. Ez a kísérteties ló pedig nem más, mint a vár utolsó parancsnokának lelke, ki társait a töröknek elárulván, síri nyugalmát fel nem találja. Némely mesében *tüzes bika*, *tüzes dicszónó*, stb. említetik, még pedig az utóbbi kilencz malaczával rémes rőfögés között szaladoz éjtszakánkint a keresztutakon. Ugyanilyfélét tapasztal a sötét éjben bolyongó mesehős, ki maga előtt lidérczfényt látván, ez után fut, majd egy kőhöz ér, mely alól kékes fény áramlik ki s fájdalmas nyöszörgés hallható. A hős fölemeli a követ, s ime, egy *tüzes békát* lát, mely a kő eltávolítása után az átok alól felszabadul s női alakká változik.

Mint fönnebb is említők, a magyar mythosban az elköltözött hősök szelleme, sőt maga a halál is lóháton jár. Egy mesében a haldokló atya kéri leányát, melegítené fel éjtszakára elgémberedett tagjait. A leány a szomszédba szalad tűzért; de útközben előtalálja a fekete lovagot *fekete kutyával*, ez az ördög; azután a vörös lovagot *vörös kutyájával*, ez a láng; végre a fehér lovagot *fehér kutyájával*, ez a halál. Mikor azután visszakerült atyjához és elbeszélte a látottakat, ez azonnal szörnyet halt. A már említett *szt. Mihály* lova is ősi mythosunkban leli magyarázatát. Erre vonatkozik *Csokonay* e pár sora:

De jaj engem ide s tova
Elvisz a szent Mihály lova,

Vagy mint a közmondás a betegről tartja: Megrugta a szent Mihály lova. Egyik mesében említetik az is, hogy a pokolban járó hős legelőször a pokol hétfejű kutyáját kergette zsákjába; de közmondásunkban is előfordul a halál kutyája, minthogy a beteges emberről trivialisan azt szokták mondani, hogy „a halál kutyája ugat belőle.“

A boszorkány-pörökben lépten-nyomon találkozunk átalakulásokkal; az ördög például legtöbbször *bakkecske* képében jó elő, a boszorkánysereg zászlótartója *kandicszónó* alakjában fordul elő, had-

nagya pedig *borjú*-formát visel. Különben a néphit azt tartja, hogy a boszorkány minden kigondolható formát felvehet, sőt magát egészen láthatatlanná teheti. A boszorkány főalakja a *macska*, *lepke*, *légy* stb.; de *Mediomontanus* még *dísznővé* és *számárrá* változásáról is emlékezik. *Szirmaynál* a gacsalyi kondás boszorkányt látott *farkas* alakjában, valamint egyik szegedi pörben említetik, hogy „étszakának idején sokan mentenek hozzá kutya képiben, és macska képiben . . . . maga képiben kutyája járt, valja azt is, hogy egy étszaka látta szemeivel az fatens, hogy vörös kutya képiben béménvén (vádlott) az házban . . . . meggyötörte.“ Ugyanazon pörben mondatik továbbá, hogy „második étszakára kelvén fatens, kutya képiben reá menvén (vádlott) az fatensre, az haját keményen öszvefonta, ébren levén semmit nem aludt, az ölében ülöt tapogatván, hogy mi volna, tapasztalta, hogy kutya, mind az két fülei el lévén vágva.“ Ismeri a néphit a boszorkányok *lőalakját* is; így egy felső-bányai pörben mondatik: „étszaka egy fekete ló jött az udvarra, az bezárlott ajtóruól az támaszt levette, gondolván azt mi lovunknak lenni, utána mentem, megdöfött s *tínővé* vált.“ A boszorkánynak *békaalakját* említi egy szegedi hagyomány; midőn ugyanis egy alkalommal a boszorkányokat égetni akarták, lőport kötöttek torkuk alá s úgy tették őket a máglyára; ekkor látni lehetett, hogy *béka*, *egér* s *poczok* formájában akartak menekülni. A miskolczy pörben előfordul, hogy a boszorkányok „*teknősbékákká* válván, a Dunát átuszták.“ Nevezetes még a boszorkányoknak szárnyas alakja is. A marosvásárhelyi pörben említi a vád, hogy *lúd* képében jelent meg a boszorkány. *Apafi Mihály*, erdélyi fejedelem, pedig a korabeli feljegyzések szerint megbűvöltetvén, minden *légyben* boszorkányt látott. Egy felső-bányai pörben mondatik, hogy vádló megbántván egy boszorkányt, az *méhalakban* szállott torkára; egyébként is ismeretes a néphitből, hogy a boszorkány néha fekete *bogár* képében mutatkozik s kísértetiesen körülrepkedi az éjjeli bolyongót, ki, ha megütheti, ráismer, s ha kötőfékkel csap hozzá, lóvá válik s ekkor megnyergelhető. Ugyanilyen átalakulás fordul elő „A király és az ördög“ című mesében is, hol a királyfi, mint a boszorkány cselédje, az elébe szálló grifmadarokat, azután az előtte uszkáló aranyhalakat, végre a magtárból elébuvó patkányokat kantárral fejbe csapkodván, lovakká változtatta. Az éjente bongva repkedő *boszorkány-lepke* (*Acherontia atropos*) is efféle hiedelemnek köszöni nevezetét.

A mondottakból kitetszik, hogy ősi mythosunk, épen úgy, mint ennek a képtelenségig vitt elfajulása, szerfelett változatos formában szerepelteti az állatokat, valamint maga a költészet is egyes népmondát nemcsak felhasznált, hanem úgy a népdalokban, mint az

állatmesékben s egyéb efajta költeményekben és közmondásokban felette sűrűn alkalmazza az állatokat a reájok ruházott emberi szép és rút vonásokkal.

II.

Azonban nemcsak az állatok sokféle formái szerepelnek a magyar regékben, hanem a növényvilág változatos alakjaival is nagyon gyakran találkozunk azokban. És ezt igen természetesnek találjuk. A föld u. i., melyet a Gondviselés az ember lakóhelyéül rendelt, minden részében fel van ékesítve a növényország tarka polgáraival. Ezek adják meg hullámos vagy sík felületének azon igéző szépséget, melyben a halandó szeme édes gyönyör között el szokott merülni. Mi természetesebb tehát, hogy az ember már a legrégebb idő óta örömet elmerengett *Flóra* kedves gyermekei társaságában; szívesen felkereste az árnyékos erdőket és ligeteket, melyeknek titokzatos sűrűjében képzelme bizarr szülőtteivel hitt társaloghatni; mert mint a költő mondja:

Az ember nem lehet magában,
Mellette titkos társaság van.
Nagy a természet titka . . . benne
Két világ áll egymást ölelve;
Az feltűnő képben alakban,
Ez légszerű és láthatatlan.

Ez az oka, hogy minden nép mythosában és költészetében jelentékeny szerepet játszik a növényvilág, melynek alakjait rendszerint emberi, olykor természetfeletti sajátsággal ruházza fel a gyermekies képzelet.

Őseink mythosa a növényeknek érzést, hangot, sőt beszélő képességet tulajdonít, valamint bennök istenségi jenséget vél észrevenni. Jósoltat a levelek suttogásából, szellem nyilatkozik szerinte a virágok illatában, s az istenség kedvencz növényeit vitézség, erő vagy egészség megszerzéséhez és megtartásához talizmánul használja.

Népdalaink is telvék gyermekded világnézetekkel, melyek az egész természetet rokonérzőnek, élőnek képzelik. Azért éneкли *Tompa* :

És beszélnek a virágok
Boldogságról, szerelemről.

Igy tulajdonít bánatot a virágnak *Petőfi*, midőn mondja :

Búsulnak a virágok,
Szegények betegek.

Ugyanigy hivatkozik a szenvedő rokonszenvére a dal :

A merre járok, még a fák is sírnak,
S gyenge ágaikról levelek hullanak.

Vagy:

„Ébredj, fű-fa, ébredj!“ halkan ezt sugdossa,
S íme fűben-fában megmoccan az élet;
Megmozdul az élet, felül, a kopáron.

(Arany.)

A babonás néphit ma is bizalommal járul a növényekhez, például hideglelésben az élőfához; de szent György és szent Iván éjtszakáján maga a fű is megszólal, hogy elmondja, mi hasznát vehetni neki, a mint ezt *Csaba* és szent *László* regéje említi. Így beszélteti *Petőfi* a „Sivatag koronája“-ban a *tölgyet*, elmondatván annak viszontagságos történetét, vagy *Vörösmarty* „Délsziget“-ében ekképen beszél a *hangabokor*:

Hangabokor vagyok én, sok hangokat összefogó síp.
S mind a több csemeték zúgtak lassúdan utána.

Valamint *Arany*nál a *fűzfa* ily kérdést vet fel:

Ki ültetett engem sivatag pusztába
Örökös botránnyul a csavargó szélnek?

Hiszi a nép a kuruzslókról, hogy előttök a fűvek büvölő ereje ismeretes. A mondák és a mesék említik, hogy a hű szerető, elátkozott, megbüvölt, valamint az ártatlan halála után fa, virág, vagy általában növény lesz. A tündérek és a szellemek *nádszázból*, *almából* stb. lépnek elő. Így mondja *Petőfi* a „János vitéz“-ében:

A rózsát, mely sírján termett kedvesének,
Levette kebléről . . . . .
S beveté . . . . . a tónak habjába;
De csodák csodája! . . . . .
Látta Iluskává válni a virágot.

Vagy:

A téren kettős sirhalom van,
Felettök egy-egy zöld bokor;
Egymásra hajlanak, miként ha
Két szerető szív összeforr.
. . . A két ölelkező bokorfa
A két szerelmes szelleme.

A vallásos szent szokásból ismerjük a fák tiszteletét, a mennyiben mellettök áldoztak őseink; e kegyelet talán a fáknek sírokra ültetésében maradt fenn, miről több dalunk igen élénken emlékezik. Ilyen: „Hervad a ciprusfa a sírnak tetején“, vagy: „Síromra ültess egy fácskát“ stb. A fák közül tiszteletben tartották őseink a *hársfát* (*Tilia*), mely a régi pogány világban istennek szent fája volt; sőt később a kereszténységben is sokáig szent árnyékú fának tartott; azért fordult elő a régibb időben templomok köré ültetve. Az ősmagyarok ennek és a *bükknek* (*Fagus*) fájából faragták áldozati kupáikat. Hasonlóképen tiszteletben tartott a *tölgyfa* (*Quer-*

cus), mint az erő jelképe, melynek árnyékában oltáraik állottak s táltosaik leveleik suhogásából hirdették a jövődőt. Méltóságos természetére vonatkozik *Garay* e pár sora:

Igy áll az őserdők dísze, az óriási cser,
A fejszés hozzá sújtani csak kételkedve mer.

Vagy mint *Petőfi* nagy önérzettel mondja:

Nem akarok elrothadni,
Mint a fűzfa a mocsárban;
El akarok égni, mint a
Tölgy a fellegek lángjában.

A *diófa* (*Juglans*) is azok közé tartozik, melyet a nép dalaiban és közmondásaiban, valamint sokféle meséiben kegyelettel s benső érzelemmel emel ki. Igy mondja azt „ágas-bogas“-nak, „aranyos leveles“-nek, valamint *Liszniai* szerint a palóczi anya bölcső-dalában kisdéd magzatára diófa-lombot takartat. Vigan hangzik a székely népdalban is refrainul a „vörös dió levele“, „roppan dió, mogyoró“; ellenben zordonan szól a csángó ajkán „zurgó mogyoróval, csattogó dgyivóval.“ „Kiviritott a diófa, nagyot vetett az árnyéka“, kezdi a dal fájó érzet hangján; a haldokló szerető is kedvesétől „diófa-koporsót“ kér. Találkozunk még a diófának néhány változatával közmondásainkban is: „Adjon Isten minden jót, diófából koporsót!“ rikkantja jó kedvében a surbankó legény. „Mintha dióhéjban járna“, mondja a kimért járásu emberről a nép fia. „Kemény dióba harapott“, említi a merész vállalkozóról. „Törd meg a diót, ha belét akarod“, biztatja a lanyhát. „Rátartja magát, mintha övé volna a diófaig“, gúnyolja a nagyra látót.

A monda szerint a diófa is az őshit egyik szent fája. *Erdélyi* írja róla, hogy e fa Perziából eredvén, megtartá őseink hajlandóságát, mivel mindazon fák között, melyek kerteinkbe kerültek, legméltóságosabbra nő, s így nagyon könnyű volt feltűnnie a falvak lakói előtt; természetéhez tartozván, hogy leginkább szereti az emelkedettebb helyeket, a dombokat, őseink ezen kedvencz áldozó helyét, a hová igen örömet teszi kedvese lakát is a dal. Gyakori előfordulása közmondásainkban nagy keletére vall. A közéletben azt tartják róla, hogy árnyéka hűvös, kopáran hagyván alatta a földet; különben ellenáll az idő viszontagságának, sokáig él; ezért szokták talán a kertek végébe ültetni (mint határfát). Gyümölcsét nem, mint más fáét, rázni; hanem verni szokták. A dióverés bizonyos szakát jelenti az esztendőnek s az ekkor tartatni szokott vásárokat „dióverő vásároknak“ hívja a nép. Ágainak a néphit szerint, használ a verés, különben nem terem. Innen eredhetett: „Diófának, számárnak verve veszik hasznát.“ Igy éneкли már *Balassa* és *Rimay*; „Diófa

veréssel hullatja levelét.“ A diófa-galy a szent Iván tüzénél és egyéb tündéri játékokban, mint varázsvessző, szerepel. Előfordul a diófa még a halál képzeletével is összekötve. „Lába se jó már, csak diót hajigálni.“ Vagy: „Akkor már diót hajigálnak csontjaival.“ Igy *Majláth* meséjében „a halál-tengeren dióhéjban evez a boszorkány s belőle kilöki áldozatát.“ Végre *Balassa* éneklí:

A diófa, kit gyakorta
Mennyütő kő verten ver.

Mint határfát említi *Arany* „Fülemüle“ című humoros költeményében :

Emberemlékezet óta.
Állott egy magas diófa
Díszel a Pál kertjének.

Tompa szerint a mai Diós-Győr helyén is egykor egy hatalmas diófa állott, melynek tövébe ásott pénzből épült fel a város:

Ott állott sok századdal innen
Diós Pál egyszerű laka,
A melyre árnyat és gyümölcsöt
Egy óriás fa hullata.
Diófa volt az, a családnak
Vetése, sója, tehene,
Gyümölcséből annyit beszerzett,
Hogy újjig erőt ért vele.

Mondáinkban és meséinkben többször előfordul a minden mythosban emlegett aranyalma is, melynek megszerzése hősoket és tündereket egyaránt foglalkoztat. Erről írja *Görgei Albert* az *Argirus* históriájában :

Gyönyörűségesen nappal az almafa
Ezüst virágával úgy tündöklík vala,
Éjtszaka nagy szépen megérik almája,
De reggelre fáján egy sem marad vala.

Tompa is egyik regéjében szól az aranyalmáról, midőn mondja :

Estefelé egy városhoz érnek (a királyfiak):
Az aranyalmák itt teremnek,
Csoportosan húzván az ágat.

Az ókor és a távol kelet jelképes fáit, minők a *pálma*, *myrthus*, *cedrus*, *borostyán*, *olajág* stb, valamint a *ciprust* még a mi költészetünk is gyakorta emlegeti. Erre vonatkozólag mondja *Petőfi* *Arany*-hoz írt költeményében :

Más csak levelenként kapja a borostyánt,
S neked rögtön egész koszorút kell adni.

Ugyanez hangzik a „Szerelem“ című költeményben :

Egész babér-erdőnél egy rózsabokor többet ér.

Szintígy éneki a „Hazáról“ :

Csak hogy rég' volt, midőn magyar
Fejekre termett a babér.

Figyelemre méltóbb ennél a *rozmarin* és a *ciprus*; az elsőnek szereplését a vegyes érzelem, az utóbbit a gyász, a szomorúság kifejezésére szokás használni. Azért látjuk a rozmarin kedveltségét a lakodalmaknál, temetéseknel egyaránt; míg a ciprus ősidőtől fogva a sírok dísze. A *cédrus* igen kedvelt népünk költészetében. Egy ismert népdal szerint u. i.

A kedves udvarán
Három szép cédrus áll.

Némelyek ebben keleti emléket gyanítanak; valószínűbb azonban, hogy a cédrust a bibliából szerettük meg annyira. Előfordul a rozmarin *Arany* „Toldi“-jában, hol a költő mondja:

Ott van Toldinének a háló-szobája;
Rozmarin-bokor van gyászos ablakába'.

Valamint *Tompa* „Virágregé“-jében írja:

A gyászos rozmarin, ezen özvegy virág
Előtt is mosolygó színben áll a világ.

És:

Egy szikár özvegy szólt, a rozmarin,
Gyorsan peregvén a szó ajkain.

Ugyancsak *Tompa* így beszélteti a ciprust:

A ciprus így beszélt:
Hiuság bántja lelketek!

— — — — —
S ha lesz boldogtalan,
Kit senki nem szán, nem szeret:
Reá borulok én . . . . .
Sirjára hajtva ágakat.

Arany is így zengi a „Dismal mocsárok tavá“-ban:
Ciprus-lomb közé rejtem kedvesem.

Ugyanezt fejezi ki végre *Tompa* „A jávorfa“ című gyönyörű mesében:

Búra hajló ciprus árnyán
Ott van a hű eltemetve.

A pogány nézetek alapján sokat tud a néphit a többi növényekről is; nevezetesen azoknak bűvölő erejéről és hatásáról. Így a *vasfü* vagy *zárnyítófü* (*Verbena*) olyan babonás erővel bír, hogy ha valaki a tenyerén egy kicsit felmetszi a bőrt, s a bőre alá beteszi a vasfü egy kis levelkáját, azután behegeszti a sebet, akkor csak érinteni kell a zárat, sőt a székelly néphit szerint, ha száz mértföldre volna is tőle, magától kinyilik. *Cserei* említi, hogy bizonyos füvek-

ből készül a „székely asszonyok törvénye“ szerint a bájjal; *Endlicher* (Flor. Poson.) a *bablevelü szakát* (*Sedum telephicum*) *szerelemptaplónak* nevezi; *Liszniai* költeményében a palócz szerető bokkrétája a *boldogvirág*; *Erdélyi* közmondásaiban a *fodormenta* (*M. crisa*) *banyavirág* néven szerepel a javas asszonyok orvosságában. Az igézéstől, szemveréstől megóv a *tisztesfü* (*Stachys*); a váltott gyermekket felismerteti a *kakukfű* (*Thymus*); az *akasztófa alatt termett fü* *Majláth* meséjében visszaadja a vaknak szemvilágát. E fü szereplése előfordul *Petőfi* „János vitéz“-ében is, a hol mondja:

A sok vén szipirtó benn csak úgy hemzsegett,
Hánytak a nagy üstbe békát, patkányfejet.
Akasztófa alatt nőtt füvet, virágot,
Macskafarkat, kigyót, emberkoponyákat.

A százévben nyíló *varázsvirágról Tompa* azt írja, hogy:

Száráról e csodás növény
Csak szeplőtlen kéznek szakad,
S eltávolítja a gonoszt.

A *gólyaköröm* (*Geranium*) hasznos a főfájás ellen, vagy mint *Beythe* mondja, a *tisztös flu* orvosság a csúzos bajok ellen és a *the mondád flu* (*Eryngium planum*) eloszlatja a kisedek lázát. Ugyanő említi a *zent László király fivét* (*Gent. cruciata*) és *Chyaba íre-t* (*Pimp. germanica saxifraga*), melyek a nép által orvosságul maig is használtatnak. Ez utóbbit *Lippai* (1664-ki Posoni kert II. k.-ben) *Csaba öröm*-nek nevezi s azt írja róla, hogy „kinek orra vére foly, csak kézben tarcsa a gyökerét, úgy hogy megmelegüljön, megállítja azt“. Így tud még egykét botanikus és orvosi könyvünk hasonló megjegyzéseket részint a néphitből, részint *Horchi Melius Péter* Herbariumából (Kolozsv. 1578.) átvéve. Ebben u. i. olvassuk, hogy *holdfü*, *holdruta* (*Lunaria minor*) „az babac babonas füe“, „*Catanance* (*Veszelszki* szerint *Chondrilla erősítőfü*) csac a büwös bayos babac wrasolnac vele, az házasokat akariak vele az totoc szerettetni“; *Anagallis* (pacsirtafü) „az babac cigánkodnac vele“, mint *Plinius* mondja, háromszor üdvözlik reggel, úgy szedik; „de hamis balwanozás isten ellen.“ „*Rózsaloaj-ecet* szívet ágyu előtt erősít, *körösfa* (*Fraxinus*) soha kigyó ez alatt meg nem maradhat, ha a kigyót a szén és a körösfa közé veted, hamarabb a szénre megyen, hogysen mintha a körösfa ágaira mászna; *diptamnus* (köröslevelűfü) szaga, füstje mérges állatokat elüz, az tagokba lőtt nyilakat kivonsza, ha felül reá kötöd e füvet, vasat, golyóbist kivonszon a testből; *veratrum verum* (Zászpa) „hideglelőknek, bolondosoknak, az almélködőknac igen io meginya“ stb. *Frankovith* „Hasznos és fölötte szükséges könyv“-e szerint (Monyorókerék, 1588.) „*serapium*

kinyitja kit a wraslo baiosok megbontnak.“ „Kinek hagymáz betegsége vagyon“, fű, viráglevél vagy gyökér az orvossága azon hozzá-tétellel: „innen nap nem flu szedésére való.“ Pestis ellen 28 féle növényt ajánl, néha azonban ilyenfajta orvosság is előfordul; vérhas ellen hasznos a *fekete kakas gyomrán való hártya*, nehézség ellen pedig a *medvének és hollónak epéje*. *Veszelszki* „Fűszeres könyvében“ olvashatni, hogy „a *füge* (Ficus) borban főve kórságot gyógyít“, fájához, mint *Apácai* írja, „kötetett vad bika megszeliül“. Ugyancsak *Apácai* (Encyl. Utr. 1653.) mondja, hogy „a *nyárfa* (populus) ágai az uton kézbe viseltetvén, a láb és a kéz fáradságát elűzik.“ *Veszelszkinél* továbbá olvasható: „*Venusfürdője* (Dipsacus) sömört és hólyagot elűz, ha a tetején termett férget egy darab bőrötskében a negyednapi hideglelésnek kezére kötik, elhagyja a hideglelés; *pápafü* vagy *áldottfü* (Card. benedictus) a kibe a kigyó buvik, annak jó a vizét innia; *gesztenyefa* (Castanea) a pók levelére nem száll; *vöröshagyma* (Cepa) *Asclepius* szerint:

Ha megtört h a g y m á v a l fejt a kopasznak
Gyakran jól megkened, haját nevelsz annak.

Fecskefü (Chelidonium) fijaiknak szemét a fetskék evvel gyógyítják, ha pedig a golyvás ember nyakába akasztva hordozza, a golyváját elrontja; *bösvényfü* (Cicuta), kinek torka fáj; tsévet tsinálván szárából, vizet vagy bort igyék az által, meggyógyul; *nadálytő* (Symphitum) fazékban a húst összeforrasztja; *mogyorófa* (Corylus) vesszője által a földgyomrában aranyat, ezüstöt és más értzet fel-találhatni, ha ágával a kigyót megütik, megmerevedik és napnyugot után meghal, a skorpiók és más mérges állatok futnak tőle; *varjubab* (Crassula) tavasszal kiásott gyökerét ha ki tzérnán a két sodérja között a nyakon hordozza, az aranyér dagadásit és fájdalmat eloszlatja: *vad ketskegyökér* (Doronicum Pannonicum) a jágerek és kötél-tánczosok a főszéde!gés ellen e füvel élnek, de a reszkető szívet is erősíti; *sárkányfü* (Dracunculus) ha vele a sajtot betakarják, a rothadástól megőrzi, a ki gyökerével kezét megdörzsöli, az nap a kigyó tsipéstől neni félhet; *feketehunyor* (Heleborus) éhomra jó a melánkolikus ember bolondozásai ellen; *fejér mustár* (Eruca) magját rágja a gutaütött ember, jobban lesz tőle; *páfrány* (Polypodium) gyökere a náddal ellenkezésben vagyon; azért a szántó-vető embe-
rek az eke kormányára kötik, úgy veszlik ki a nádat a földből; *körösfa* (Fraxinus) a kigyók árnyékát is kerülük, a hernyóknak va-lóságos gyilkosa, az orrvérzésben szenvedő körösfa-páltzát tartson kezében, míg megmelegsik elállítja; *istenkegyelmefü* vagy *innyújtófü* (Gratiola) a gyermek fejében támadt vízi kórságot vagy tölkforma fejek dagadását eloszlatja; *négylevelüfü* (Paris) a Mániacus eszekben

kábult emberek általa megépülnek; *napfüve* (Heliotropium) a skorpiót, hatsak véle illetik is, elvesztí, a hangyálok pedig, ha fészükre rakják, mind egy lábíg elpusztulnak; *ölyvfű* vagy *borjúfű* (Hieraceum) tejes leve által a vénségekben megvakult ölyv madarak előbbi látásokat visszaserzik, a vén asszonyok töpörödött orcáját szép színre változtatja, gyökerét nyakban hordozva a szem homályát megvilágítja; *nyűfű* vagy *temondádű* (Thlaspi), gyökerét ha nyakba akasztják, a fogfájást ellállítja; *diófa* (Juglans) száraz gyümölcsét éhomra ki eszi, az étetéstől megszabadul; ha dühös kutya az embert megmarja, egy ó dió megtörtvén, a marásra tétetik, osztán a tyúknak adatik; ha megdöglik tőle, jele az, hogy az eb dühös volt; *levendula* virágjának nedvét szájba vevén, elveszett szavát az embernek visszatéríti; *szépitőfű* (Lepidium) az asszonyok titkát kimutatja; *lapitzkásfű* (Lunaria) a ló lábáról még a patkót is lehúzza; *basa rózsa* (Poeonia) nyavalyatörős gyermekek kezein a pulsusokra kötve orvosság, magvai a boszorkány-nyomások ellen hasznosak; *egérfülfű* (Pilosella) a levében áztatott kést, szablyát megkeményíti; *útifű* (Plantago) három levelét szájba véve megóv a méhcsipéstől; *fülbemáshzó* (Sempervivum) nyavalyatöréstől, rettegéstől megvédi a kisdedeket; *jekete mustár* (Synapis) ha kit vesszővel, ostorral akarnak verni, igyék borban ennek magvából, nem érzi annyira; *istenfája* (Abrotanum) borban főzve, mézzel timporálva összezsugorodás s inak fájása ellen jó, mézzel timporált porával ha a kopaszfejet kenik, meghajásítja; *üröm* (Absinthium vulgare) ha ki bolondgombát ett, etzetben főtt ürömlévet igyék rá; *vénusköldökje* (Acetabulum) sebet forraszt a gyökere; *kálmus gyökér* (Acorus) az megvesztett appetitust javítja; *Venus haja* (Adiantum) ha lúgban élnek vele, szép vastag haját nevel; *szent Simeon füve* (Malva alcea) nyakba aggatva a homályos szemeket megvilágítja, avvagy a hályogot lepatantja; *Boldogasszony palástja* (Achimilla) tüdő rothadás ellen hathatós, főzött levele a nyavalyatörőknek jó; *foghagyma* (Allium) hangos szavat szerez, ha pedig disznóhájjal öszvetörök és a talpra kenik, hideglelést gyógyít, gerezdjét fülbe dugva fogfájást enyhít; *majoranna* (Origanum) az elveszett szólást meghozza, fülbe bocsátott nedvessége a hallást nyilatkoztatja; *bajfű* (Chenopodium) nehéz lélekzetet orvosol; *tyúk-szem* (Anagallis) ingó fogakat erősít, vér folyásban az ember szíve vajkójához téve, vagy marokba szorítva, kész orvosság, főlt vize a bolyonkás eszefordultat gyógyítja; *angyalgyökér* (Angelica), a kisdedek igézete ellen nyakba szokták akasztani; *pipefű* (Potentilla) sárgaság ellen talp alatt hordozzák; *oroszlánszájú virág* (Antirrhium) valaki e füvet kezén vagy nyakán hordozza, a belső méreg nem árt neki; *ragadó fű* (Aparine) a

tejből a gatz kihúzza; *sátánfü* (*Melittis*) szívet erősít, bánatot és melánkoliát elűz; *szent János füve* (*Arthemisia vulgaris*) a zsugorodás ellen hasznos, nyakon hordozva a mérges állatok ellen orvosság; *sülyfü* (*Arum*) gyökere füstje kigyót űz; *kopott nyak* (*Asarum*) melánkoliát távoztat; *ökörfark* (*Asphodelus*) gyökeréből készült hamu mézzel egybe timporálva a kopasz haját megneveli; *ökörszemvirág* (*Buphthalmum*) a phántáziát az ember fejéből kiüti; *vizi viola* (*Caltha*) a nyugtalanzkodó gyermeknek ferdőt készítenek belőle; *barátfejű fü* (*Taraxacum*) holdfogytán kiásva és nyakban hordozva hasznos a szem nyavalyái ellen; *szíverősítő fü* (*Leonurus*) szívdobogóság, nyavalyatörés ellen orvosság.“

Felemlíthetők még az ördög, tatár és isten névvel összetett népies növény-elnevezések, melyek gyógyerejükre és alakjukra nézve nem minden mythosi alap nélküliek; ilyenek a többek között *ördög-borda* (*Aspidium*), *ördög harapta fü* (*Scabiosa succisa*), *ördögméz* (*Gentiana*), *ördög tej* (*Esula major*), *tatár búza* (*Pol. fagopyrum*), *tatár reperj* (*Blitum virgutum*), *tatár kenyér* vagy *tatár répa* (*Crambe tataria*), *tatár köpönyeg* (*Scaramangium*), *isten fája* (*Art. Abrotanum*), *isten haragja* (*Grat. rept.*), *isten kegyelemfü* (*Grat. off.*), *isten lova farka* (*Asper. off.*), *isten nyila* (*Orobanche*), *isten pohárkája* (*Cisampelos*), *isten korsókája* (*Laver*), *isten szakállá* (*Arum*), *isten táskája* (*Thlaspi*), *isten átkozta tövis* (*Eryng. vulg.*) stb.

Visszatérvén a rege és a költészet növényeire, *Lisznyainál* a megholt leányból *rózsafa* lesz; az eltemetett szerető sirján *rózsa* fakad, vagy a népdal szerint:

Beteg sem voltam, mégis meghaltam;
Siromon rózsa galambomat várja.
Jer oda galambom, szakaszsz egyet róla.

Szintígy írja *Petőfi* „Szécsi Mária“-ban:

Vad rózsabokrok közt halk szellők suttogtak,
Letörtem egy rózsát s magammal hoztam őt, ...
Talán a szép asszony szíve porából nőtt.

Vagy:

... az én szívemből szinte
Nőjjön egy halálos vérvirág.

A székely népballada szerint is a magukat vízbe ölt szeretők

Egyikéből nőtt muszkát a szál,
A másikból rozmarint szál,
Addig s addig nevekődtek,
Vízön főlül emelkedtek,
Egymásba belé szerettek
S ott is összeölelköztek.

Tompánál továbbá az édes anya sírján *búfa* (szomorúfűz) nő, valamint a meggyilkolt királyleány, mint *jávorfá* (Acer) sarjad ki, mely útbóli „A jávorfa“ című gyönyörű költeményben van leírva. Meséje a következő: Egy ősz király három leányát eprészni küldötte, azt ígérve, hogy a ki közülök leghamarabb megtér telt kosarával, arra fog szállani koronája. A legifjabb leány tölté meg leghamarabb kosarát, mi miatt néneji irigységből őt megölték s egy jávorfa tövébe temették; a megosztott epret azután atyjokhoz vitték, neki azt hazudván, hogy húgokat az erdő mélyében „a dühös vad elragadta.“ Az ősz atya kedvence halálán mély búba merült; a jávorfa tövében azonban a harmadik nap éjtszakáján ifju hajtás sarjadzott, melyből az ott legelésző nyáj pásztora furulyát csinált. Midőn pedig belefűtt a pásztor a furulyába, ez búsan beszélte:

Fűjjad, fűjjad . . . . .
Voltam én is király lánya;
De most vagyok jávorfácska,
Jávorfából furulyácska!

A pásztorfiú megilletődve a szomorú nyilatkozaton, elvivé a furulyát a bánatos királynak, kinek szintugy, valamiut gyilkos nővéreinek ugyanezt beszélte a furulya; mire az atya megátkozó gyilkos leányait, kiket nem sokára maga is követett a halálba.

Gaál meséjében a csapodár nő gyümölcstelen *szederfává* (Morus), a gonosz asszony *szederindává* (Rubus), valamint az állhatatlan nő *körtefává* változik. Erre vonatkozik *Erdélyi* gyűjteményében „A három királyfi, a három sárkány és a vasorrú bába“ című mese, melyben mondatik, hogy a királyfi hazafelé vágatván, egy kis tengeri nyúllá változott. Midőn már hegyen-völgyön keresztül-kasul futott, betévedt egy kis kunyóba, melyben a három sárkány három felesége ült. A hétfejű sárkány felesége ölébe vette a kis nyulat, megczirógatta és így szólott: „Ha férjem, a sárkány, megöletett, lesz döghalál a világon; mert én akkor körtefává fogok válni, az azon termő gyümölcsök szaga hét mérföldnyire el fog érzeni, azoknak íze édes lesz, de halálos mérges.“ A kilenczfejű sárkány neje pedig ezeket mondá: „Ha sárkány férjem elveszett, bánatomban szederindává változom s végig nyúlok az egész világ minden országútján; ki bennem megbotlik, annak meg kell halnia.“ *Majláth* meséjében a hős véréből *almafa* virul, egy más mese szerint pedig a ketté vágott *almából* és a széthasított *nádból* hölgy lép elő. Ily fogalmat látszik kifejezni e népdal:

Síromra ültess egy fácskát,
Vagy pedig egy bokor rózsát;
Hadd lássa meg, a ki ott jár,
Soha nem voltam csapodár.

Az *utijü* (*Plantago*) tévedt nőt ábrázol, ki idővel vétke okozójára talál; *Tompánál* az *árvalányhaj* (*Stipa capillata*) is mesés eredetű, valamint az ördöggel czimboráló banya is *ördögszekérré* (*Eryng. camp.*) változik; mert miként írja:

. . . . . gonosz dajkája
Bünnödve céltalan futással
Ördögszekérré változott.

Ugyanilyen átalakulást fejez ki *Petőfi* a „szerelem átka“ című költeményében, midőn mondja:

És a mely Ildikó volt egykor, a hegyből
Kiapadhatatlan két forrás buzog föl.
E forrásokba fült be kicsiny magzata,
Kit Isten a völgyben fává változtata.

Ha ezek után őseink mythosához fordulunk, szerinte tudjuk, hogy az ősmagyarok vallási szertartásaikat Isten szabad ege alatt tartották. Táltosaik egyes források és fák mellett, vagy árnyas erdők és berkek titokzatos homályában áldoztak a hadak urának. Itt képzelé az ősmagyar istensége lakát s hitte, hogy a lány szellő fuvalmában nyilatkozik; itt nyujtá áldozatul Hadurnak a pihenésre tért pásztor nyája zsengejét, valamint a fáradt vadász kitartása eredményét, az elejtett vadat. Valóban a természet ezen egyszerű gyermekei művészetök hiányában sokkal méltóbban képzelhették istenöket egyes terebélyes fák árnyékában, mint ügyetlen kezek által alkotott kő- vagy faházakban lakozni. „Őskorunknak“, mondja *Ipolyi*, „nem lévén tacitusi remekírója, homályos emlékeinken át lövel csak felénk egy-egy felderítő sugár, melyet hajdanunk sötétében pogány őseink szent erdeiben vélünk feltalálhatni.“ Így a néphit maig is fentartá, hogy a Radna körüli erdőkben egykor tündérek laktak s ugyancsak itt a babonás nép elátkozottak kísérteties alakjait képzelel látni; valamint hite szerint az erdő sűrűjében *fehérkigyók* tanyáznak, melyeknek pihenő helyein pénzt lehet találni. Ilyenféle néphitet fejez ki *Tompa* Virágregéiben, midőn mondja:

. . . . . láthatlan lelkődnek felém
Lombok megül az erdő szellemeik.

A régi magyaroknál az állati áldozatok mellett divatban voltak, ájtatosságból vagy hálából a termés-, virág- vagy gabonaáldozatok. Ismerjük a babonából, miképen vala szokásban vízbe hányni koszorúkat, virágokat és egyéb termésnemeket, valamint szent Iván éjtszakáján tűzbe a *tisztes fűvet* és a *pirkoszorút* (*Poa*). Hont vármegyében például a szent Iván éjtszakáján rakott tűzbe még ma is *pirkoszorút* dobálnak, ugyanilyeneket hánynak a tűz közelében levő fákra is; a mely leánynak azután koszorúja a fán fennakad, az azon évben férjhez megy. Ugyanezen szokás honos Nógrádmegyében, hol

az esti harangszó után az ipolymenti réten a fiatalság összegyülekezik, majd zsúpot vagy rőzsét gyujtanak meg, melynek gomolygó füstje fölé dalolás közben csomóba kötött *tisztes fűvet* tartanak, közbe-közbe ezen mondás hallatszik: „Kelés ne legyen testemen, törés ne legyen lábomon!“ S ha mégis mindennek daczára beállana a baj, a megfüstölt fűnek forrázatát használják fürdőül. Kecskeméten is dívott egykor e szokás, csakhogy a szent Iván tűzébe u. n. *szent Ivánfűvet* hánytak s az égő tüzet a ki sértetlenül át tudta ugrani, arról azt hitték, hogy egész éven át szerencsés lesz. A kolonyi dal szerint a szent Iván tűzét átugráló leányok *ibolyát*, *szőlőt* vagy *búzát* hányanak a tűzbe, némely helyütt még *cseresznye-*, *dió-* vagy *mogyorófagalyat* is. Az igézéstől és szemveréstől sorvadó gyermeket *tisztesfű* forrázatával szokták megmosdatni, valamint népünknel mennydörgés alkalmával divatban van *barka-ágot* tenni az eleven parázsra, nehogy baj érje a házat. A lakodalmi szokások szintén említik, hogy ilyen alkalmakkor *búzát* és egyébfajta termést szokás az ujházaspár elébe hinteni.

A babona és a boszorkányság egyaránt felhasználta a hiszékeny nép kuruzsolására a növényország egyes terményeit. Szerintök u. i. a *bodzafa* (*Sambucus*) a hideglelés megszüntetésére és az állatból a nyű kiolvasására alkalmas; ugyan e célra javasolják a *csodafát* vagy *beléndeket* (*Hyosciamus*) is, mely kellemetlen szagú fűnek valószínű csodaerőt tulajdonít a babona; mivel sem külsőleg, sem belsőleg nem kell használni, hanem csak egyszerűen oda megy az ember egy ily beléndek mellé, azután ás egy kis lyukat s a növény hegyét, ne hogy eltörjék, vigyázva lehajtja a lyukba és mellékapart földdel lenyomtatja. Két hét alatt az ily művelet által kihull az állatból a féreg. Szintén nagy ereje van az *ökörfark-kórónak* (*Verbascum*), mivel ha az ember evvel alkonyatkor a levegőbe háromszor vág, megüti vele a boszorkányt, kinek még jajgatása is hallatszik; a kit pedig ártatlanul végeztetnek ki a bírák, annak sírján három szál *sárga liliom* (*Iris pseudacorus*) kél ki. A mondott növényeken kívül felhasználja a kuruzslás még az ártálmatlan *paszulyt* (*Phaseolus*) is, a mennyiben a paszuly- vagy babszemek hányásából az ehhez értő jövendőlni szokott; innen származott a *bubvető* kuruzsoló nevezte. *Mediomontanus* váradi irata szerint a kereklevelű növények mind a boszorkányok szolgálatában állanak. Említve van továbbá a egy boszorkány-pörökben, hogy „a ketskeméti hegyen a boszorkányok szőlőtökét megfúrtak és beléje tsapot ütven, mintegy háromezeren eleget ittak, azután a híját rátették.“ A szegedi egyik pörben pedig mondatik, hogy „fatens vallyá, hogy az útban búzák közt lévén (vádlott) egy szál virágzó búzafejet leszakasztott, annak virágát le-

húzáván egészen, a markába beszorította, azt mondván, ha akarom, ezen búzafej hétszer egymásután markomban megvirágozik, a mit azonképen kétszer, háromszor, négyszer és többször azon búzafejnek leszedte virágát, a markába szorítván, egy kevéssé ott tartván, megvirágozott szintűgy, mintha a gyökerén állott volna. " Ilyenféle az a vád is, melyben említetik, hogy „a beteges gyermeket *zabbal* főzött feredőben mosta meg, azután kilencz kert támasza tövébe hordotta a zabot a prédikátor kertjében levő keresztútra“; — egy másik szerint „*diófalevélből* fürdőt csinált s egy tarisznya füvet szedvén nagypénteken.“ Efféle gyógyítás módok említetnek a szegedi boszorkány-pörökben is, minő a többek között: „megparancsolta (vádlott), hogy szerezzen fatens *liliomtövet* és ártány-disznó háját, mert addig meg nem gyógyíthatja az gyermeket;“ továbbá „oda menvén az fatens házához, gyógyította vala mintegy hét hétig, *fehér liliomgyökeret* égett borban, óhájban csinálván azzal kente.“ „Mondja, hogy megparancsolta három pusztá szérúról füvet és szólatlan vizet*) hozni, abba mosófát és patikabéli szerszámmal megcsinálván, abban megfürösztötte. Volt benne szent Ilona pénze is.“ „Az kis fazekacskában szent Tamás hája**) volt és szentölt tömjén, *Isten fája* . . . ezzel kente volt meg.“ „A minémű eszközökkel pedig füstölte volt *birsalmafa* levél, *zab*, tömjén, *szasza-farilla*, *szasza-frasza*.“ „Segített az kezén szent Tamás hájával, melybe *Istenfája*, szentelt tömjéu és három királyok vize volt.“ Ugyanilyen orvosságot említ *Varga* is a „Babonák könyvé“-ben egy kuruzslótól átvéve. Van pedig a mondott orvosságban: *isten tehénkéje* (nünüke = Meloë), szent János nap előtt szedett *ezerjófű*, szent György napja előtt villántól ütött fa forgácsa, *körösbogár*, tavaszkor szedett *körösfa bimbója*, szent György előtt szedett *istenja*, *sztent Ivánbogár*, (Lampyris), karácsonyi morzsa, és két karácsony közötti tojánhéj, valamint szent Iván hajnalán a harmatos fűben járó talpához ragadt növényrészek. A kuruzslók gyógyító fürdője a feljegyzések szerint; „kilencz szemétdombon szedett szemétből és *téli zöldből*“, továbbá „tövises *lapuból*, *ürömgökből* és *garádieskóró* tövéből“ állott; végre a szegedi boszorkány-pörök egyikében a vád azt is felhossa, hogy „*bolondítót*, aliter *szép asszonyok fűvét* praescribála neki.“***)) Mind-

*) A szólatlan vizet hajnalban kellett meríteni; szállítójának, míg rendeltetésére fel nem használtatt a víz, beszélnie nem volt szabad, különben hatását elvesztette az.

**) A két karácsony közt őlt sertésnek háját nevezik az ekkor eső szt. Tamástól szt. Tamás hájának.

***)) Legyen még itt felemlítve, hogy szt. György napjához sok babonás dolgot köt a nép hite; ilyen, hogy a torokgyékben szenvedő a szt. György nap előtt fogott egyik torkát ha kisujjával simogatja, meggyógyul, az ekkor fogott lepke nagy szerencsét hoz, az ekkor látott fecske, gólya annyival növeli a néző életéveit, a hánnyat szárnyuk lebben, az ekkor fogott kígyó hathatós orvosság, az ekkor fogott ürge bőrből készült erszény soha ki nem ürül sth.

ezen gyógyításmódok Ipolyi szerint bármennyire elaljasodtak is az értelem-vesztett babonában, nyilván ősi vallásgyakorlati mélyebb értelemmel jelentkeznek.

Ime, e rövid vázlatból is eléggé megérthető, hogy a babona, mely végelemzésben nem más, mint ősi mythosunk maradványa, valamint maga a képzelet néha nagyon is bizarr szülötte, a költészet, gazdag választékot talált Flóra gyermekei között; de a mai kor realisabb embere is, ha gondjaitól menekedni vágyik, szivesen felkeresi a lombos erdők árnyékos hűsét s el-elandalog a természet vadvirágai között, hol ajkai önkénytelenül hangoztatják a költővel:

Kedves virágok! erdő és mező
Szűz gyermeki, szeretlek titeket!
Ha a kikelet várt ideje jó,
Vágyódó lelkeim közéttek siet.

Halk suttogást hallok közöttetek!
És látlak járn-kelni szüntelen,
Remegve érni egymás ajkihoz,
S mintha érteném . . . . .
Hogy bánat és vágy, a mi összehoz.

PAP JÁNOS

A tanári személyzet.

A) A rendes tantárgyak tanárai.

1. *Berzay Elek*, k. r. tag, a társház főnöke, a magy. történelmi társulat rendes tagja; tanította a hittant 3, 4, 5, 6, 7, 8. osztályban heti 12 órában. Főgymn. hitszónok. Tanít 43 év óta.

2. *Bujk Béla*, k. r. tag, a IV. oszt. főnöke; tanította a magyar nyelvet 4, a német nyelvet 3, 4, a mennyiségtant 8, a természettant 3 és 7-ik osztályban heti 18 órában. Az intézet meteorologusa és a physikai muzeum öre. Tanít 3 év óta.

3. *Cserei József*, k. r. tag, a VII. oszt. főnöke; tanította a német nyelvet 6, a latin és görög nyelvet 7, a történelmet és földrajzot a 4. osztályban heti 18 órában. Tanít 12 év óta.

4. *Hám József*, k. r. tag, a VIII. oszt. főnöke; tanította a magyar nyelvet és irodalmat 5, 6, 7, 8 és a latin nyelvet a 8. osztályban heti 17 órában. Az ifjúság nagyobb könyvtárának öre és a „Gyakorló iskola“ vezetője. Tanít 13 év óta.

5. *Hoffmann Mór*, világi, okl. főgymn. tanár; tanította az izr. hittant három csoportba osztva az 1, 2, 3, 4, 5, és 6. osztályban heti 6 órában. Tanít a főgymnasiunban 5 év óta.

6. *Hütter Lajos*, evang. lelkész; tanította az ágost. és helv. hitv. tanulókat a hittanra. Tanít a főgymnasiunban 3 év óta.

7. *Karátsonyi Miklós*, k. r. tag; tanította a politikai földrajzot a 7, a mennyiségtant a 4, 5, 7, a természettant a 8. és a szépírást az 1. osztályban heti 17 órában. A chemiai muzeum öre. Tanít 5 év óta.

8. *Kövessy Kálmán*, k. r. tag, a III. oszt. főnöke, a magy. történelmi társulat rendes tagja; tanította a magyar nyelvet 3, a történelmet 3, 5, 6, 8 és a szépírást a 2. osztályban heti 17 órában. Tanít 15 év óta.

9. *Dr. Neumann Ede*, főrabbi; tanította az izr. hittant a 7 és 8. osztályban heti 2 órában. Tanít a főgymnasiunban 1 év óta.

10. *Nyáry József*, k. r. tag, az V. oszt. főnöke; tanította a latin nyelvet a 3, 4 és 5. osztályban heti 18 órában. Az ifjúság kisebb könyvtárának öre. Tanít 2 év óta.

11. *Dr. Ormándy Miklós*, k. r. tag, a kir. magy. természet-tudományi társulat rendes tagja; tanította a hittant 2, a földrajz-

zot 1, a természetrajzot 4, 5, 6 és a philosophiát a 8 osztályban heti 17 órában. A természetrajzi muzeum őre és a tanári tanácskozmány jegyzője. Tanít 13 év óta.

12. *Pap János*, k. r. tag, a főgymn. igazgatója, a kir. magy. természettudományi társulat és az orsz. középt. tanáregyesület rendes tagja; tanította a görög nyelvet az 5. és 8. osztályban heti 9 órában. Tanít 22 év óta.

13. *Pflanczer Gábor*, világi, a kir. magy. természettudományi társulat és az orsz. középt. tanáregyesület rendes tagja; tanította a földrajzot 2, a számtant 1, 3, a rajzoló geometriát 1, 2, 3 és 4. osztályban heti 20 órában. A rajzterem szerelvényeinek őre. Tanít 14 év óta.

14. *Pongrácz Adolf*, világi tanította a testgyakorlatot mind a 8 osztályban heti 16 órában. A tornaterem szerelvényeinek őre. Tanít 17 év óta.

15. *Szabó József*, k. r. tag, a II. oszt. főnöke; tanította a magyar és latin nyelvet a 2., a mennyiségtant 2. és 6. osztályban heti 19 órában. Tanít 1 év óta.

16. *Szárnovszky Ede*, k. r. tag, a VI. oszt. főnöke; tanította a német nyelvet az 5, 7, a latin és görög nyelvet a 6. osztályban heti 17 órában. Egyházi ének-felügyelő. Tanít 10 év óta.

17. *Szeitz Alajos*, k. r. tag, az I. oszt. főnöke; tanította a vallástant, magyar és a latin nyelvet az 1. a német nyelvet a 8. osztályban heti 16 órában. Algymn. hitelemző, tanári és ifj. segély-egyesületi könyvtárnok. Tanít 15 év óta.

B) A rendkívüli tantárgyak tanárai.

1) *Cserai József*, k. r. tag; tanította a francia nyelvet heti 4 s a gyorsírást heti 2 órában.

2) *Venczel Rezső*, világi; tanította a műéneket heti 3 és a zenét heti 4 órában. Az ének- és a zeneiskola szerelvényeinek őre.

Előadott tananyag.

Vallástan.

I. oszt. Het. 2 óra. Az ember rendeltetése és végcélja, a hit; az apostoli hitvallás; a parancsok; Isten tiszta az anyaszentegyház öt parancsa; a ker. igazság; a malaszt eszközei; a szentségek; az imádság. Kk. Egri középkeletizmus.

II. oszt. Het. 2 óra. A ker. kath. anyaszentegyház szertartásai és szokásai. Kk. Ugyanilyen cz. tankönyv. Veszprém.

III. oszt. Het. 2 óra. Ó szövetségi bibl. történet. Kk. Róder: Bibl. története.

IV. oszt. Het. 2 óra. Új szövetségi bibl. történet. Kk. u. a.

V. oszt. Het. 2 óra. A kath. egély igazságának bizonyítása. Kk. Dr. Vappler: A kath. egély tankönyve.

VI. oszt. Het. 2 óra. A kath. Hittan. Kk. u. a.

VII. oszt. Het. 2 óra. A kath. erkölcsstan. Kk. u. a.

VIII. oszt. Het. 2 óra. A kath. egyház története. Kk. u. a.

Magyar nyelv és irodalom.

I. oszt. Het. 5 óra. Egyszerű mondat és mondatrészek; fő és mellékmondat megkülönböztetése. Mondattani alapon az egész alaktan, hangtani módosulások. Szócsoportok. Szóképzés. — Elbeszélő prózai és költői olvasmányok. Beemlézett versek szavalása. Kéthetenként egy írásbeli — házi vagy iskolai — dolgozat, mely főleg a nyelvtan és a helyesírás begyakorlását tartotta szem előtt. — Kk. Ihász: Magyar nyelvtan és Szvorényi: Olvasókönyv. I. k.

II. oszt. Het. 5 óra. Mondattan. Egyeztetés, szóvonzat, szórend. Öszszetett mondatok, mellérendelt és alárendelt mondatok viszonyai. Körmondat. Szóképzés, szóösszetétel. Szócsoportok. — Elbeszélő prózai és költői olvasmányok. Emlézés, szavalás. Kéthetenként egy írásbeli — iskolai vagy házi — dolgozat, mely a tárgyalt nyelvi anyag, a helyesírás s a szabatos fogalom- és gondolat kifejezés gyakorlását tartotta szem előtt. — Kk. Ihász G. Magyar nyelvtan és Szvorényi J. Olvasmányok II. k.

III. oszt. Het. 3 óra. A nyelvtan rendszeres áttekintése. A rimes verselés ismertetése. Elbeszélő költemények. Olvasmányok elemzése. Kéthetenként egy írásbeli házi dolgozat. Kk. Ihász: Magyar nyelvtan, Szvorényi: Olvasókönyv III. k.

IV. oszt. Het. 3 óra. A stilus általános szabályai után a stilstika első része. Nagyobb epikus olvasmány: Arany János Toldija. Kisebb költői darabok alakja elemzése. Prózai olvasmányul: leírások, élet- és jellemrajzok. Kéthetenként egy írásbeli házi dolgozat. Kk. Névy: Stilstika I. r. és Lehr Albert: Arany János Toldija.

V. oszt. Het. 3 óra. Az írásművek szerkesztésének általános szabályai Költői olvasmányok: balladák Aranytól Greguss magyarázatával. Prózaí olvasmányok: leírások, jellemrajzok, elbeszélések, beszélgetések, kisebb értekezések. Havonkint egy írásbeli házi dolgozat. Kk. Stilisztika II. r. Névytól. Arany balladáit, magyarázta Greguss.

VI. oszt. Het. 3 óra. A retorikai műfajok elmélete. Megfelelő művek olvasása és taglalása. Költői olvasmány: Coriolanus Shakespeare-től. A tartalmi magyarázat mellett a drámai szerkezet szabályai. Havonkint egy írásbeli házi dolgozat. Kk. Rhetorika Névytól. Olvasmányok ugyanattól. Coriolanus Shakespeare-től, ford. Petőfi, magyarázta Névy.

VII. oszt. Het. 3 óra. A költészetten egész terjedelmében. Megfelelő műfajok tartalmi és alaki magyarázata. Havonkint egy írásteli házi dolgozat. Kk. Költészetten Verbóczytól. Olvasmányok Névytól.

VIII. oszt. Het. 3 óra. A magyar irodalom fejlődésének áttekintése kapcsolatban a művelődés történetével s tekintettel Magyarország oknyozó történetének előadására. A régibb irodalomnak Bessenyeiig rövid tárgyalása után főleg az ujaöb irodalom tüzetes ismertetése, a nevezetesebb irodalmi jelenségek méltatása s a főbb irányok megjelölése. Havonkint egy írásbeli házi dolgozat. Kk. A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése Beöthytól.

Latin nyelv és irodalom.

I. oszt. Het. 7 óra. Alaktan. A névszók ejtegetése, a fokragozás, a határozók, a névmások, a számnevek, az előszócskák, a genus meghatározása s az igeragozás két főbb alakja. Szótanulás. Fordítások. Hetenkint egy iskolai dolgozat. — Kk. Szepesi-Budavári: Latin alaktan I. r.

II. oszt. Het. 7 óra. Igetan. A cselekvő, szenvedő, deponens és körülirt igeragozás. Az igék multja és supinuma. Rendhagyó, hiányos és személytelen igék. Szótanulás. Fordítások. Hetenkint egy iskolai írásb. dolgozat. — Kk. Szepesi-Budavári J. Latin alaktan II. r.

III. oszt. Heti 6 óra. Az egész szókötés tan. Az egyeztetések, továbbá az eset-vonzatok, az előljárók, névmások használata, az infinitivus és participium szerkesztések, gerundivum, gerundium és supinum használata példamondatok fordításával. Összefüggő olvasmány gyanánt Livius „Történetei“-ből, a királyok korából 14 fejezet és 10 Phaedrus mese olvastott és elemeztetett. Hetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat. Kk. Szepesi-Budavári: Latin szókötéstana. Elischer József: Latin olvasókönyve.

IV. oszt. Heti 6 óra. Az egész mondatkötéstana. Idők és módok használata. Mellé- és alárendezés részletesen. Feltétes mondatok. Kérdő mondatok. Idéző beszéd. Prózaí és költői szó- és mondatrend. Körmondatok. Prosodia és metrika. Példamondatok fordítása. Összefüggő olvasmány. J. Caesaris Comm. de bello Gallico, l. I. c. 1—19. l. VI. c. 11—29. és 8 Phaedrus-mese. Hetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat. Kk. Szepesi-Budavári: Latin mondatkötéstana. C. J. Caesaris Comm. de bello Gallico ed. Gyurits Antal. Phaedri fab. Aesop. l. V. ed Szarvas Gábor.

V. oszt. Heti 6 óra. A kellő alak- és mondattani ismétlések mellett olvastott Livius XXI. könyve c. 1—47, a szükséges nyelvi és tárgyi magyarázatokkal. A költői olvasmányokra való tekintetből részletesen tárgyalattott a prosodia és a metrica. Olvastott Phaedrusból 14 mese. Ovi-

diusból: A négy korszak. Met. I. 89—151. Philemon és Baucis. Met. VIII. 618—720. Róma alapítása és Remus halála. Fast. IV. 809—859. Romulus apotheosisa. Fast. II. 491—513. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat Kk. T. Livii l. XXI. ed. Iványi István. Siebelis-Szamosi Tirocinium poeticum.

VI. oszt. Het. 6 óra. Livii ab Urbe condita lib. XXII. — Ciceronis oratio de imperio Cn. Pompei. — Vergilii Aeneidos lib. III. Kéthetenként egy iskolai dolgozat. Kk. Bartal-Malmossi, Livius. Veress, Vergilius. Köpesdi, Cicero.

VII. oszt. Het. 6 óra. Olvastatott, alakilag és tárgyilag magyaráztatt Vergilius Aeneisének VI. éneke, Cicero beszédeiből contra Catilinam quarta, pro Archia poeta és 12 levele. Kéthetenként egy iskolai dolgozat. Kk. Cicero Köpesdytől, Vergilius Veresstől.

VIII. oszt. Het. 5 óra. Olvastatott s fejtegettetett. Tacitus Annales I. könyvből 48 fejezet. Horatius ódái közül 22; az Epistolák I. könyvből a 2, a II. könyvből Epistola ad Pisones, seu De arte poetica. — A satirák I. könyvből az 1. és 9. Kéthetenként egy iskolai dolgozat. Kk. Budavári: Taciti Annales. Bartal-Malmosi Horatii opera omnia I. és II. r.

Görög nyelv és irodalom.

V. oszt. Het. 5 óra. Az alaktan megfelelő fordítások alapján. Kéthetenként egy iskolai dolgozat. Kk. Curtius-Kiss: Görög nyelvtan I. r. Schenkl-Kiss: Görög elemi olvasókönyv.

VI. oszt. Het. 5 óra. Az alaktan befejezése. A mondatban főbb pontjai. Olvastatott: Anopos meséiből 10 és Xenophon Anabasisából néhány részlet. Kéthetenként egy iskolai gyakorlat. — Kk. Curtius-Kis: Görög nyelvtan I. II.; Schenkl-Kiss: Görög elemi olvasókönyv; Schenkl-Horváth: Chrestomathia Xenophonból.

VII. oszt. Het. 5 óra. Alak- és főképp hangtani bővebb magyarázatok mellett olvastatott, alakilag és tárgyilag fejtegettetett Homérosz Odyszeájának két első éneke és Hérodotosból több részlet. Kéthetenként egy iskolai dolgozat. — Kk. Homérosz Odyszeájája. Magyarázta dr. Abel Jenő és szemelvények Hérodotosz műveiből, kiadta Dávid István.

VIII. oszt. Het. 4 óra. Olvastatott, valamint nyelv és mondatnilag fejtegettetett Plato: Apologia 1—33. §. továbbá Homérosz Iliásának 19 éneke és a 20-ikból 150 verssor. Kéthetenként egy iskolai dolgozat. Kk. Szamosi J. Plato Sokrates védelme és Kritó. Hohegger Hom. Iliad. epit. II. Lévy I. Görögszótár Homeroshoz.

Német nyelv és irodalom.

III. oszt. Het. 3 óra. Névszók, igezők és viszonszók tana. Fordítás németből magyarra és magyarból németre, összekötve etymologikus szócsoportok és könnyebb darabok betanulásával. Kéthetenként egy írásbeli iskolai dolgozat. Kk. Hoffmann Mór: Német nyelvtana I. r.

IV. oszt. Het. 3 óra. Szócsalád. Szóképzéstan. Mondattan. Rokon alaku és rokon értelmű szók szó- és mondatcsoportokban. Prózaí és költői darabok olvasása, fordítása, elemzése s néhány költői darab beemlézése. Folytonos alaktani ismétlés és szótanulás. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Kh. Hoffmann Mór: Német nyelvtana II. r.

V. oszt. Het. 3 óra. A nyelvtani ismeretek ébrentartása mellett olvastattak válogatott románczok Herder Cidjéből és egyes prózai szemelvények. Ugyanezek fordítása, elemzése és részben emlézése. — Német idiotismusok és synonymumok magyarázata, csoportosítása és emlézése. — Havonkint isk. írásb. gyakorlat. Kk. Hoffmann M. „Német tan- és olvasókönyv“-e III. k.

VI. oszt. Het. 3 óra. Nyelvtani ismétlések mellett olvastattak főképp balladák s egyéb elbeszélő költemények. P. Thewrewk A. „Német tan- és olvasókönyv“-e I. részéből és Heinrich G. „Német balladák és románczok“ című művéből. A fordítás elemzés, emlézés, német idiotismusok és synonymák csoportosításával volt összekötve. Havonkint egy iskolai írásbeli gyakorlat.

VII. oszt. Het. 3 óra. Goethe „Hermann u. Dorothea“-jának és Schiller „Wilhelm Tell“-jének fordítása, elemzése, tárgyi és szerkezeti magyarázata. — Német idiotismusok és synonymumok csoportosítása és emlézése. — Havonkint isk. írásb. gyakorlat. — Kk. P. Thewrewk Árpád „Német tan- és olvasókönyv“-ének II. r. és Goethe „Hermann und Dorothea“-ja és Schiller „Wilhelm Tell“-je.

VIII. oszt. Het. 2 óra. Goethe „Iphigenie auf Tauris“, továbbá szépirodalmi és szónoklati szemelvények olvasása, fordítása, elemzése és fejtegetése. A német irodalom vázlata. Német idiotismusok és synonymumok csoportosítása és emlézése. — Havonkint isk. írásb. gyakorlat. — Kk. P. Thewrewk A. „Német tan- és olvasókönyv“-ének II. része.

Földrajz és történelem.

I. oszt. Het. 4 óra. Magyarország és a Földközi tengert környező országok természeti viszonyainak leírása a főbb topographiai adatok, városok, és vidékek néprajzának s a lakosok főbb foglalkozásának kiemelésével. Kk. Visontay J. és Dr. Borbás Vinczétől. — Stieler atlasz.

II. oszt. Het. 4 óra. Európa és Ázsia, a jellemző állatok és növények, továbbá a hasznavehető ásványok s nagyobb hegyeket képező kőzetek rövid ismertetése. Kk. Visontay J. egyetemes földirata. Atlasz, mint az I. osztban.

III. oszt. Het. 4 óra. A magyarok története a honalapítástól V. Ferdinánd uralmáig. Kk. Mangold Lajos: „A magyarok története.“ Heti 1 órában előadott Ausztria-Magyarország politikai földrajza Visontay J. kézi könyve nyomán.

IV. oszt. Het. 4 óra. Világtörténelem: Ókor, a római császárság megalapításáig kapcsolatban a régiségtan és mythologia főbb kérdéseivel. A tárgyalat területek földrajza. Kk. Vaszary K. Világtörténelem I. k. Jausz Gy. Történelmi atlasz I. s II. f. E mellett tárgyalatott Ausztria-Magyarország politikai földrajza. Kk. Visontay János Ausztria-Magyarország Földirata 2. jav. kiadás, Budapest, 1882.

V. oszt. Het. 3 óra. Világtörténelem: Ókor, befejezve a római császárság történetével, és Európa története Amerika felfedözéseig. Megfelelő földrajziak. Kk. Vaszary K. világtörténelem I. s II. k. Jausz. Gy. Történelmi atlasz I. s II. f.

VI. oszt. Het. 3 óra. Világtörténelem: Az újkor története a bécsi congressusig bezárólag. Megfelelő földrajziak. Kk. Vaszary K. Világtörténelem III. k. Jausz: Tört. atlasz III. f.

VII. oszt. Het. 2 óra. Kézikönyv: Scholtz Albert „Politikai földrajz“

Európa államainak történelmi áttekintése, természeti jellemzése, iparkereskedelem s állami szervezete.

VIII. oszt. Het. 3 óra. Magyarország történelme tekintettel a társadalmi s állami viszonyok fejlődésére a kútfőknek s a történetírásnak ismeretetésével. Megfelelő földrajziak. Kk. Ribáry Magyarország oknyomozó történelme.

Mennyiségtan.

I. oszt. Het. 4 óra. Számтан. A tizedes számrendszer. Római számjegyek ismertetése. Az alsóbb négy művelet egész és törtszámokkal. A számok oszthatósága. A legnagyobb közös osztó s a legkisebb közös többszörös. Mérték- és pénzisme. Időszámolás. Kk. Dr. Lutter N. Közönséges számтан I. r.

II. oszt. Het. 4 óra. Számтан. Számolási rövidítések. A rövidített négy művelet. Arányok és aránylatok. Az egyszerű és összetett hármasszabály. Az olasz számolási mód. Kk. Dr. Lutter: Közönséges számтан II. rész.

III. oszt. Het. 3 óra. Számтан. Az arányok és aránylatok tana. Egyszerű és összetett kamatszámolás. Az egyszerű és összetett lerovat. Ráfizetmény. Értékpapírok. Részvények. Biztosítási ügy. Váltók. Göngysúly. Az arányos osztás. Elegyítésszabály. — Kk. Dr. Lutter: Közönséges számтан III. rész.

IV. oszt. Het. 3 óra. Bevezetés a betűszámtanba. A négy alapművelet egész és törtszámokkal. A kéttag második és harmadik hatványának képzése. A számok oszthatósága. A mértani haladvány. Elsőfoku egyenletek egy ismeretlennel. Aránylatok. Kk. Močnik-Klamarik: Számтан és Algebra.

V. oszt. Het. 4 óra. Algebra: Hatvány- és gyökmennyiségek tevőleges egész kivetőkkel. Négyzet és köbre emelés. A kéttaguak magasabb tevőleges egész hatványai a Pascal-féle háromszög alapján. Számтани haladvány. Négyzet és köbgyök. Elsőfoku egyenletek megoldása két és több ismeretlennel. A másodfoku egyenlet. — Mértan: Síkmértan Kk. Močnik-Klamarik: Számтан és Algebra. Močnik-Klamarik: Mértan.

VI. oszt. Het. 3 óra. Algebra: Hatvány- és gyökmennyiségek tagadó és tört kitevőkkel. Számrendszerek. Logarithmusok tana és a műveleti szabályok. — Mértan: Síkháromszögтan és alkalmazása. A tömormértan főbb tételei és a szögletes testek mérése. — Kk. mint az V. osztályban.

VII. oszt. Het. 3 óra. Algebra: A másodfoku egyenletek teljes elmélete. A másodfokúakra visszavezethető felsőbbfoku egyenletek. A haladványok és ezek alkalmazása a töke-, lakosságfelszaporodásra stb. A végtelen mértani haladvány. — Mértan: Tömormértan. Kk. mint az V. osztályban.

VIII. oszt. Het. 2 óra. Algebra. A határozatlan egyenletek elmélete. Az egybevetés tan elemei. A kéttagi tantétel. Mértan. A gömbháromszögтan elemei. Kk. mint az V. osztályban.

Természetrájsz.

IV. oszt. Het. 3 óra. A vegyтан alapfogalmai. Ásványtan vegyтani alapon, tekintettel a közzettanra és földünk átalakulására. Kk. Pap János: Az ásványtan és földtan elemei.

V. oszt. Het. 2 óra. A növények általános és részletes ismertetése a systematika alapján. A növények életét és elterjedését föltételező és gátló körülmények. Kk. Pap János: A növénytan elemei.

VI. oszt. Het. 3 óra. Az állati test külső és belső szerveinek leírása és egymással történt összehasonlítása; a systematika; a typusok részletes tárgyalása. Kk. Pap János: Az állattan elemei.

Természettan.

III. oszt. Het. 3 óra. Halmazállapotok, nehézség, szabadesés, víz, levegő, melegség, világosság, égháboru, mágnesség. A földfelület physikai jelenségei. — A föld mint csillag, a föld pályafutása. A naprendszer és az állócsillagok. Ezzel összekapcsolva: Afrika, Amerika és Ausztrália földrajza. Kk. Heller Ágost: Physikai földrajz és Visontay János: Egyetemes földrajza. Atlasz mint az I. osztályban.

VII. oszt. Het. 4 óra. Bevezetés, az erő fogalma, a szilárd, folyékony és légnemű testek egyensúly- és mozgástana. A rezgő és hullámzó mozgás törvényei; a hangtan és fénytán. Kk. Fehér I. Kísérleti természettan.

VIII. oszt. Het. 4 óra. Hőtan, delejesség, villamosság. A mennyiség-tani földrajz főbb vonalaiban. A nevezetesebb szervetlen és szerves vegyületek. Kk. Fehér I. Kísérleti természettan. Bertalanffy T. A mennyiség-tani földrajz elemei. Fehér I. A vegytan alapvonalai.

Bölcészet.

VIII. oszt. Het. 3 óra. Philosophiai propedeutika. Psychologia és Logika. Kk. Dr. Pauer Imre: I. A lélektan elemei. II. Logika elemei.

Rajzoló geometria.

I. oszt. Het. 3 óra. Planimetriai elemek: pont-, vonalak szerkesztése, iránya és elnevezései, ezekkel való négy számművelet. A párhuzamos és eltérő vonalak. A szögek ismertetése, hányfélesége és mérése szögmérővel, szabályos és szabálytalan három-, négy és többszögek szerkesztésének különféle módja, elnevezése szögeik és oldalaik szerint, szögmérő- és mértani eszközökkel, hasonlóság és összeillőség alapján adott méretekből.

Az ivvonalak és ezek osztása mértanilag. A kör és ennek fontosabb vonalai. A kerület és még néhány fontosabb görbe vonal ismertetése és mértani szerkesztése.

Az egyenes és hajlott vonalú felületek térfogatának kiszámítása; ennek gyakorlása mértani testek felületein.

Az egyenes és hajlott vonalak alkalmazása a görög-római, mór- és byzanti mozaik sík ékítmények rajzolásánál, mely az iskolai táblán részletezve rövid történelmi magyarázat által történik. Kivitelre iron, tus, ecset és 3–5 féle színű festék használatik.

Tankönyv: Dr. Császár Károly Geometriai alaktana I. r.

II. oszt. Het. 3 óra. Stereometriai elemek. A sík és térbeli egyenes. A testszögek. Az egyenes és hajlott felületű mértani testek ismertetése, mértani szerkesztése adott méretekből hasonlóság és egybeillőség alapján. Testek hálózatának készíttetése, ezek tömörségének és felületének kiszámíttatása az intézet sodrony- és lemezttest modeljein; valamint a tanulók által e célra készített testalakokon.

Az egyenes és hajlott vonalokból főleg a szabályos szögek, — a kör és kerület stilszerű combinatiói rajzoltattak mértani eszközökkel és

szabadkézzel táblán előrajz után, részletezve rövid műtörténelmi magyarázattal. A rajzok irón, tus és festékkel készíttetnek utasítás szerint.

Tankönyv: Dr. Császár Károly Geometriai alaktana II. r.

III. oszt. Het. 2 óra. Constructiv planimetria. Az egyenes vonalú síkidomok másolása és szerkesztése adott méreteken, az egybeillőség és hasonlóság alapján. Merőleges és párhuzamos egyenesek symmetriális mértani szerkesztése. Távolságok és szögek aránya és osztása. Kisebbitett mérték ismertetése és alkalmazása a szögek szerkesztésénél és idomok másolásánál. Pythagoras tantétele. Síkidomok átalakítása és osztása egyszerű képeleken kifejtve.

Kisebb területek felmérése és rajzolása Térkép-rajzolás elemei. — Görög, arab és renaissance, maander-diszítványok összetettebb alakjai. Stylizált levél és virág idomok színezett rajzolása részint táblán előrajz után, részint alkalmas mintákról másoltatva adott méreteken, rövid tört. ismertetéssel.

Tankönyv: Dr. Császár Károly szerk. planimetriája I. rész.

IV. oszt. Het. 2 óra, Constr. planimetria. — Görbe vonalú idomok. A hur és érintő, a körben előforduló szögek tételei. A be- és körülírt egyenes vonalú idomok, az ide tartozó tételekkel. Két kör relatív fekvésére vonatkozó tételek. Szerkesztések arányos távolságokkal Euklydes szerint. A kör osztása Renaldi közelítő módszere nyomán. A körök mint hasonló idomok, és ezekre vonatkozó tételek. Az ellipsis, — hyperbola, parabola, ezek tengelyei, vezető sugarai, deréklői, érintők; fő- és iránykörök. Körlefejtők, cykloisok, epicyklois és hypocyklois. Csigavonalak stb. ezek mértani szerkesztése és tételei. Egyszerűbb épületek homlok- és alaprajzának úgy metszeteinek megismertetése. Oszlopfők és talapzatok szerkesztése Vognola rendszere után. Góth mérívek és rosetták szerkesztése és egyéb gyűrű fonadékos szalag díszítványok színezett rajzolása stylszerű ismertetéssel.

Tankönyv: Dr. Császár Károly szerk. planimetriája II. rész.

Tornázás.

I. oszt. Het. 1 óra. Szabad- és rendes gyakorlatok, közös kezdőgyakorlatok (többnyire függő eszközökön) és az ugrás különféle nemei.

II—III. oszt. Het. 2 óra. Szabad és rendgyakorlatok kézlővel és botokkal, közösen I. és II. fokú gyakorlatok függő támasz eszközökön, valamint különféle ugrások.

IV—VIII. oszt. Het. 2 óra. Szabad- és rendgyakorlatok kézlővel és botokkal, csapat-tornázás I. II. és III-ad fokú gyakorlatok különféle eszközökön; ugrások rúddal, bakon és lovon.

Írásbeli feladatok a magyar nyelvből.

V. osztály.

Szülőföldem (helyrajz). A fegyelem a társadalom fennállhatásának alapja (tanító leírás). A hízogó sokban hasonlít a rókához (összehasonlító leírás). Deductiók. A takarékoság erény, a fősvénység bűn (ellentét). A kutya (leírás). A tanuló életrajza (elbeszélés). A kanizsai vár helyén (el-mékedés). A társas életben szerezzük meg a legértékesebb tudományt: az emberismeretet (értekezés).

VI. osztály.

A nándorfehérvári diadal s Hunyadi halála (törféneti elbeszélés). Divide et vinces (oktató próza levélalakban). Shakespeare Coriolánusában kik bírnak rokonszenvünkkel Coriolánuson és Anfidiuson kívül (költészetani értekezés). Szabadtárgyú elbeszélés. Haut turpe mori, sed turpiter mori (fejtegető próza). N. hadvezér veresége bűn (bizonyítás a környületekkel). Emlékbeszéd egy elhunyt tanár fölött. A rágalmazó nemcsak önmagát becsteleníti meg, hanem mások jóllétét is aláássa. A hal (természetrajzi értekezés).

VII. osztály.

Munka után édes a nyugalom (oktató próza levélalakban). Elfogadható-e azon nézet, hogy a magyarok gátolták Európa culturájának fejlődését? (történeti értekezés). Osztályrészem Berzsenyitől (alaki ismeret és a modern és antik óda külömbségének feltüntetésével). Karácsonkor (verses dolgozat). A bűn, bármily hatalmas, a büntetést el nem kerülheti (értekezés). Apotheosis Bajzától (alaki és tartalmi fejtegetés). A reménység mindent pótol (elbeszélés). Aki az élettől többet kíván, mint amennyit nyujthat, soha sem lesz boldog (értekezés). Nil sine magno vita labore dedit mortalibus (értekezés.)

VIII. osztály.

A consulok hatalmi és jogköre (történelmi értekezés). A halotti beszéd fejtegetése főtekintettel az igealakokra (nyelvészeti értekezés). Apáczai Cseri János (jellemrajz). Mily eszközökkel mozdította elő Mátyás király a műveltség fejlődését (műveltségtörténeti értekezés). A valódi nemesség nem a származástól és ősök czímereitől függ, hanem a lélek nemességétől (értekezés). A fősvény (jellemkép Horatius nyomán). Az állhatatlan szerencse gyorsan visszaköveteli ajándékait (értekezés). Dráma-irodalmunk nevezetesebb alakjai az Aurora és Athenaeum korában (irodalom-történeti értekezés).

Adatok a főgymnasium történetéhez.

I.

Rendkívüli tantárgyak.

a) A francia nyelvet, mint rendkívüli tantárgyat, összesen 22 növendék tanulta, kik közül 8 kezdő, 5 haladó és 9 haladott, mely utóbbiaknál az előadási és társalgási nyelv nov. óta kizárólag a francia volt. A tanításra hetenkint 5 óra fordítottatott 10 frt évi díj mellett. A tankönyv: Palóczy Lipót: Lafontaine meséi, Noël-Rákosy és Noël-Sasváry: Francia nyelvtan.

b) A gyorsírászat Gabelsberger Markovits rendszere szerint tanítottatott hetenkint 3 órában. A tanulók száma volt 22, kik közül 8 kezdő, 14 haladó. Kézikönyvül szolgált Forrai Soma: A magyar gyorsírás tankönyve, 2. jav. kiad. A haladók Markovits Iván Gyorsírászatának vitairási részét használták (8. jav. kiad.) — F. é. apr. 23-án és máj. 21-én a haladók számára rendezett versenyíráson következő tanulók nyertek jutalmakat: Thomka István, VIII. o. t. Kuigge: Az emberekkel való érintkezés, Mikes K. Törökországi levelek, Gyulai P. Vörösmar-y életrajza, Gyorsírászi Lapok (mult évf.) Imrey László VI. o. t. Gyulai P. Vörösm. életr. Katona: Bánk bán, Mathews: Hogyan boldogulunk és Gyorsir. Lap. Donáth Lajos, VII. o. t. Hoitsy Pál: A mi az embert környékezi, és Forrai S. Gyorsírászi olvasókönyv, Weiler Gyula VII. o. t. Gyulai P. Vörösm. életr. Hónig Imre, VI. o. t. Katona: Bánk bán és Gyorsir. Lap. — Nem mulaszthatjuk el köszönetünket nyilvánítani Főt. Pap János főgymnasiumi igazgató úrnak, ki, mint a mult évben is, a tanulókat szorgalomra buzdítandó, 3 ezüst forintot volt kegyes kitűzni szorgalmas tanulók számára, s ezek voltak: Thomka István 8., Imrey László, 6. és Schwarzenberg Mór 4. oszt. tanulók, kik fejenként egy-egy ezüst forintossal jutalmaztattak. Hálás köszönetet mondunk egyszersmind Tek. Markovits Iván urnak, rendszerünk mesterének, ki a fönnevezett Gyorsírászi Lapokat és Olvasókönyvet ez évben is a szorgalom elismerésül kitűzni méltóztatott, és a gyorsírászat előadójával folytatott sűrű levelezései alkalmával a növendékeket szorgalmas kitartásra buzdítani meg nem szűnt. — A „Fővárosi Gyorsíró“-t 13 tanuló járatta. A mult években végzetek közül 25 tanuló használta rendszeren a gyorsírászatot jegyzetei készítésénél.

c) A műének gyakorlására négyes vegyes kar alakítottatott, mely 67 tagot számlált. A hetenkint tartott ének órák mind egyházi, mind világi darabok betanulására fordítottak. A templomban vásár- és ünnepnapon négyes karban énekeltek a műnékesek. Az ének- és a zenetanár díjazhatása végett a tanév elején a beiratások alkalmával az igazgató 1—1 frtot szedett énekdíj címén mindæn tanulóól, a szegények kivételével.

d) A zenekar ez évben is megalakult 18 működő taggal s hetenkint 4 óra fordítottatott az egyházi és világi zenedarabok betanulására. A zenetanár

10 frtnyi havi dija az énekdi-j-czímen szedett beiratási díjból és a segélyző egyesület által e célra megszavazott összegből fedeztetett.

Az ének és a zenekar együttes működésére nézve nevezetes mozzanat-képen felemlítjük az évközben néhányszor tartott zenés misét, valamint a jan. 23-án tartott concertet, mely utóbbi az elismerésen kívül még szép anyagi hasznot is eredményezett.

II.

Gyakorló iskola.

A tanév első havának 18-ik napján 131 ifjuval alakult meg a gyakorló iskola; mely nap reggeli óráiban előbb a főgymnasium igazgatója, mint a kör törvényes elnöke, intézett buzdító szavakat az összesereglett ifjakhoz, majd távozta a kör vezető tanára, Hám József, a kör hivatalos személyeit választotta meg. Főjegyzővé lön Toskány Béla VIII; aljegyzővé Schweiger Adolf VIII; pénztárnok Pete Lajos VIII; könyvtárnok Tolasits László 8; második könyvtárnok Mátéfy János VII. oszt. tanuló.

Az év folyamán volt 1 alakuló és 22 rendes ülés, mind hétfőn délután.

A statistikai kimutatás szerint a 72 működő tag beadott 75 művet, melyek közül javítás nélkül elfogadtatott 22; javítással 11; elvetetett 8; visszavonatott 4; bírálatlanul maradt 30. — Szavalat volt 67, melyek közül általános helyesléssel találkozott 36; megjegyzések kísérték 27-et; 4 épen nem aratott sikert.

A gyakorló iskola jóltevői: ft. Pap János főgymnasiumi igazgató ur ki múlt évben tett 200 forintos alapítványából 110 forintot tőkésítvén, a jelen évben a hiányzó 90 frtot is hozzá csatolta, s így a kör ma már a teljes 200 forintos alapítvány jóltevő kamatait fordíthatta céljaira.

Ugyancsak főt. Pap János igazgató ur 2 darab arannyal kívánta buzdítani a törekvő ifjuságot; egyikkel egy történeti kérdés legjobb megfejtőjét, másikkal a legjobb szavaltót óhajtván jutalmazni. Főt. Berzay Elek, házfőnök és főgymn. hitszónok ur, ez évre is meghozta szives ajándékát, egy darab arannyal kívánván jutalmazni a kör legtehetségesebb tagját. Tek. Knáusz Boldizsár ur 1 darab arannyal óhajtott buzdítólag hatni a törekvő ifjuságra. Ugyancsak egy-egy darab aranyat sziveskedtek ajándékozni t. Wolheim Ernő és t. Wajdits József urak; előbb nevezett ur egy szabadtárgyu, utóbb említett Wajdits J. ur pedig egy valiasos irányu értekezésre adván az aranyat Tek. Baudis Ernő, tapsonyi számtartó ur, 10 forinttal járult a kör közczéljának előmozdításához, mely összeg azonban ez évre már későn érkezvén, a jövő tanévben használtatik majd fel. Az 1879-ben végzett ifjak ez évre elegendő pénz nem küldtek s így jutalmukra pálya kérdés nem is tüzetett ki.

Különben a kitüzött pálya kérdések a következők:

1, Szabadtárgyu természettudományi értekezés. Jutalma főt. Pap János igazgató ur alapítványának 10 frntnyi kamatja. E kérdés egészen meddő nem maradt ugyan, a menyinyiben egy pályamű érkezett be, de nem találatván jutalmazhatónak, a tízforintnyi kamat a jövő év javára maradt meg.

2. Mátyás diák, történeti elbeszélés. Pályázott egy mű, melynek szerzője Thomka István VIII. oszt. tanuló tek. Knáusz Boldizsár ur aranyát nyerte jutalmul.

3. Vétkelhető-e Mátyás a fekete sereg felállításá miatt? című történeti értekezésre egy pályázó jelentkezett s művével Zerkovitz Imre VIII. oszt. tanuló el is nyerte ft. Pap János ur egy darab aranyát.

4. A dandy humoreszk kérdést ketten oldották meg, kik közül t. Wolheim Ernő ur egy d. aranyát Schweiger Adolf VIII. oszt. tan. nyerte el. Ugyancsak Schweiger Adolf jutalmaztatott meg. ft. Pap János igazgató ur 1 db. aranyával, mint a kör legjobb szavalója. A két legszorgalmasabb szavaló pedig, névleg Kaan Károly és Puczekovics József a Szalay-alapból e célra nyert öt forintot osztottak úgy, hogy az előbbi 3 frt. az utóbbi pedig 2 forinttal jutalmaztatott.

Főt. Berzay Elek házfőnök ur 1 db. aranyát Toscano Béla kapta, mint a kör legtehetségesebb költője.

Végül t. Wajdits József aranyáról kell jelentést tennünk. A szives adományozó inteniója szerint kitűzetett: „A vallás a legnyomasztóbb szükségben is megnyugtatta a lelket“ (vallás-bölcséleti értekezés), de pályázó nem jelentkezvén, a szivesen adott aranyu a jövő tanév javára marad.

Fogadják a nemes adakozók a törekvő ifjuság halás köszönetét.

III.

Segélyző egyesület.

A főgymnasiumban 17 év óta fennálló „Segélyző egyesület“ évről-évre örvendetes gyarapodást mutat mind a szegény tanulók segélyezésében, mind vagyona gyarapodásában.

Ezen iskolai évre szept. 18-án történt a megalakulás. Miután u. i. tudomásra hozott az egyesület vagyoni-állapota, az igazgató elnöklete alatt az alapszabályok értelmében megválasztattak az egyesület tisztviselői. Elnök lett Pete Lajos, titoknak Schmidt Zsiga és pénztárnok Farkas Gábor. Szavazás utján választmányi tagokká lettek Besskó Zoltán, Folly Gyula, Goda László, Joung Béla, Kohn Jahab 8. Fülöp József, Herteiendy József, Kaan Károly, Mátéfy János ellenőr, Varjas Ödön 7. Bereczk Iván, Hajós Kálmán 6. Péczely László és Topolics István 5. osztálybeli tanulók.

Pénzsegélyben évközben 23 tanuló részesült, valamint az egyesület könyvtára, mely mintegy 400 kötet iskolai könyvből áll, a szegényebb tanulók használatára állott.

Évi forgalom :

a) Bevételek :

Maradék az előbbi iskolai évről	44 frt 52 kr.
Tőkék kamatja jan. 5-kéig	108 „ — kr.
A jan. 23-iki hangverseny jövedelme	534 „ — kr.
Tagdíjakból befolyt jun. 20-ikáig	88 „ — kr.
Összeg :	774 frt 52 kr.

b) Kiadások:

Könyvekre és könyvkötésre	45	ft	—	kr.
Segélyül kiosztatott	210	„	—	kr.
Pénztárban tőkésített	200	„	—	kr.
Harmonium szerzésére felretétetett	200	„	—	kr.
A zene- és énekiskolának adatott	43	„	80	kr.
Utólagos segélyzésre fordított	19	„	75	kr.
	Összeg:	718	„	55 kr.
Pénztári maradék	55	„	97	kr.
Az egyesület jelenlegi kamatozó tőkéje	3528	„	99	kr.

mely összeg a helyi két takarékpénztárban van gyümölcsözőleg elhelyezve.

IV.

Jótekonyság.

a) A Szalay-féle 500 frtos alapítványnak, mely a főgymn. igazgatóság kezelése alatt van, ezen évi kamatjából 19 frt, valamint t. Wajdits József urnak egy tornázó részére felajánlott 1 ezüst frtja az énekben, zenében és a tornaszatban föltünőbb haladást tett tanulók jutalmazására fordított; nevezetesen Goldmann Lipót, Kohn Samu 8. Gaal László 7. Fritz Béla 6. Konkolics József, Pelcz Odön és Sáringer Kálmán 3 oszt. tanulók összesen 15 ezüst frtot nyertek a zenében és énekben tanusított szorgalmukért; Friedl Jenő, Tamás János 6. Péczely László 5. Löbl Tivadar és Molnár János 2. oszt. tanulók, mint jó tornázók 5 ezüst forintossal jutalmaztattak; Anhoffer Gyula 3. oszt. tanuló pedig kiváló szép rajzáért t. Wajdits József ur 2 frtos tallérját nyerte.

b) A Groszmann Ignác emlékére alapított 150 frintos ének-ösztöndij ez évi 7 frt. 29 kr. khatját Kaan Károly 7. oszt. tanuló kapta.

c) A Sümeghy Ferencz emlékére alapított és a zalamegyei nemesi-alap igazgató-választmánya által kezelt 1000 frtos ösztöndij-alapítványnak 50 frt kamatját, mely csak zalamegyei tanító n.-kanizsai kath. főgymnasiumba járó jó viseletű és szorgalmas gyermekének adatik, ez évben Sáringer Kálmán 3 oszt. tanuló nyerte.

d) Tettes Plihál Ferencz kir. körjegyző ur 200 frtos alapítványának 20 frtra kiegészített kamatját, mely az érettségi vizsgálaton a magyar irodalom és történelemből legjobb feleletet adó ifjunak ítéltek, ezen évben Tollasits László 8 oszt. végzett tanuló nyerte.

e) A n.-kanizsai takarékpénztár részvénytársaság 20 frtos ösztöndijának 10—10 frtos részlete ez évben Gyurkovits István 5 és Bednaics Márton 2. oszt. tanulóknak íteltetett, kik mint horvát ajkuak a magyar nyelvben aránylag legnagyobb haladást tanusítottak. — Ugyancsak ezen jótekonyságáról ismert pénzüintézet ebben az iskolai évben is 20 frtot áldozott a muzeum javára.

f) Egyéb ösztönd ijak. E tanévben a főgymn. 10 növendéke élvezett rendes ösztöndiját, u. m. Crnjakovics István, Mihác János 2. Steier Gusztáv 5. és Zákó Sándor 8. oszt. tanulók horvát-slavon-féle 200; Csigaházy Gábor 5. és Malek Imre 2 oszt. tanulók budai Mária-Terézia-féle 120, Bogyay György 4. oszt. t. 100 frt. Pálffy László 3. és Politzer Gyula 8 oszt. tanuló 80, valamint Sellyei

Pál 3 oszt. tanuló 300 frtot a zalamegyei nemesi alapból. A kiutalványozott ösztöndíjak összege 1600 frt.

g) Tettes ifj. Fesselhofer József ur a főgymn. igazgatójánál jun. 20-án egy db. 5°/₆-os 100 frtról szóló kölcsön-járadék-papírt tett le örök alapítványképen oly célból, hogy annak kamatja minden év jun. 14-ik napján egy n.-kanizsai r. kath. iparos szülőktől származó főgymnasiumba járó, jóviseletű és szorgalmas tanulónak — adassék. Köszönet az intézet nevében a nemes szivő alapítónak!

Ugyancsak e helyütt nyugtázzuk, köszönet mellett, nsgos Dr. Hérics-Tóth János soproni törvényszéki elnök urnak a főgymn. igazgatójához küldött 5 frt adományát a templomi orgona javítására, mely összeg a városi pénztárnak adatott át.

V.

Tanítási eszközök.

Nagy-Kanizsa város képviselő-testülete e tanévben utólagos elszámolás mellett 1177 frt 90 krt bocsátott az igazgató rendelkezésére, mely összegből 626 frt 90 kr. taneszközökre, a többi pedig a főgymn. egyéb szükségleteire fordított.

a) A természettani muzeum 355 drb. eszközt foglal magában 4716 frt 45 kr. értékben, melyekhez év folytában a következő eszközök szereztek: Meterrúd Espharometer, mérték noniusokkal, fakör noniusokkal, bolognai palaczkok, közlekedő csövek, Schmidt-féle pörgettyü, inga-készülék, készülék az oldalyomás megmutatására, felül csapó vizkerék, Melde-féle általános rezgésmutató, kaleidoskop, lencsegyűjtemény, a földi, csillagászati és Galilei-féle távcsövek mintája, közömbös delejtűk, üvegátfűrészi készülék, villamos tojás, összetett készülék szagatóból; szabályozóból, és rohamirányváltoztatóból összeállítva Noc-féle hővillamláncz 12 elemmel és lámpával, hőmérő alkohollal föltve.

b) A természetrajzi gyűjtemény. A természetrajzi-szertár ez iskolai évben az igényeknek megfelelőleg teljesen átalakított, több új szekrény készített és a gyűjtemény egy része, nevezetesen az ásványkőzetek, emlősök, madarak stb. teljesen rendezve van. Az ásvány és kőzet gyűjtemény 704 dból áll, mely számban befoglaltatik a ft. Pap János főgymn. igazgató ur által május hó 16-án az intézetnek ajándékozott „Heves-Szolnok vm.“ kőzetei Szabó József egyet. tanárnak 1868-ban összeállított gyűjteménye is. Van továbbá 14 db. üveglapokból készült jegec-minta, látható tengelyekkel; 7 db. sodrony tengelykereszt; 12 db. tömör üveg-jegec minta; 34 db. fa és 33 db. Wiesinger jegec-hálózata szerint készült papír-jegecminta; 18 drb. drágakő utánzat üvegből; 10 db keménységi fokozat föltüntetésére szánt ásv.; 6 db az olvadási fokozat bemutatására; továbbá 12 db. kőzet-csiszolat. — Kitémött állatok: 17 db. emlős; 115 db. madár; 12 db. hal; 11 db. echinodermata; 7 db. coelenterata. — Spiritus praeparatum van 46 db.; csontváz 46 drb; továbbá gypsból készült figurák, az emberi test egyes részeinek bemutatására 14 db.; és egy emberi csontváz. — Ezenfelül a csiga- és kagyló, melyek száma több százra tehető, valamint a rovar, madártojás- és növény gyűjtemény rendezés alatt áll.

Ajándékozás által járultak a gyűjtemény gyarapításához: Gr. Hugonay Kálmán ur egy db. fehér fogolylyal (Perdix cinera, var. alba); t. Szigethy Károly III. év. orv. tanhallg. ur 30 drb. gorscői praeparatummal; tek. Babochay György polgármester ur egy db. óriási kigyóval (Boa constrictor); Zerkovitz

Imre 8. oszt. tan. egy db. tridacna-val; Kaan Károly 7. oszt. tan. egy db. anguis fragilis-sel; Ebenspanger Ernő 6 oszt. tan. több db. csiga és kagylóval. Kondor Jenő 4. oszt. tan. egy db. Tetraodon hispida-val; Tripamme. Károly 3. oszt. tan. egy db. coluber natrlx-sal; Hochstädter Sándor 2 oszt. tan. egy db. emys europ.-val; Antal Géza 2. oszt. tan. egy db. rallus aquaticus-sal.

c) A regiségtár pénzgyűjteményének ajándékoztak ez évben a főgymn; igazgató egy ezüst emlékérmét, bold. Kottek Nándornyug. igazg. 1 db régi ezüst huszast, egy régi rézpénzt és Maulwurf Bódog VIII. o. t. 8 régi ezüst és 3 rézpénzt. — Az éremgyűjtemény eszerint 967 db. régi és újabbkori pénzt, 25 db. másolatot, 47 emlékérmét és 60 db. pecsétlenyomatot foglal magában.

d) Tanári könyvtár. — Álladéka jelenleg 2062 mü, 2279 kötet és 1490 füzetben. — E tanévben a következő folyóiratokat járatta az intézet: Philologiai közlöny. — Magyar nyelvőr. — Tanáregyleti közlöny. — Budapesti szemle. — Magyar philosophiai szemle. — Közoktatás. — Magyar tanügy — Magyar könyvszemle. Természetrizai füzetek. — Zeitschrift für Math. u. Physik. — Zeitschrift für math. u. naturw. Unterricht. — Vétel után szereztetett 11 kötet iskolai könyv, továbbá az akadémia kiadványaiból egyes tanintézetek számára megszabott kedvezményi áron; Ábel. Adalékok, és Egyetemeink. — Aristophanes vigjátékai. — Aristoteles Ethikája. — Bánócz. Révai élete. — Bardócz. A mechanika alapvonalai. — Beöthy L. A. társ. fejlődés kezdetei I. II. kt. — Bethlen G. Kiadatlan politikai levelei. — Csanády. A must és bor. — Curtius. A görögök története I.—VI. kt. Euklides Elemei. Henszlmann. Székesfehérvári ásatások. — Helmár. Bonfiniusnak jellemzése. — Kalchbrenner. Magyarország hártagombáinak képei. 1—4 füz. — Knauz. Kortan. — és Országos tanács története. Koch. Dunai trachyt-csoport. — Kruspér. Légtüneti észleletek. — Lewes. Goethe élete I. II. kt. — Laveleye. Kormányformák. — Mayr Gy. A társad. élet törvényszerűsége. — Maine-Sumner H. A jog őskora. — Molnár A. A közoktatás története Magyarországon I. — Műrégészeti kalauz I. II. füz. — Nyelvemléktár I—VIII. kt. — Br. Nyáry J. Az aggteleki barlang. Nádasdy F. nádor családi levelezése. — Pauler Gy. Wesselényi I. II. kt. — Pesty. Várispánságok. — Eltűnt régi vármegyék I. II. kt. — A szörényi bánóság I—III kt. — II. Rákóczi F. levéltára I—IX. kt. — Régi magyar költők tára. I—IV. kt. — Rupp. Budapest helyrajzi története. — Magyarország helyrajzi története I—III. kt. — A két Rákóczi Gy. családi levelezése. — II. Rákóczi F. Önéletrajza. — II. Rákóczi Gy. és az európai diplomatia. — Simonyi. Kötőszók. I. II. kt. — Soltész. A fűvészet alapvonalai. — Symonds. A renaissance Olaszországban I. II. kt. — Szász K. Gr. Széchenyi és az akademia megalapítása. — Szabó K. Régi magyar könyvtár. Szilády A. Temesvári Pelbart élete és munkái. — Szilágyi S. Bethlen G. és a svéd diplomatia: — Szinnyi I. Repertorium I. 1. és II. 1. kt. — Thaly. Ocskay László. — Taine. A jelenkori Franciaország alakulása I.—III. kt. — Thierry. A római birodalom képe. — Gr. Tököly Imre levelezése. — Trefort. Tanulmányok. — Vámbéry. A magyarok eredete. — Vass. Hazai és külföldi iskolázás az Árpád-korszak alatt. — Wenzel. Magyarország bányászatiának története. — Magyar országgyűlési emlékek I—VIII. — Anjoukori diplomatiái emlékek I.—III. kt. — Mátyás kori diplomatiái emlékek I—IV. kt. — Török magyarkori történelmi emlékek I—IX. kt. és Index hozzá. — Magyar történelmi tár. VII—XXV. kt. — Verancsics munkái. (Mon. Hung. Hist.) 12 kötet. — Tököly Imre naplói (Mon. Hng.

Hist.) 4 kt. — Nyelvtudományi értekezések 51 füzet. — Történettudományi értekezések 26 füzet. Mathem. és természettud. közlemények II—XVI kt. Vétel ntján szereztetett még: Az osztr.-magy. monarchia fali abrasza. — Budenz-Album. — Suidae lexicon graece et latine. — Reis-Physik.

Ajándék utján jutott a könyvtár birtokába: A Franklin-társ. 11, Eggenberger 11, Lampel R. 10, Lauffer V 4, Zilahy S. 1, Koch (Lipcse) 2, Traub B. (Szeged) 1, Gross G. (Győr) kiadványa — Saját műveiket beküldték: Kövi J. Számtani példatár. — Dr. Csuday T. Magy tört. — Ajándékoztak még: A főgymn. igazg. 2, bold. Horváth Ferencz nyitrai k. r. házfőnök 2, Eperjesy G. VIII. o. t. 8, Goldmann L. VIII. o. t. Robitschek S. VIII. o. t. 3 és Eperjesy G. V. o. t. 1 kötetet. — Végre a kolozsvári Ferencz-József egyetem 3 f., a budapesti kir. müegyetem 1 f. és a pozsonyi kir. akademia 1 füzete említendő; az akadémia rendeletéből pedig f. é. febr. 21-éig járt intézetünknek a „Gazetta de Hongrie.“ A könyvtártehat a lefolyt évben szaporodott 138 művel 261 kt. és 84 füzetben.

e) A segélyző egylet könyvtárába a mult tanévben vétél utján szereztetett 22 kötet. — Használt könyveket ajándékoztak: Bold. Tóth L. I. o. t. szülői 13, Ivanics F. VIII. o. t. 6, Bárdio F. II. o. t. 5, Imrey I. az 1882/3-iki tanévben VIII. o. t. 4, Winter F. szintén az 1882/3-ki tanévben VIII. o. t. 3, Séllyey P. III. o. t. és Zottl J. II. o. t. 4—4, Horváth K. VIII. Csontos VI. és Sanweber J. IV. Donáth I. és Wieder B. III., Füzessy G. és Stern S. II., Bachrach I. Nagy G. és Tárnok M. I. o. t. 2—2, Eperjesy G. VIII., Ráth Gy. VII., Gerócs F. V., Pranger I. IV., Bányó P. és Plander A. III., Molnár J. II., Hegedüs L., Hertelendy B., Fürst O. K. K. ronyá L., Nunkovics J. és Szalmay B. I. o. t. 1—1 dbot. — Az egylet könyvtára tehát 106 kötettel szaporodott és selejtezés után körülbelöl 500 k. áll. — A lefolyt tanévben 37 tanuló használt 247 db. könyvet. Ezenkívül több szegény tanuló rajz- és írópapírral, tollal, cerussával és füzetekkel láttatott el.

f) Ifjúsági könyvtár. A könyvtár jelenleg 790 művet tartalmaz 1395 kötetben. Ez évi gyarapodás 53 mü 53 kötetben, melyek közül vétél utján szereztetett 43 mü 44 kötetben. Ft. Pap János igazgató ur ajándékozott a könyvtárnak 6 művet 7 kötetben. Tiszt. Simon György a közpntti papnövelde I. éves hallgatója 2 művet 2 kötetben. T. Wajdits József könyvárus ur sziveségből küldi a könyvtár számára a Zalai Közlönyt. T. Dr. Kele A. és Hajgató S. urak legujabb műveiket.

g) Az ifjúság ének- és zenekar részére vásárlás utján beszereztetett: Liszt 2-ik és 3-ik „Rhapsodie Hongroise“ — és a magy. koronázási miséböl „Benedictus és Offertorium.“ II. Hugo Pierson 2 drb. „Concert Ouverture“ 1-ső a Szüzleány-, 2-ik Romeo és Julie zenekarra alkalmazva partitúrákban; továbbá Wichtl 6 drb. „Fantasie“ — és Suppe „Ouverture“ költő és paraszt megedür alkalmazva zongora kísérettel; valamint Zsasskovszky 1-ső és 2-ik füzet „Harmonia“, és 5-ik füzet „Egri Dalnok“ alkalmazva férf-, vegyes- és gyermekkarra; végre Bartalus és Gyertyánffy „Négyesdalnok zsebkönyve“ férfi énekkarok anthologiai gyűjteménye.

h) A rajzkola részére egy mérőasztal teljes felszereléssel 65 frt értékben szereztetett.

Az igazgatóság kötelességének tartja hálás elismerését és köszönetét nyilvánítani Nagy-Kanizs város hatóságának és képviselő-testületének, valamint mindazon jótevőknek és nevelés barátoknak, kik adományaikkal a taneszközök gyarapításához s általa az ifjúság szellemfejlesztéséhez nagylelküen járultak.

IV.

Egyéb adatok.

a) Változás a tanári személyzetben. Azon tanárok közül, kik a múlt tanévben intézetünkben működtek, kettő igazgatói s kettő tanári minőségben más gymnasiumokhoz helyeztetvén át, helyöket Karátsonyi Mikiós, Kövessy Kálmán, Nyáry József és Szabó József foglalták el. Év közben semmi-féle személyi változás az intézetnél nem fordult elő.

b) Vizsgálatok. A 8 oszt. növendékei a tanfolyam befejeztével máj. 8—14-ig minden tárgyból vizsgálatot tettek, a többi osztályokban az iskolai évet befejező vizsgálatok a vallástanból ft. P a p p K á r o l y, kiskomáromi esperes plébános és püspöki biztos ur elnöklete alatt jun. 5-én tartattak, egyéb tantárgyakból pedig jun. 9—21-ig bezárólag; a magántanulók vizsgálatára jun. 23. 24 és 25. napjai tűzettek ki. Érettségi vizsgálat ezen évben háromszor tartatott, u. m. 1883. szept. 19-én, mikor is a megvizsgált 9 tanuló közül 5 nyilvánított egyszerüen érettnék. 4 pedig az év végére utasított, továbbá 1884. febr. 16-án miniszteri engedéllyel egy tanuló harmadszor bocsáttatván érettségi vizsgálatához, megbukott s véglegesen elutasított, végre az iskolai év végén. A két első vizsgálaton a főgymn. igazgató, az utóbbin a tankerület kir. főigazgatója elnökölt. Az év végén tartott érettségi vizsgálatok eredménye e füzet végén van kimutatva.

c) Főigazgatói látogatás. Az 1883. évi XXX. t. cz. 22. §-a alapján a tankerületek beosztása, valamint az érettségi vizsgálatok rendje és módja változást igényelvén, tanintézetünk az ujonnan keletkezett pécsi tankerületbe soroztatott s főigazgatót cserélt nsgos Mészáros Nándor kir. tanácsos ur személyében, ki az év végi érettségi vizsgálatot jun. 16—19. tényleg elnökölt.

Ugyan e helyütt fejezi ki a tanári kar megújított köszönetét nyilvánosan is nsgos Dr. Németh Antal kir. tanácsos és győri tankerületi kir. főigazgató urnak, kinek bölcs vezetése és fenhatósága alá 6 éven át tartdzott intézetünk.

Érdemsorozat.

4) Rendes tantárgyak.

I. osztály.

<i>Névsor</i>	Magaviselet	T a n t á r g y a k							
		Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Szám tan	Rajzoló mértan	Testgyakorlás	Szépirás
		jól	jól	jól	jól	jól	jól	jól	jól
Bachrach Lajos, m. v.	jól	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jól	jól	els.
Banekovits János	sz.	els.	elt.	els.	elt.	els.	els.	els.	els.
Bartos Gyula	sz.	ió	jól	els.	jól	jól	els.	jól	jól
Baudiss Győző	sz.	els.	els.	elt.	jól	els.	els.	jól	els.
5 Blauhorn Mózes, m. v.		k	i	m	a	r	a	d	t.
Buchberger Pál	jól	jól	els.	elt.	els.	els.	jól	els.	els.
Buváry József, ism.	jól	jól	els.	jól	jól	jól	jel.	els.	jól
Csiszár István	sz.	els.	elt.	els.	jól	jól	els.	jól	els.
Dotzauer József	sz.	els.	jól	els.	els.	jól	jel.	jól	jól
10 Dotzauer Károly	jól	jól	els.	els.	jól	jól	jel.	jól	jól
Eisinger Géza, m. v.	sz.	jel.	jól	jól	jel.	jól	els.	els.	jól
Engel Jakab, m. v.	ksz.	jól	jel.	jel.	jel.	els.	els.	jól	els.
Eperjesy Imre	sz.	jel.	jól	jel.	els.	jól	jól	jól	els.
Erdélyi Elemér	sz.	jól	jól	jól	jel.	jel.	jel.	jól	jól
15 Etlényi József	sz.	jel.	jól	els.	jól	els.	els.	jól	els.
Fülöp Béla	sz.	els.	jól	jól	jel.	els.	jól	els.	els.
Fürst Oszkár, m. v.	ksz.	els.	els.	els.	els.	jól	els.	jól	els.
Galambos István, ism.	jól	jól	jól	jól	els.	jól	jel.	jól	jól
Gulyás Jenő	sz.	els.	els.	jól	els.	els.	els.	els.	els.
20 Harangozó József, ism.	sz.	els.	els.	els.	elt.	jól	jól	els.	jól
Hegedüs László, ism.	sz.	els.	jól	jól	els.	els.	els.	els.	els.
Hertelendy Aladár	sz.	jól	jól	jel.	jól	els.	jól	els.	jól
Ibl Antal	ksz.	els.	elt.	elt.	elt.	els.	els.	jól	els.
Janda Károly	sz.	els.	els.	elt.	els.	els.	jól	jól	els.
25 Juhász Béla	jól	jel.	jól	jól	jól	jól	jól	jól	els.
Kellner Márk, m. v.	ksz.	els.	els.	els.	elt.	els.	elt.	els.	els.
Koronya Lajos	sz.	els.	elt.	elt.	els.	els.	els.	els.	els.
Kovács Béla, helv. v.	sz.	jel.	els.	els.	jel.	jól	els.	els.	els.
Kovács Kálmán, helv. v.	sz.	jól	els.	jól	jól	els.	els.	els.	els.
30 Kristofletti Ferencz	sz.	jól	els.	els.	elt.	els.	els.	els.	jól
Kristofletti Gyula	sz.	els.	els.	els.	elt.	els.	elt.	els.	jól
Kurtz Árpád, ág. v.	sz.	jel.	els.	els.	els.	els.	els.	els.	els.
Lang János		k	i	m	a	r	a	d	t.

Névsor	Magaviselet	T a n t á r g y a k							
		Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számtan	Rajzoló mértar	Testgyakorlás	Szépírás
Lisztner Aurél	sz.	els.	els.	els.	jó	els.	els.	jó	jel.
35 Lőrincz Gyula	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.	jó
Matkovits Mihály		k	i	m	a	r	a	d	t.
Most Ferencz, ism.	sz.	els.	jó	jó	jó	els.	els.	jó	els.
Nagy Géza	sz.	els.	els.	elt.	jó	els.	els.	jó	jó
Nagy Virgil, ism.	sz.	els.	jó	jó	els.	jel.	jó	jó	jó
40 Németh Gergely, ism.	sz.	jó	els	els.	els.	jó	jó	els.	els.
Nunkovics István	sz.	els.	els.	els.	jó	els.	els.	els.	els.
Páhr Károly	sz.	els.	elt.	elt.	elt.	els.	elt.	jó	els.
Pichler Károly	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.	jó
Politzer Jenő, mőz. v.	ksz.	jó	jel.	jel.	jó	els.	els.	els.	els.
45 Popovics György	sz.	els.	elt.	elt.	elt.	elt.	els.	els.	els.
Popovits János		k	i	m	a	r	a	d	t.
Pungor Imre	ksz.	els.	elt.	elt.	elt.	elt.	els.	els.	els.
Reiner Lajos, ism.	sz.	els.	els.	els.	els.	els.	els.	els.	elt.
Rézler Bencze	sz.	els.	jó	jó	jel.	els.	jó	jó	jó
50 Schmidkunz Frigyes	sz.	els.	elt.	els.	elt.	els.	els.	jó	elt.
Schwarcz Mór, mőz. v.	sz.	els.	els.	els.	els.	jel.	jó	jó	els.
Schweitzer Antal	sz.	jó	els.	els.	els.	els.	jó	jó	jó
Strém József, mőz. v.	sz.	els.	elt.	elt.	elt.	elt.	els.	els.	els.
Szalmay Béla	sz.	els.	elt.	elt.	elt.	elt.	els.	els.	elt.
55 Szatnik Antal, ism.		k	i	m	a	r	a	d	t.
Tárnok Miklós	sz.	jel.	jó	jó	jó	jó	els.	jó	els.
Totola Károly	sz.	jó	els.	jó	jó	els.	jó	jó	jó
Tóth Lajos		m	e	g	h	a	l	t.	
Treiber Kálmán	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.	jó
60 Veren János	sz.	els.	els.	els.	els.	jó	jó	els.	jó
Wagner Aladár	sz.	els.	els.	els.	jó	els.	els.	els.	elt.
Weiss Lajos, mőz.	ksz	jel.	jel.	jel.	jó	jel.	els.	els.	jó

II. osztály.

Névsor	Magaviselet	T a n t á r g y a k							
		Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számтан	Rajzoló mértan	Testgyakorlás	Szépírás
Antal József	sz.	els.	els.	elt.	jó	elt.	els.	els.	jel.
Bárdi Ferencz	sz.	jó	jó	els.	jó	jel.	jó	jó	jó
Bedenics Sándor	sz.	jó	elt.	elt.	elt.	els.	els.	els.	els.
Bednaics Márton	sz.	jel.	jó	jó	els.	jó	els.	els.	jó
5 Crnjakovics István, ö. d.	sz.	jel.	els.	jó	jó	els.	jó	els.	jó
Csigaházy Kálmán	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó	jó
Csizmak Mihály	sz.	jó	els.	jó	jó	jó	els.	els.	jó
Fridrik Géza	sz.	jó	els.	els.	els.	els.	els.	jó	elt.
Füzessy Gusztáv	sz.	jó	els.	elt.	els.	els.	els.	jó	jó
10 Gulyás Kálmán	sz.	jó	jel.	jel.	els.	jó	els.	els.	els.
Haasz Lajos	sz.	els.	jó	els.	els.	els.	jó	els.	jó
Hein Ágost, ism.	sz.	els.	els.	els.	els.	els.	elt.	jó	elt.
Hirsch Sándor, mőz. v.	sz.	jó	jó	jó	els.	jel.	els.	jó	jó
Hochstadter Sándor, mőz. v.	sz.	jó	els.	jó	els.	els.	jó	els.	jó
15 Hoffmann Sándor, mőz. v.	sz.	jel.	jel.	jel.	jó	jó	jó	els.	jel.
Huszár László		k	i	m	a	r	a	d	t.
Jankovics János	jó	jel.	els.	els.	jó	elt.	els.	els.	jó
Kadia Imre	sz.	jel.	jó	jó	els.	jó	els.	els.	jel.
Kommen Gyula, mőz. v.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó	jel.
20 Kopitlánszky László	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó	jó
Kovács Antal	sz.	jó	els.	elt.	els.	elt.	els.	els.	jó
Lamberg Károly, hely. v.	sz.	jó	jó	els.	els.	els.	els.	jó	jó
Larnszak István	sz.	jel.	els.	els.	els.	els.	jó	els.	jó
Löbl Tivadar, mőz. v.	sz.	jel.	jó	jel.	jó	jó	els.	jel.	els.
25 Magassy Sándor	sz.	jel.	jó	els.	els.	els.	jó	jó	jó
Malek Imre, ö. d.	sz.	jel.	jó	els.	els.	jó	els.	els.	jó
Miháczy János, ö. d.	jó	els.	jó	jó	els.	jó	els.	els.	jel.
Molnár János	sz.	els.	jó	els.	els.	jó	els.	jel.	jó
Molnár Mihály	sz.	els.	els.	elt.	els.	elt.	els.	jó	jó
30 Nagy Béla	sz.	jó	els.	els.	els.	els.	els.	jó	jel.
Palkó József	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó	jó
Roming Lajos	jó	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	jó	jó
Rubasczuk Gyula	sz.	jó	jó	elt.	els.	els.	els.	jel.	elt.
Singer Jakab, mőz. v.	sz.	jó	jel.	jel.	els.	els.	els.	els.	jó
35 Sterbeczky József	sz.	els.	jó	els.	els.	els.	els.	jó	jel.
Stern Sándor	sz.	jó	els.	els.	els.	els.	els.	jó	els.
Szabó János		k	i	m	a	r	a	d	t.
Szauter Ferencz	ksz	jó	jó	els.	els.	jó	els.	jó	jó
Szamuely Ottó, mőz. v.	sz.	jel.	jel.	jó	jó	jó	jó	jó	jó

	Névsor	Magaviselet	T a n t á r g y a k								
			Vallástan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Földrajz	Számtan	Rajzoló mértan	T estgyakorlás
	Isoó Sándor, ism.		k	i	m	a	r	a	d	t.	
	Jelenek László	sz.	els.	jó	els.	els.	jó	els.	jó	els.	els.
	Kajdos József	sz.	jel.	jel.	els.	els.	jó	jó	jó	jó	els.
25	Keller Sándor	jó	jel.	jel.	jó	els.	jó	els.	els.	jó	jó
	Keller József	sz.	jel.	els.	els.	els.	jó	jó	els.	els.	jó
	Kirschbauer Endre	sz.	jel.	jó	jó	els.	jel.	els.	jó	els.	els.
	Konkolics József	sz.	jel.	jó	els.	els.	jó	jó	els.	els.	els.
	Kukuberger József	sz.	jel.	jel.	jó	els.	jó	jó	jó	jel.	jó
30	Mátyás József	sz.	jel.	jel.	els.	jó	jel.	els.	els.	els.	jó
	Molnár Károly, ism.	jó	jel.	jó	els.	jó	jó	jó	jó	jó	jó
	Oberhammer József	sz.	jó	jó	els.	els.	jó	elt.	els.	els.	jó
	Pálffy László, ö. d.	jó	jel.	jel.	els.	els.	jel.	els.	jó	jó	jó
	Pelcz Ödön	sz.	jel.	jel.	els.	jel.	jel.	els.	els.	els.	jó
35	Plander Alajos	sz.	jó	jó	jó	elt.	els.	els.	els.	els.	jel.
	Pollák Ignác, m. v.	sz.	jel.	elt.	els.	elt.	jó	jó	els.	elt.	jó
	Pollák Gyula, m. v.	sz.	els.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó	els.
	Pongrácz Géza	sz.	jel.	els.	els.	els.	jel.	els.	jó	els.	jó
	Reich Imre, ism.	ksz.	jel.	els.	els.	elt.	jó	elt.	els.	els.	jó
40	Sáringér Kálmán	sz.	jó	els.	els.	els.	jó	els.	els.	els.	jó
	Sellyei Pál, ö. d.	jó	jel.	jó	els.	els.	jel.	jó	jó	els.	jó
	Stern Bernát	sz.	jel.	jó	els.	els.	jó	jó	jó	jó	els.
	Szigritz Géza	ksz.	jel.	els.	jó	els.	jó	els.	els.	els.	jel.
	Tripammer Károly	jó	jel.	jó	jó	jó	jó	els.	els.	els.	jel.
45	Varga Károly	sz.	jó	els.	els.	els.	els.	els.	els.	jó	jó
	Varga Ferencz	sz.	jó	jó	els.	els.	jel.	jó	jó	jó	jó
	Weiszberger Ernő, m. v.		k	i	m	a	r	a	d	t.	
	Wieder Béla	sz.	jó	els.	els.	elt.	jó	els.	els.	els.	jó

IV. osztály.

Névsor	Magaviselet	T a n t á r g y a k								
		Valástan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettudjz	Mennyiségtan	Rajzoló mértan	Testgyakorlás
		Androlics Mihály	jó	jó	jó	els.	jó	jó	jó	els.
Bogyay György, ö. d.	sz.	jel.	els.	els.	els.	els.	els.	els.	els.	jó
Boncz István, helv. v.	sz.	jó	els.	elt.	elt.	jel.	elt.	elt.	els.	els.
Csigaházy Antal	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó
5 Ehrenreich Nándor	sz.	jel.	els.	els.	els.	els.	jel.	els.	els.	jó
Etlényi Lajos	jó	jel.	jó	els.	els.	els.	els.	elt.	els.	jó
Fárnek Dezső	jó	jel.	jel.	els.	els.	jel.	jel.	jó	jó	jó
Fölnagy Miklós	sz.	jel.	els.	els.	els.	jó	jó	els.	els.	els.
Grész Károly	jó	jó	els.	els.	els.	els.	els.	elt.	jó	els.
10 Harsay György	sz.	jó	els.	elt.	elt.	els.	els.	elt.	jel.	jó
Huszár Lajos	sz.	jel.	els.	elt.	elt.	els.	els.	els.	elt.	jó
Kaan János	sz.	jel.	jó	els.	jó	jó	jó	jó	jel.	jel.
Kellner Vilmos, mész. v.	sz.	jel.	jel.	jel.	jó	els.	els.	els.	els.	jó
Kondor Jenő, mész. v.	sz.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	els.
15 Liszek Gyula	jó	jel.	jó	els.	jó	jó	jó	els.	jel.	els.
Mihhofer Ignác, mész. v.	jó	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	jó	els.	els.
Nováczky József, ism.	jó	jel.	jó	els.	els.	els.	els.	els.	els.	jó
Pimeizli Elek	jó	jel.	jó	els.	elt.	els.	els.	els.	els.	els.
Pranger József, ág. v.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó
20 Reiner Ferencz	jó	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	els.	jel.	els.
Rubasczuk Viktor	sz.	jel.	jel.	jel.	jó	jel.	jó	jel.	els.	els.
Schlesinger Hugó, m. v.	sz.	jó	jel.	jó	els.	els.	jel.	els.	jel.	jel.
Schwarzenberg Mór, m. v.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó
Steier Gusztáv, ö. d.	jó	jel.	els.	jó	els.	jel.	els.	els.	jel.	—
25 Svetsits Domokos	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.
Tóth Károly	sz.	jel.	jó	els.	els.	jel.	els.	jel.	jó	jó
Unger Sándor, ág. v.	sz.	els.	els.	jó	els.	els.	els.	jó	jel.	els.
Vadlya István	jó	jel.	jó	jó	els.	jel.	jó	jó	els.	els.
Zakál Gyula, helv. v.	sz.	jel.	jó	els.	els.	jó	jó	jel.	els.	jó
30 Zerkovitz Oszkár, m. v.	sz.	jó	els.	els.	jó	els.	jó	els.	els.	—

Magántanuló: Inkey József.

V. osztály.

Névsor	Magaviselet	T a n t á r g y a k								
		Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiség	Testgyakorlás
Barcza Elemér	sz.	els.	els.	elt.	elt.	els.	els.	els.	els.	jó
Bencsák Oszkár	sz.	jel.	jel.	jó	els.	els.	els.	jó	els.	els.
Brückler István, m. v.	sz.	els.	els.	els.	jó	els.	jó	els.	els.	els.
Csigaházy Gábor, ö. d.	jó	jel.	jel.	jel	jel.	jel.	jel	jel.	jel.	jó
5 Dénes Jenő	sz.	jó	els.	els.	els.	jó	els.	els.	jó	els.
Engel Armin, m. v.	sz.	els.	els.	els.	els.	els.	jó	els.	elt.	jel.
Eperjesy Gábor	sz.	jel.	jel.	els.	els.	els.	jel.	els.	els.	els.
Ferk Ignác	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó	els.	els.
Geróts Ferencz	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.
10 Goldmann Ernő, m. v.	sz.	elt.	jel.	jó	jó	jó	jel.	els.	elt.	jó
Grész Béla	jó	els.	els.	jó	els.	els.	jó	els.	els.	jó
Gyömörey Zsigmond	jó	jó	jó	els	jó	jó	jó	jó	elt.	jó
Gyurkovics István	jó	jel.	jó	jó	jel.	jel.	els.	els.	els.	jel.
Junk István	sz.	jó	jó	els.	els.	els.	jó	els.	elt.	els.
15 Koltay Lajos	sz.	els.	elt.	elt.	els.	els.	jó	elt.	els.	jó
Kommen Elek, m. v.	sz.	jel.	jel.	els.	els.	jó	jó	els.	els.	els.
Kotrtsch Károly	jó	jel.	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	els	jel.
Kovács Pál	sz.	jó	els.	els.	elt.	els.	jó	els.	elt.	els.
Kunfi Aladár, m. v.	sz.	jó	jó	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	jó	els.
20 Kürschner Nándor, m. v. ism.	sz.	jó	jó	jó	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	els.
Lerch Jenő	jó	jó	els.	els.	elt.	jó	jó	els.	elt.	jó
Mantuano Rezső	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.
Neumann Benő, m. v.	jó	jel.	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jó	els.	els.
Péczely László	sz.	els	jó	els.	els.	els.	jó	jó	elt.	jel.
25 Pelcz Árpád	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.	els.
Perczel Adolf, m. v.	sz.	elt.	jó	jó	jó	els.	jó	els.	els.	jó
Rieder Gyula	jó	jó	jel.	els.	els.	jó	jó	els	els.	els.
Sárecz Ignác	jó	jel.	jel.	els.	jel.	jel.	jó	els.	els.	els.
Schercz Sándor, m. v.	sz.	els.	jó	els.	els.	els.	els.	els.	elt.	jó
30 Schidlberger József		k	i	m	a	r	a	d	t.	
Sanveber József	jó	jó	jó	jó	els	jó	jel.	jó	els.	jel.
Szepesy Pál	jó	els.	els.	els.	els.	jel.	jó	els.	jel.	jó
Topolits István	sz	els.	els.	els.	elt.	jó	els.	els.	elt.	jó
Vrantsits Jenő	jó	jel.	els.	jó	els.	jó	jó	jel.	els.	els.

Kizáratott: Czarovetz Péter.

VI. osztály.

<i>Névsor</i>	Magaviselet	T a n t á r g y a k								
		Vallástan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettudj.	Számítan	Testgyakorlás
Aulik Géza	sz.	els.	elt.	els.	els.	els.	els.	elt.	els.	jó
Bereczk Iván	ksz.	els.	elt.	els.	els.	els.	els.	els.	elt.	jó
Biedl Arthur, m. v.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.
Buchberger József	jó	jel.	jel.	jó	jó	els.	jel.	jel.	els.	els.
5 Csontos Jenő	sz.	jel.	els.	els.	els.	els.	jel.	jó	els.	jó
Csury Jenő	sz.	jel.	jel.	jó	jó	els.	jel.	jel.	els.	els.
Czigány János	sz.	jó	elt.	elt.	els.	elt.	els.	els.	elt.	jó
Ebenspanger Ernő, m. v.	jó	jel.	jel.	jó	jó	jó	jel.	jel.	els.	els.
Engel Bódog, m. v.	sz.	jel.	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	jó	els.
10 Friedl Jenő	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.
Fritz Béla	sz.	jel.	els.	els.	els.	els.	jel.	jó	els.	jó
Hajós Kálmán	sz.	jel.	jó	jó	els.	els.	jel.	jó	els.	jó
Hegedüs József		b	e	t	e	g.				
Honig Imre, m. v.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.
15 Horváth Jenő		b	e	t	e	g.				
Imrey László	sz.	jel.	jó	jó	jó	jó	jó	jó	jó	els.
Kaiser Károly, m. v.		m	e	g	h	a	l	t.		
Martincsevits István	sz.	jó	els.	els.	els.	els.	jó	jó	els.	jó
Molnár István		k	i	z	á	r	a	t	o	tt.
20 Pollák Dezső, m. v.	sz.	els.	jó	jó	els.	elt.	jó	jó	elt.	jó
Pollák Ernő, m. v.	sz.	jel.	jel.	jel.	jó	jó	jel.	jel.	els.	els.
Rátz István	sz.	jel.	els.	els.	els.	jó	jó	jel.	els.	—
Rauch Ignác, m. v.	sz.	jó	els.	jó	els.	els.	jó	jó	jó	els.
Schertz Géza, m. v.	sz.	els.	jel.	jel.	els.	elt.	jó	jó	jó	els.
25 Sipos Antal	sz.	jó	els.	els.	elt.	elt.	jó	jó	els.	jó
Stolczer József, m. v.	sz.	jel.	jel.	jel.	els.	jó	jel.	jó	els.	jó
Szukitsch Henrik, m. v.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó
Tamás János	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.
Weiss Ignác, m. v.	sz.	jó	els.	jó	els.	elt.	jel.	jó	elt.	els.
30 Zechmeister Győző	jó	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.	els.

Magántanuló: Nagy Lajos.

VII. osztály.

Névsor	Magaviselet	T a n t á r g y a k								
		Vallástan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görögnyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Testgyakorlás
Adler Ede, m. v.	sz.	jel.	jó	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	els.
Beke Lajos	sz.	jel.	jó	els.	els.	els.	jó	els.	els.	jel.
Benko Károly	sz.	jel.	els.	els.	els.	els.	jó	jó	jó	jó
Csizmadia Imre	sz.	jel.	jó	els.	jó	jó	els.	jó	els.	jó
5 Dezsényi Jenő	sz.	jó	jó	els.	els.	els.	els.	els.	elt.	jó
Donáth Lajos	sz.	jel.	els.	els.	els.	els.	els.	elt.	els.	jó
Fülöp József	sz.	jó	jó	els.	els.	els.	jó	els.	els.	els.
Gaál László	sz.	jó	els.	els.	els.	els.	els.	els.	elt.	els.
Günsberger Béla, m. v.	sz.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.
10 Halvax Géza, ism.		k	i	m	a	r	a	d	t.	
Hertelendy József	sz.	jó	els.	els.	els.	els.	jó	els.	els.	jó
Horváth Ferencz		k	i	m	a	r	a	d	t.	
Juhász József	jó	jel.	els.	els.	els.	els.	jó	els.	els.	els.
Kaan Károly	sz.	jó	jel.	jó	els.	els.	jó	els.	els.	els.
15 Kovács Ödön, ism.	sz.	jó	els.	els.	els.	els.	els.	els.	elt.	els.
Leipnik Ignác, m. v.	sz.	jel.	elt.	els.	els.	els.	els.	els.	els.	els.
Lerch Antal	jó	jó	els.	els.	els.	els.	els.	els.	els.	jó
Marton Andor	sz.	jó	jel.	els.	jó	jó	jó	jó	els.	jó
Mátéfy János	jó	jel.	jel.	jel.	els.	els.	jel.	jel.	jel.	jó
20 Pollacsek Salamon, m. v.	sz.	jel.	jel.	jó	jó	els.	jó	jó	els.	els.
Puczekovics József	jó	jó	jó	els.	els.	els.	els.	els.	els.	jó
Ráth Gyula	jó	jó	jó	els.	els.	els.	els.	els.	elt.	els.
Schvartz Mátyás, m. v.	ksz.	els.	elt.	els.	elt.	els.	els.	els.	els.	els.
Steiner Jakab, m. v.	ksz.	jó	jó	els.	els.	jó	jel.	jel.	jel.	els.
25 Stolzer Henrik, m. v.	sz.	jó	jel.	jó	jó	jó	jó	jó	els.	els.
Tóth Kálmán	sz.	jel.	jó	els.	jó	jó	jel.	jel.	jó	jó
Vaniek László	jó	jó	els.	els.	els.	els.	els.	els.	els.	jó
Varjas Ödön	sz.	jó	els.	els.	els.	els.	els.	els.	jel.	els.
Weiller Gyula, m. v.	sz.	jó	jel.	jó	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	els.
30 Welisch Ignác, m. v.	sz.	jó	jel.	jó	els.	els.	els.	els.	els.	jó
Zakál Gyula, hélv. v.	jó	jel.	els.	els.	jó	jó	jó	els.	els.	jel

Magántanuló: Khál Elek.

VIII. osztály.

Névsor	Magaviselet	T a n t á r g y a k									
		Vallásan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettan	Számítan	Bölcsészet	Testgyakorlás
Árpási Kálmán, helv. v.	ksz.	jó	elt.	els.	elt.	els.	elt.	elt.	jó	els.	jó
Bendekovics Ferenc	sz.	jel.	jó	els.	jó	els.	jó	els.	els.	els.	jó
Besskó Zoltán	ksz.	jó	els	els.	els.	els.	jó	els.	jó	els.	els
Blau József, mész. v.	sz.	jó	els.	jó	els.	jó	jel.	jó	els.	jó	jel.
5 Blau Mór, mész. v.	sz.	jel.	jó	jel.	els.	jó	jó	els.	els.	jó	els.
Bonyhárd Mór, mész. v.	sz.	jó	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jó	jel.
Braun Ignác, mész. v.	sz.	jó	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó
Csizinadia Kálmán	sz.	jó	elt.	els.	els.	els.	jó	jó	elt.	jó	jó
Domján Károly	jó	jel.	jel.	jó	jó	jel.	jó	jel.	els.	jó	els.
10 Eperjesy Géza	sz.	jel.	jó	jel.	els.	els.	jó	els.	jel.	els.	jó
Farkas Gábor	jó	jel	jel.	jó	jó	els.	jel.	els.	els.	els.	els.
Folly Gyula	sz.	jó	jó	jó	jó	jó	jó	els.	els.	els.	jó
Fuchs Samu, mész. v.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó
Galadalits Lajos	ksz.	jó	els.	els.	els.	els.	jel.	els.	els.	els.	jó
15 Goda László	sz.	jel.	jó	els.	els.	els.	jó	els.	els.	jó	jó
Goldmann Lipót, mész. v.	jó	jó	jó	jó	els.	els.	els.	els.	jó	jó	els.
Göttinger Kelemen	sz.	els.	els.	els.	elt.	els.	jó	elt.	elt.	els.	jó
Hinger Tivadar		k	i	m	a	r	a	d	t.		
Hoffmann Adolf, mész. v.	jó	jel.	jel.	jó	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jó	els
20 Horváth Kálmán	sz	jó	els.	jó	els.	jó	jó	els.	jó	els.	els.
Ivanich Ferenc	jó	jel.	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	jó	jel.	jó
Joung Béla, mész. v.	sz.	jó	jel.	jel	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.
Kotsis Kálmán	sz.	els.	els.	els.	els.	els.	jó	els.	els.	els.	jó
Kohn Jakab, mész. v.	sz.	jó	els.	jó	els.	els.	jel.	els.	jó	els.	els.
25 Kohn Samu, mész. v.	sz.	jel.	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.
Kovácsics Ferenc	jó	jó	jó	jó	jó	jó	jó	els.	els.	els.	els.
Lőw Vilmos, mész. v.	sz.	jó	jó	jel	els.	jó	jel.	els.	els.	els.	jó
Lyubics Károly	sz.	jó	elt.	els.	elt	els.	els.	elt.	elt.	els.	jó
Maulwurf Bódog, mész. v.	sz.	jó	jel	jó	els.	jó	jó	jó	jó	jó	jó
30 Pete Lajos	jó	jel.	jó	jó	jó	jó	jó	jó	jó	els.	jó
Policzer Gyula, m. v. ö. d.	jó	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	els.
Robitschek Salamon m. v.	sz.	jó	jó	jó	els.	jó	jó	jó	els.	jó	jó
Sáner József		k	i	m	a	r	a	d	t.		
Sárecz Ede	sz.	jó	jó	els.	els.	els.	jel.	jó	jó	jó	—
35 Sárecz János	jó	jó	els.	jó	els	els.	jó	jó	els.	els.	els.
Schmidt Zsigmond	sz.	els.	els.	els.	els.	els.	els.	elt.	els.	els.	jó
Schweiger Adolf, mész. v.	sz.	jel.	jel.	jel.	jel	jó	jel.	jó	els.	jó	els.
Sölétormos György	sz.	jó	jó	els.	els.	els.	jel.	jel.	jó	jó	els.
Takács László	ksz.	jel.	els.	jó	els.	jó	jó	els.	els.	jó	els.

<i>Névsor</i>	Magaviselet	T a n t á r y a k									
		Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Bölcsészet	Testgyakorlás
40 Thomka Istváná, g. v.	jó	jel.	jel.	jel.	jó	jel.	jel.	jel.	jó	jel.	jel.
Tollasits László	sz.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jel.	jó	jó	jó
Toscano Béla	sz.	jó	jel.	jó	els.	jó	jel.	jó	els.	jó	els.
Vágner Károly	sz.	jó	jó	jó	els.	els.	els.	els.	els.	els.	jó
Vörös János	jó	jel.	els.	jó	els.	els.	jó	jó	els.	els.	els.
45 Zákó Sándor, gör. kel.	sz.	jó	els.	jó	els.	els.	jó	els.	els.	els.	els.
Zerkovitz Imre, mőz. v.	jó	jel.	jel.	jó	jó	jó	jel.	jó	jó	jel.	els.
Zucker Győző, mőz. v.	sz.	jó	els.	jó	els.	jó	jó	els.	jó	els.	jel.

Magántanuló: Nagy Sándor.

B) Rendkívüli tantárgyak.

I A francia nyelvből.

N é v s o r	Erdem- jegy	N é v s o r	Erdem- jegy
III. oszt.		VI.	
Grünhut Fülöp	jó	Buchberger József	jel.
Szigritz Géza	els.	Engel Bódog	jel.
		Imrey László	jel.
IV. oszt.		VII.	
Csigaházy Antal	jel.	Adler Ede	els.
Rubascuk Viktor	jó	15. Hertelendy József	jel.
5. Schwarzenberg Mór	jel.	Leipnik Ignác	els.
		Marton Andor	jó
V. oszt.		Stolzer Henrik	jó
Bencsák Oszkár	jó	Weiller Gyula	jel.
Gyömörey Zsigmond	jó	VIII.	
Kürschner Nándor	els.	20. Folly Gyula	jó
Mantuano Rezső	jel.	Thomka István	jel.
10. Neumann Benő	jel.	Vágner Károly	jó
II. A gyorsírázatból.			
III.		VII. oszt.	
Grünhut Fülöp	jó	Donáth Lajos	jel.
IV. oszt.	•	Gaál László	jó
Schwarzenberg Mór	jel.	Juhász József	els.
Zerkovitz Oszkár	jó	15. Kovács Ödön	els.
V.		Lerch Antal	jó
Brückler István	jó	Puczekovics József	jó
5. Dénes Jenő	jó	Tóth Kálmán	jó
Kommen Elek	els.	Varjas Ödön	jó
Kotrtsch Károly	jó	20. Weiller Gyula	jel.
Szanvéber József	jó	VIII. oszt.	
Vrantsics Jenő	jó	Thomka István	jel.
VI. oszt.			
10. Hónig Imre	jel.		
Imrey László	jel.		

III. A műénekből.

N é v s o r	Érdem- jegy	N é v s o r	Érdem- jegy
I. oszt.		VI.	
Harangozó József	els.	Fritz Béla	jel.
Hertelendy Aladár	jó	Mártincsevits István	jel.
Koronya Lajos	els.	Sipos Antal	jel.
Kristofoletti Gyula	els.	VII.	
5. Kristofoletti Ferenc	els.	Beke Lajos	jel.
Kovács Béla	jó	30 Benkó Károly	jel.
Rézler Bencze	els.	Donáth Lajos	jel.
Nunkovits István	els.	Hertelendy József	jel.
II. oszt.		Kaan Károly	jel.
Gulyás Kálmán	jó	Kovács Ödön	jel.
III. oszt.		35. Lerch Antal	jel.
10. Baudiss Rudolf	jó	Marton Andor	jel.
Donáth József	jel.	Puczekovits József	jó
Hofmann Ágost	jó	Schwarz Mátyás	jó
Keller József	jó	40. Stolzer Henrik	jel.
Pelcz Ödön	jó	40. Varjas Ödön	jel.
15. Plánder Alajos	jó	VIII.	
Sáringer Kálmán	jel.	Besskó Zoltán	jel.
Vieder Béla	jó	Bendekovits Ferencz	jel.
IV. oszt.		Blau József	jó
Huszár Lajos	jó	Domján Károly	jel.
Kaan János	jó	45. Farkas Gábor	jel.
20. Kondor Jenő	jó	Folly Gyula	jel.
Pránger József	jó	Goldmann Lipót	jel.
Rubasczuk- Viktor	els.	Horváth Kálmán	jel.
Tóth Károly	jó	Ivánich Ferencz	jel.
V. oszt.		50. Kotsis Kálmán	jel.
Bencsák Oszkár	jó	Kohn Samu	jel.
25. Mantuano Rezső	jel.	Kohn Jakab	jó
		Lőw Vilmos	jel.
		Lubits Károly	jel.
		55. Pete Lajos	jel.

N é v s o r	Érdem- jegy	N é v s o r	Érdem- jegy
Rubitsek Samu	jel.	Toscano Béla	jel.
Sárecz Ede	jel.	Thomka István	jel.
Sárecz János	jel.	Vágner Károly	jel.
Sölétormos György	jel.	65. Vörös János	jel.
60. Schweiger Adolf	jel.	Zerkovitz Imre	jel.
Tollasits László	jel.	Zucker Győző	jel.
IV. A zenéből.			
III. oszt.		VII.	
Donáth József	jel.	Kaan Károly	jel.
Sáringer Kálmán	jó	Welisch Ignácz	jel.
IV.		VIII.	
Kondor Jenő	jel.	10. Goldmann Lipót	jel.
Tóth Károly	jó	Horváth Kálmán	jel.
V. oszt.		Ivánich Ferencz	jel.
5. Dénes Jenő	jó	Kohn Samu	jel.
Mantuanó Rezső	jel.	Kotsis Kálmán	jel.
VI. oszt.		15. Pete Lajos	jel.
Rauch Ignác	jel.	Thomka István	jel.
		Vágner Károly	jel.
		18. Zucker Győző	jel.

A sorozatban használt érdemjegyek fokozata.

S z á m	E l ő m e n e t e l	M a g a v i s e l e t
1	jeles	jó
2	jó	szabályszerű
3	elégéses	kevésbé szabályszerű
4	elégtelen	rossz

A rövidítések jelentménye.

g. k. = görög keleti; ág. v. = ágostai vallásu; helv. v. = helvét vallásu; móz. v. = mózes vallásu; ism. = ismétlő; ö. d. = ösztöndíjas; sz. = szabályszerű; k. sz. = kevésbé szabályszerű; jel. = jeles; els. = elégéses; elt. = elégtelen. — = felmentve; * = vizsgálatlan maradt.

II. A tanulók általános áttekintése.

I. Osztfály	II. A tanulók száma			III *) Vallásuk.				IV. Minő nyelveket beszélnek ?							V. Szülők polgá i állása.					VI. Előmenete- lők		Magántanulók	
	Beiratott	Elhalt	Elmaradt	Rom. kath.	Gör. keleti	Ágost. val.	Helv. val.	Móz. val.	Magyar	Magy. nem.	Magy. horv.	Magy. tót.	Magy. ném. horv.	Magy. ném. cseh.	Magy. ném. olasz	Értelmisség	Önálló öster- melő	Önálló ker. iparos	Magán tiszt- viselő	Szem. szolg. tevő munk.	Haladók		Ismétlők
I.	62	1	5	43	—	1	2	10	42	13	—	—	1	—	—	16	6	14	9	17	53	9	—
II.	44	—	3	32	—	—	1	8	22	8	8	—	3	—	—	11	8	13	4	8	43	1	—
III.	48	—	4	37	—	—	—	7	33	10	—	—	1	—	—	10	8	14	10	6	43	5	—
IV.	30	—	—	20	—	2	2	6	14	13	2	—	1	—	—	7	5	11	5	2	29	1	—
V.	34	—	1	24	—	—	—	9	20	9	—	—	3	—	1	11	8	10	1	4	33	1	—
VI.	31	1	3	16	—	—	—	11	13	11	—	—	3	—	—	8	5	16	2	—	30	—	1
VII.	32	—	2	20	—	—	1	9	16	13	1	—	—	—	—	11	4	10	7	—	29	2	1
VIII.	48	—	2	36	1	1	1	17	28	16	1	—	1	—	—	11	6	22	9	—	47	—	1
Összesen	329	2	20	218	1	4	7	77	198	93	12	—	13	—	1	85	50	110	47	37	307	19	3

*) A III. és IV. rovat csak a tanév végéig járt tanulók számát mutatja.

III. A beírt tanulók származási helyének áttekintése.

Származási hely	O s z t á l y								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Nagy-kanizsai	21	8	13	12	10	9	8	14	95
Zala megyei	20	17	17	8	12	8	5	10	97
Somogy „	6	6	4	4	8	6	9	12	55
Vas „	4	4	5	—	—	2	2	2	19
Sopron „	1	—	1	—	—	—	—	—	2
Győr „	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Veszprém „	2	—	—	—	—	—	1	1	4
Fehér „	2	—	2	—	1	—	1	—	6
Baranya „	—	—	1	—	—	2	1	—	4
Pest „	2	1	2	—	2	—	2	3	12
Bács „	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Hajdu „	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Torontál „	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Komárom „	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Bihar „	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Brassó „	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Tolna „	1	1	—	—	—	—	—	1	3
Bars „	1	—	1	—	—	—	—	—	2
Esztergom „	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Heves „	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Nógrád „	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Szeben „	—	—	—	—	—	—	1	—	2
Zemplén „	1	—	—	1	—	—	—	—	1
Horvátországi	—	5	1	3	1	1	1	—	14
A.-Ausztiai	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Morvaországi	—	—	—	1	—	—	—	—	1

IV. A tanév végén megvizsgált tanulók életkoruk szerint.

O s z t á l y	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	21 ^{-nél több}
	é v e s e k												
I.	4	19	16	10	4	3	—	—	—	—	—	—	—
II.	—	5	14	7	12	3	—	—	—	—	—	—	—
III.	—	—	3	12	14	7	4	3	—	1	—	—	—
IV.	—	—	1	2	10	9	6	—	1	1	—	—	—
V.	—	—	—	—	3	13	11	5	1	—	—	—	—
VI.	—	—	—	—	—	9	6	9	1	1	—	—	—
VII.	—	—	—	—	—	—	3	6	14	4	2	—	—
VIII.	—	—	—	—	—	—	—	9	13	14	6	2	1
Összesen .	4	24	34	31	43	44	30	32	30	21	8	2	1

Az érettségi vizsgálatok eredménye az 1883—84. tanév végén.

Érettségi vizsgálatra jelentkezett		Vissza- Kéthónapra Egész évre utasított		Érettnak nyilvánított			A távozők közül								
							jelesen	jól	egyszerűen	papi	jogi	orvosi	technikai	katonai	tengerészeti
nyilvános tanuló	javító vizsgálatot tevő	pályát választott													
40	2	5	7	4	9	17	7	10	5	2	2	1	1	1	4

Az írásbeli érettségi vizsgálatok május hó 19, 20, 21, 23 és 24. a szóbeliek pedig június hó 16., 17., 18. és 19. napján tartattak.

Írásbeli dolgozatok. Feladatok a magyar nyelvből. Mária Terézia uralkodása íőtekintettel az irodalomra (műveltségtörténeti értekezés.) Az akademia buzgólkodása a nyelv körül (nyelvtörténeti értekezés.) A viz megjelenése a természetben s alkalmazása az ipar terén (természettudományi értekezés.) Jelesen dolgozott 12. jól 18, elégségesen 10.

Feladat latinból: „A nándorfehérvári ütközet.“

Megfejtette: 7 jelesen, 17 jól, 16 elégségesen.

Feladat a görög nyelvből: Homeros Iliásának 24. énekéből 759—771. sor.

Megfejtette 10 jelesen, 21 jól, 9 elégségesen.

Feladat a német nyelvből: Xenophon (fordítás magyarból németre.)

Megfejtette: 7 jelesen, 19 jól, 11 elégségesen, 3 dolgozat elégtelen.

Feladatok a mennyiségtanból: a) Számtan. Egy férfiaktól és nőktől álló társaság 36 1/2 frt ára ételt fogyasztott el; minden férfi fizetett 19/24 frtot és minden nő 13/24 forintot; hány férfi és nő volt e társaságban?

b) Mértan. Az egyenes kúp oldalfelülete épen kétszer akkora, mint alapfelülete. Mily nagy a kúp azon szöge, melyet a csúcsnál nyerünk, ha tengelyén egy síkkal átszeljük? Meghatározandó ugyan ezen alapon a kúp felülete és köbtartalma, ha az egység a meter.

Megfejtette: 9 jelesen, 16 jól, 15 elégségesen.

Értesítés a jövő 1884—85. tanév megnyitásáról.

A jövő tanévre a nyilvános tanulók fölvétele aug. hó 30. és 31-iki, valamint szept. 1-ő és 2-ik napjá délelőtt történik, ugyan-ezen napok délutánján pedig a pótló-, javító- és a fölvételi vizsgálatok fognak megtartatni. A két vagy több tantárgyból bukott tanulók, az osztályt ismételni tartoznak.

Az első osztályba csak olyan tanuló léphet, ki a 9-ik évet betöltötte s 12 évesnél nem idősebb, mely kor hiteles születési bizonyítvánnyal igazolandó. Tizenkét évnél idősebb fiu fölvétele fölött a tanári kar határoz. Az ismeretek mértékére nézve megkivántatik, hogy az elemi iskola négy alsó osztályát jó sikerrel végezték vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló képzettséggel bírnak. A felsőbb osztályokba felvétetni kívánók tartoznak a megelőző osztályról szóló iskolai bizonyítványukat bemutatni, valamint az intézetbe először belépő minden tanuló személy-azonosságát keresztlevéllel, illetőleg születésbizonyítvánnyal tartozik igazolni.

A fölvételkor minden tanuló személyesen, még pedig atyja, anyja vagy gyámja. illetőleg ezek valamely megbizottja kíséretében köteles az igazgatóságnál jelentkezni. Azon szülők vagy gyámok, kik helyben nem laknak, gyermekek vagy gyámfiuk felvételekor alkalmas helyettest tartoznak bemutatni, kire a házi felügyeletet és a nevelésre nézve jogukat és kötelességüket átruházzák, hogy az a gondviselésére bizott tanulóra nézve az igazgatóság értesítését elfogadhassa. A szülők vagy a gyámok e részben minden változást az igazgatónál tartoznak bejelenteni. Az igazgatónak jogköréhez tartozik megkövetelni, hogy ott, a hol alapos oknál fogva a felügyeletet elégtelennek vagy épen károsnak tartja, czélszerű változtatás történjék.

A tandij egész évre 12 frt, melynek fele a fölvétel alkalmával azonnal lefizetendő. Ezen kívül azon tanulók, kik először lépnek a tanintézetbe, 2 frt 10 kr fölvételi díjat, valamint az ének- és a zene-tanító tisztelet-díjának fedezésére 1 frtot fizetnek, mely utóbbi összeg minden tanulótól (a szegények kivételével) szedetik.

A szülőknek vagy ezek helyettesének kötelessége a tanulóknak az iskolán kívül való erkölcsös magaviselete fölött őrködni.

Az iparosok és a kereskedők figyelmeztetnek hogy az ifjúsággal szemben semmiféle követelésök behajtásához az igazgatóság segédkezet nem nyújt.

